

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
TARPTAUTINĖS IR EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS KATEDRA

LINA MIKŠYTĖ
(TARPTAUTINĖS TEISĖS STUDIJŲ PROGRAMA)

JUNGTINIŲ TAUTŲ TAIKOS PALAIKYMO MISIJŲ
TEISINIS REGLAMENTAVIMAS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė:
dr. R. Valutytė

Vilnius, 2010

TURINYS

ĮVADAS	3
1. JUNGTTINIŲ TAUTŲ TAIKOS MISIJŲ BENDRA CHARAKTERISTIKA	7
1.1. Taikos misijų atsiradimas ir jų istorinis vystymasis	7
1.2. Jungtinių Tautų taikos misijų teisiniai pagrindai	11
1.3. Jungtinių Tautų organų kompetencijos atribojimas	17
1.4. Taikos misijų principai	20
1.4.1. Šalies sutikimas	20
1.4.2. Neutralumas	24
1.4.3. Jėgos panaudojimas savigynai	25
2. TAIKOS MISIJOS PRAKTIKOJE	29
2.1. Tradicinės taikos misijos	29
2.2. Platesnio masto taikos operacijos	32
2.3. Nuo karinių veiksmų iki taikos įtvirtinimo	37
2.4. Lietuva – taikos misijų dalyvė	44
IŠVADOS	52
LITERATŪROS SĄRAŠAS	54
SANTRAUKA	65
SUMMARY	66
PRIEDAS 1	67

ĮVADAS

Prieš 65-rius metus sukurta Jungtinių Tautų Organizacija. Taip buvo įgyvendintas tikslas – sukurti kolektyvinę suverenių tautų saugumo sistemą ir, kaip teigiama Jungtinių Tautų Chartijos (toliau Chartija) preambulėje, „išgelbėti būsimas kartas nuo karo rykštės“. Chartijos 1 straipsnis pradedamas fundamentalios svarbos principais – tai tarptautinė taika ir saugumas. Vienareikšmiškai galime teigti: vienos valstybės nesaugumas kelia grėsmę visam pasauliui.

Nuo Antrojo pasaulinio karo, kai daugiausia vyko tarpvalstybiniai ginčai, ir pastaraisiais dešimtmečiais vykstantys civiliniai karai šalies viduje verčia Jungtines Tautas imtis visų priemonių, kad būtų užtikrintas tarptautinis saugumas. 1948-ieji – taikos misijų pradžios metai, realus įrodymas, kad suverenos pasaulio valstybės po dviejų pasaulinių karų deda viltis ir pastangas sukurti taikią pasaulio bendruomenę. Iki Šaltojo karo pabaigos Jungtinės Tautos neturėjo tiesioginių taikos įtvirtinimo įgaliojimų ir vyravo tradicinės taikos palaikymo misijos, kai stengiamasi užmaskuoti karo simptomus, tačiau neįsigilinama į karo priežastis. Pastaraisiais dešimtmečiais tradicinės taikos misijos integrovosi į visą kompleksą veiksmų: nuo rinkimų kontroliavimo, žmogaus teisių apsaugos iki įvairių struktūrų rekonstrukcijos ir vystymosi, bendradarbiavimo su specializuotomis institucijomis. Šiomis dienomis taikos misijos apima Jungtinių Tautų kariuomenės, policijos, civilinio personalo dislokavimą konfliktų niokojamose valstybėse, apima veiksmus nuo konflikto užkirtimo dar jam neprasidėjus iki taikos palaikymo, priėmus taikos sutartį tarp konfliktuojančių šalių.

Temos aktualumas, mokslinis naujumas, teorinė ir praktinė nauda. Šiame globalizacijos veikiamame pasaulyje greta teigiamų rezultatų atsiranda ir naujų grėsmių. Viena iš didžiausių – tai grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui, kurią sukelia civiliniai karai, organizuotas nusikalstamumas, terorizmas, masinio naikinimo ginklai, skurdas. Nepaisant politinės ir ekonominės integracijos procesų, tebėra gajos ir dezintegracijos tendencijos, skatinančios teritorinius, etninius ir religinius konfliktus, kuriuos konfliktuojančios šalys sprendžia karine jėga.¹

Šiuo metu Jungtinės Tautos vadovauja šešiolikai taikos misijų operacijų, kurios išsidėsčiusios net keturiuose žemynuose. Didžiausias skaičius operacijų skirtos valstybių, nualintų civilinių karų, atstatymui: pradedant nuo saugumo įtvirtinimo iki ekonominio ir socialinio vystymosi. Tarptautinė bendruomenė aktyviai stengiasi užkirsti kelią konfliktų atsinaujinimui. Paminėtina, kad yra taikos misijų, kaip Viduriniuose Rytuose, Kipre, kur Jungtinės Tautos savo

¹ Krašto apsaugos ministerija. Baltoji Lietuvos gynybos politikos knyga. Vilnius, 2006. // http://www.kam.lt/lt/naujienos_874/leidiniai_876.html; prisijungimo laikas: 2010-01-20.

veiklą tęsia nuo XIX a. penkto dešimtmečio. Todėl tarptautinės taikos ir saugumo palaikymas nuo pat taikos misijų praktikos pradžios iki šių dienų išlieka tarptautinės bendrijos prioritetu.

Ypatingai didelis dėmesys skiriamas Afganistano Islamo Respublikai. Neseniai Jungtinės Valstijos ir kitos NATO narės pareiškė apie planuojamą karinių dalinių išvedimą ir visišką saugumo kontrolės perdavimą Afganistanui iki 2014 metų. Tačiau paminėtina, kad saugumo situacija valstybėje yra vis dar netvirta, todėl šis klausimas sulaukia ypač daug diskusijų.

Darbo aktualumą nusako ir šios temos ryšys su Lietuvos valstybe. Lietuva, būdama Jungtinių Tautų ir kitų tarptautinių organizacijų, prisidedančių prie tarptautinės taikos ir saugumo pasaulyje narė, aktyviai dalyvauja tarptautinėse taikos misijose. Vienas iš svarbiausių Lietuvos gynybos politikos uždavinių – užtikrinti tarptautinį stabilumą ir taiką.² Kitų pasaulio regionų saugumas ir stabilumas neatsiejamas nuo Lietuvos valstybės saugumo. Todėl vykdant užsienio politiką esminiais tampa kolektyvinės gynybos ir saugumo nedalumo principai. Lietuva taikos misijose dalyvauja nuo 1994 metų, o šiuo metu aktyviai įsitraukusi į Afganistano Islamo Respublikos atkūrimo procesą. Nuo 2005 metų jos įsipareigojimai tarptautinei bendruomenei dar daugiau padidėjo, kai savarankiškai pradėjo vadovauti Afganistano Goro provincijos atkūrimui.

Paminėtina, kad taikos misijų teisinė reglamentacija Lietuvoje nebuvo analizuota. Lietuvai, jau šešiolika metų dalyvaujančioje misijose palaikant tarptautinę taiką ir saugumą, taikos misijų teisinis reglamentavimas tampa itin aktualus. Būdama ne tik Jungtinių Tautų Organizacijos nare, bet ir kitų regioninių organizacijų dalyve, kurios aktyviai prisideda prie saugumo ir stabilumo užtikrinimo, Lietuvos valstybė veikia vadovaudamasi Chartijoje įtvirtintais tikslais ir principais. Norint suvokti Chartijos tikslus ir principus, reikalingas detalus taikos misijų reglamentavimas.

Jungtinių Tautų taikos misijų teisinė analizė reikšminga tiek teoriniu, tiek praktiniu lygiu. Visų pirma, teisine taikos misijų analize siekiama atskleisti taikos misijų veikimo mechanizmą: identifikuoti dalyvaujančius Jungtinių Tautų organus, atriboti jų kompetenciją, nustatyti Jungtinių Tautų tikslų ir principų įgyvendinimą. Be to, Lietuvos valstybei dalyvaujant taikos misijose aktualia tampa ir jos nacionalinių teisės aktų analizė, padedanti atskleisti, kaip įgyvendinami Lietuvos įsipareigojimai tarptautinėje bendrijoje.

Antra, kiekviena teisinio reglamentavimo analizė skirta pagerinti veikimą praktikoje. Jungtinių Tautų Organizacijos vadovaujamų taikos misijų klaidos praktikoje siejosi su neteisingu įgaliojimų, pamatinių taikos misijų principų suvokimu. Todėl išskiriant pagrindines klaidas siekiama prisidėti prie efektyvesnio misijų dalyvių taikos ir saugumo užtikrinimo.

² Lietuvos gynybos politika // http://www.kam.lt/lt/gynybos_politika_490/lietuvos_gynybos_politika_491.html; prisijungimo laikas: 2010-11-26.

Magistrinio darbo objektas – Jungtinių Tautų taikos misijų teisinis reglamentavimas.

Magistrinio darbo dalykas – Jungtinių Tautų taikos misijų rūšys ir jų teisiniai pagrindai, pamatiniai taikos misijų principai, esminių problemų analizė praktikoje.

Magistrinio darbo tikslas – išanalizuoti atskirų Jungtinių Tautų taikos misijų rūšių teisinius pagrindus, pagrindinius taikos misijų principus, atskleisti praktikai būdingas problemas, kylančias dėl neteisingo teisinių pagrindų suvokimo ir taikymo.

Tyrimo tikslą išsamiau detalizuoja tyrimo uždaviniai:

1. Per taikos misijų vystymosi kartas atskleisti taikos misijų sampratą ir taikos misijų rūšių įvairovę.
2. Analizuoti teisinį taikos misijų rūšių reglamentavimą, išryškinant ir atribojant skirtingus taikos misijų rūšių teisinius pagrindus, taip pat atskiriant Jungtinių Tautų pagrindinių organų kompetenciją taikos ir saugumo palaikymo kontekste.
3. Išanalizuoti pamatinių taikos misijų principų turinį, jų tarpusavio sąveiką.
4. Atskleisti ir išryškinti pagrindines problemas praktikoje, išanalizuoti taikos misijų konkrečius pavyzdžius ir atskleisti būdingiausias klaidas.

Tyrimo metodika. Magistriniame darbe naudojami analizės, lyginamasis, istorinis-lyginamasis, loginis bei sisteminis metodas.

Analizės metodas naudojamas analizuojant taikos misijų teisinį pagrindą, taikos misijų principus, taip pat konkrečius taikos misijų operacijų pavyzdžius norint atskleisti, kaip buvo įgyvendinami Jungtinių Tautų tikslai ir kokios problemos iškilo. Analizuojami Jungtinių Tautų Organizacijos oficialūs dokumentai: rezoliucijos, ataskaitos, taip pat Tarptautinio Teisingumo Teismo praktika.

Lyginamojo metodo pagalba atskleidžiamos taikos misijų praktinės problemos lyginant su teisiniu reglamentavimu.

Istorinis-lyginamasis metodas padeda atskleisti taikos misijų ir jų funkcijų vystymąsi nuo Šaltojo karo pradžios iki šių dienų.

Loginis metodas naudojamas aiškinant tarptautinės teisės normų turinį, darant apibendrinimus ir išvadas.

Sisteminis metodas naudojamas vertinant tam tikrus Chartijos straipsnius bendrame Chartijos kontekste.

Darbo struktūra. Magistro darbo struktūrą sudaro įžanga, dvi dalys ir išvados.

Pirmoje dalyje pateikiamas Jungtinių Tautų taikos misijų vystymasis nuo jų susikūrimo iki šių dienų, atskleidžiama taikos misijų samprata. Taip pat analizuojami ir vertinami Jungtinių Tautų

taikos misijų rūšių teisiniai pagrindai, esminiai principai, kaip sudėtiniai taikos misijų elementai. Didžiausias dėmesys skiriamas Chartijai bei Tarptautinio Teisingumo Teismo praktikai.

Antroje darbo dalyje, analizuojant Jungtinių Tautų oficialius dokumentus, išryškinamos tradicinių ir platesnio masto taikos misijų praktinės problemos. Taip pat analizuojamas Lietuvos valstybės, kaip tarptautinės bendrijos narės, įsipareigojimų vykdymas.

Darbo šaltiniai. Magistro baigiamajame darbe autorė remiasi norminiais teisės aktais: tarptautinėmis sutartimis, Jungtinių Tautų organizacijos oficialiais dokumentais, Lietuvos nacionaliniais teisės aktais; Tarptautinio Teisingumo Teismo praktika; specialiąja literatūra ir kitais šaltiniais.

Pagrindiniai autoriai, kuriais remiamasi darbe yra A. J. Bellamy, P. D. Williams; T. G. Weiss, S. Daws; Gareis S.V., Varwick J.

1. JUNGTTINIŲ TAUTŲ TAIKOS MISIJŲ BENDRA CHARAKTERISTIKA

1.1. Taikos misijų atsiradimas ir jų istorinis vystymasis

Nuo pirmosios taikos misijos sukūrimo praėjo daugiau nei šeši dešimtmečiai, per kuriuos keitėsi ne tik konfliktų pobūdis, bet kartu ir taikos misijų funkcijų ratas. Šiame poskyryje atskleisime, kokie įvykiai įtakojo taikos misijos atsiradimą, analizuosime jos tolesnį vystymąsi, taip pat išskirsime taikos misijų kartas, kurios padės atskleisti ne tik skirtingus vyraujančius konfliktus, tačiau ir skirtingą taikos misijos dalyvių atliekamų funkcijų ratą.

Siekiant apsaugoti ateinančias kartas nuo karo nelaimių, pasibaigus Antrajam pasauliniam karui, 1945 metais įkuriama Jungtinių Tautų Organizacija.³ Šio tikslo įgyvendinimui, kaip viena iš pagrindinių priemonių, pasirenkama taikos misijos operacija. Pažymėtina, kad taikos misija, kaip Jungtinių Tautų tarptautinės taikos ir saugumo palaikymo priemonė, nebuvo iš anksto apgalvotas konfliktų sprendimo modelis, o išsivystė kaip atsakas į tuo laikotarpiu vyravusias problemas.

Taikos misijų praktikos pradžia siekia 1948 metus, kai Jungtinių Tautų kariuomenės stebėtojai buvo įkurdinti Viduriniuose Rytuose tam, kad kontroliuotų paliaubų susitarimą⁴ tarp Izraelio ir Arabų kaimynų.⁵ O pats terminas „taikos misija“ pirmą kartą pavartotas įkuriant taikos misiją Sueco krizės metu. Sueco krizė iškilo 1956 metais, kai Egipto prezidentas Gamel Abdel Nasser nacionalizavo Sueco kanalą. Tai buvo atsakas į Jungtinių Valstijų atsisakymą finansuoti užtvankos projektą. Prancūzija ir Didžioji Britanija, turėdamos ekonominių interesų tame regione, liko nepatenkintos tokiu sprendimu ir pradėjo svarstyti karinį šios situacijos sprendimą. Netrukus šios dvi valstybės bei Izraelio pajėgos užėmė Egipto teritoriją. Didžioji Britanija ir Prancūzija, būdamos nuolatinėmis Saugumo Tarybos narėmis ir panaudodamos veto teisę, užkirto bet kokią Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos įsitraukimą į šį konfliktą. Didžioji Britanija ir Prancūzija pareiškė, kad išvestų savo karius tik tuo atveju, jeigu būtų įsteigtos Jungtinių Tautų pajėgos.⁶

Kadangi Saugumo Tarybos darbas buvo sustabdytas veto teisės panaudojimu, įsteigti taikos misiją Egipte buvo pavesta Generalinei Asamblėjai.⁷ 1956 metais, remiantis Generalinės

³ United Nations Department of Peacekeeping Operations. Department of Field Support. United Nations Peacekeeping operations. Principles and Guidelines. 2008. P. 13. // <http://pbpu.unlb.org>; prisijungimo laikas: 2010-11-02.

⁴ Paliaubų susitarimas tarp Izraelio ir Egipto, Libano, Jordanijos bei Sirijos įtakotas Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos raginimo, paremto 1948 lapkričio 16 d. rezoliucija. Joje raginama iš dabartinių paliaubų pasiekti pastovią Palestinos taiką. (Maoz A. War and Peace – as Israeli Perspective. Constitutional Forum, Vol. 24, No. 2, 2005. P. 3. // <http://papers.ssrn.com>; prisijungimo laikas: 2010-10-09.)

⁵ Jungtinių Tautų taikos misijos // <http://www.un.org/en/peacekeeping/>; prisijungimo laikas: 2010-09-15.

⁶ Hilaire M. United Nations Law and The Security Council. England: Ashgate, 2005. P. 15.

⁷ Plačiau apie Generalinės Asamblėjos teisę sukurti taikos misiją 1.2. poskyryje.

Asamblėjos rezoliucija, buvo įkurtos Jungtinių Tautų Nepaprastųjų įvykių pajėgos Egipte (angl. UNEF 1).

Kad pirmoji taikos misija buvo sumodeliuota pagal to meto konfliktinę situaciją, manoma iš funkcijų, kurias atliko taikos misijos dalyviai Egipte, t.y.

- įkurti Jungtinių Tautų pajėgas kontroliuoti paliaubas tarp ginčo šalių,
- išsiųsti Izraelio, Prancūzijos ir Didžiosios Britanijos kariuomenę iš Egipto teritorijos bei
- tapti buferine zona tarp Izraelio ir Egipto pajėgų.⁸

Taikos misiją, vykusią Egipte, priskiriame pirmosios kartos taikos misijų operacijoms. Prie pirmos kartos misijų taip pat paminėtinos 1948 metais Viduriniuose Rytuose, 1960 metais Konge, 1964 metais Kipre įsteigtos ir kt. taikos misijos. (žr. I Priedas)

Literatūroje pirmosios kartos misijoms priskiriamos dvi pagrindinės funkcijos: stebėjimas ir įsiterpimas tarp šalių.⁹ Stebėjimas prieš tai minėtų funkcijų atžvilgiu apima paliaubų kontroliavimą tarp ginčo šalių. Atlikdami šią funkciją taikos misijos dalyviai užtikrina, kad nė viena iš ginčo šalių nepažeidžia taikos susitarimo. Antroji funkcija – įsiterpimas tarp šalių, apima buferinės zonos¹⁰ įkūrimą, kuri yra kaip priemonė užkirsti kelią įvairiems incidentams.

Pirmosios kartos operacijų metu taikos misijos dalyviai yra neginkluoti arba labai lengvai ginkluoti.

Pažymėtina, kad pirmosios kartos operacijų metu išsivystė trys pamatiniai taikos misijų principai: priimančios šalies sutikimas, neutralumas ir jėgos panaudojimas tik savigynos atveju.¹¹ Tai būtini taikos misijos elementai ir yra prielaida teisiniam jos veikimui. Greta šių pagrindinių principų, kaip būtina sąlyga yra Jungtinių Tautų komandos bei kontrolės buvimas, taip pat didelę reikšmę turi užimti politinis šalių neutralumas.¹²

Pirmosios kartos operacijoms būdingų tarpvalstybinių konfliktų mažėjo ir laikui bėgant atsirado naujo tipo karai – civiliniai karai šalies viduje. Jie prasidėjo po Šaltojo karo ir buvo kaip

⁸ Weiss T. G., Daws S. The Oxford Handbook on The United Nations. New York: Oxford University Press, 2007. P. 325.

⁹ Fortna V. P. Interstate Peacekeeping. Causal Mechanisms and Empirical Effects. World Politics, Vol. 56, No. 4, July 2004. P. 485. // <http://muse.jhu.edu>; prisijungimo laikas: 2010-11-01.

¹⁰ Taikos misijų kontekste buferinė zona įkuriama siekiant atskirti konfliktuojančias ar kariaujančias šalis ir taip sumažinti atsinaujinančio konflikto riziką. (<http://www.thefreedictionary.com/buffer+zone>)

¹¹ Principai aptariami plačiau

¹² Thakur, Schnabel R. C., Albrecht. United Nations Peacekeeping Operations: Ad Hoc Missions, Permanent Engagement. United Nations University Press, 2001. P. 162 // <http://site.ebrary.com>; prisijungimo laikas: 2010-09-19.

atsakas į sumažėjusį tarptautinės bendruomenės įsitraukimą į vidinius šalies reikalus.¹³ Padaugėjus civilinių karų, etninių, religinių konfliktų, gamtos stichijų, taikos misijos esminės funkcijos pasikeičia, atsiranda platesnio masto taikos misijos – antrosios kartos misijos.

Pažymėtina, kad šio tipo misijos naudojamos ne tik sustabdyti konfliktą per trumpą laiką, tačiau jam pasibaigus padeda užtikrinti ir taikos įtvirtinimą (angl. *peace building*). Todėl be tradicinių kariuomenės funkcijų taikos misijos dalyviai tampa atsakingi už karinių dalinių demobilizaciją, teikia pagalbą ir kontroliuoja valdžios rinkimus, laikinai gali apimti ir nacionalinės vyriausybės funkcijas, apmoko ir prižiūri nacionalinę policiją, grąžina bei integruoja į visuomenės gyvenimą pabėgėlius, atlieka įvairias policijos ir civilines užduotis, steigia naujas valdymo sistemas. Šios plataus masto funkcijos, naudojamos atkurti taiką, išskiriamos į keturias pagrindines funkcijų grupes:

- valstybės vidinio ir išorinio saugumo stiprinimas,
- politinių institucijų atsiradimo rėmimas,
- socialinio ir ekonominio atsigavimo vystymasis bei
- žmogaus teisių stiprinimas.¹⁴

Dėl esančios sudėtingos konflikto situacijos antrosios kartos taikos misijų metu tampa sunkiau gauti sutikimą iš vietinės valdžios, bendradarbiavimas tampa sudėtingesnis, vykdamas misijos įgaliojimus padidėja ir naudojamos jėgos apimtis.¹⁵ Taigi, nors pirmosios kartos operacijų metu išvystyti pamatiniai principai nesikeičia, tačiau neabejotinai juos taikyti tampa daug sunkiau. Antrosios kartos operacijos yra plačiausiai naudojamos. Iš šiuo metu vykstančių šešiolikos taikos misijų operacijų, vienuolika priskiriame platesnio masto taikos misijoms. Daugelis iš jų vyksta Afrikos žemyne: Liberijoje, Centrinėje Afrikos Respublikoje ir Čade, Sudane, Vakarų Sacharoje, Dramblio Kaulo krante, Demokratinėje Kongo Respublikoje, Darfūre. Taip pat ir kituose žemynuose: Haiytyje, Kosove, Libane. (žr. Priedas I)

Taip pat išsivystė ir trečiosios kartos taikos misijų operacijos, kurios lyginant su prieš tai minėtomis kartomis skiriasi iš esmės. Jos įkuriamos neegzistuojant taikai, kurią būtų galima išlaikyti, valstybėse vyrauja didelio masto žmogaus teisių pažeidimai. Pirmosios kartos operacijų metu sukurti esminiai principai nebetenka reikšmės: sutikimas yra neįmanomas, nes valdžia būna

¹³ Fortna V. P. Where have all the victories gone? Peacekeeping and war outcomes. Columbia University: 2009. P. 14. // <http://papers.ssrn.com/>; prisijungimo laikas: 2010-09-24.

¹⁴ Report of the Secretary-General. No Exit without Strategy: Security Council Decision-making and the Closure or Transition of United Nations Peacekeeping Operations. UN Doc. S/2001/394. P. 4-5. // <http://daccess-dds-ny.un.org/>; prisijungimo laikas: 2010-11-02.

¹⁵ Cox K. E. Beyond self-defense: United Nations peacekeeping operations & the use of force. Denver Journal of International Law and Policy. 1999 Spring. P. 245 // <http://international.westlaw.com>; prisijungimo laikas: 2010-10-25.

subyrėjusi, neutralumas ir jėgos panaudojimas tik savigynos atveju taip pat netenka prasmės, nes šiuo atveju misijos dalyviai aktyviai įsitraukę į karinio konflikto situaciją ir tampa kariaujančia šalimi, t.y. panaudojant jėgą vykdomas priverstinis taikos vykdymas. Įgaliojimas naudoti jėgą paremtas keliomis priežastimis: pirmiausia padidėja atakų skaičius prieš pačius misijos dalyvius; antra, esant realiai grėsmei, kad bus pažeista tarptautinė taika ir saugumas, taikos misijų dalyviai turi vykdyti sudėtingus įgaliojimus, trečia, dėl pačios konflikto situacijos sudėtingumo.¹⁶

Prie aukščiau minėtų misijų pateikiamas Jungtinių Tautų operacijos Somalyje pavyzdys.

Išskirdami taikos misijas į kartas atskleidėme, kaip keičiasi taikos misijų dalyvių funkcijos esant skirtingai konfliktinei situacijai. Ir nors trijų kartų misijos išsivystė palaipsniui, tačiau svarbu pabrėžti, kad jos nepriskiriamos konkrečiam laikotarpiui ir vienu metu gali būti naudojamos kelių skirtingų kartų misijos. Kaip pavyzdį pateikiame iki šių dienų tebesitęsiančias pirmosios kartos taikos misijas Viduriniuose Rytuose ar Kipre, tuo pat metu turime didelį skaičių vykstančių antrosios kartos operacijų.

Taip pat paminėtina, kad misijos yra skirstomos ne tik į jau aptartas kartas, tačiau išskiriamos ir taikos misijų rūšys. Nors literatūroje pateikiama nuo kelių iki keliolikos taikos misijų rūšių, išskiriame keturias pagrindines rūšis: tradicines taikos misijas, prevencinę diplomatiją¹⁷ (angl. *preventive deployment*), platesnio masto taikos misijas, priverstinį taikos vykdymą.

Atsiradusi ir išsivysčiusi praktikoje taikos misija plėtojama Jungtinių Tautų Organizacijos dokumentuose ir apibūdinama kaip: „Jungtinių Tautų pajėgų įkurdinimas teritorijoje, turint visų susijusių šalių sutikimą ir susidedanti iš Jungtinių Tautų kariuomenės ir/ar policijos pajėgų bei civilių.“¹⁸ Kitas Jungtinių Tautų Generalinis Sekretorius taikos misiją apibrėžia kaip: „Jungtinių Tautų operaciją, įsteigtą turint visų šalių sutikimą, su tikslu kontroliuoti ir spręsti ginčus, naudojant valstybių narių lėšas bei turint kariuomenę ir kitą personalą, kurie veikia vadovaudamiesi nešališkumo principu ir naudodami jėgą tik būtinybės atveju“¹⁹. Matome, kad pirmųjų taikos misijų metu išsivystę principai ir toliau išlieka taikos misijų esminiais elementais, nepaisant to, kad atsiranda sudėtingesni konfliktai ir taikos misijų dalyvių įgaliojimai ženkliai padidėja.

Apibendrinant galima teigti, kad taikos misijų praktikos pradžia siejama su laikotarpiu, kai daugiausia vyravo tarpvalstybiniai konfliktai. Šis laikotarpis priskiriamas pirmosios kartos

¹⁶ Maogoto J. N. From Congo to East Timor in Forty Years: The UN Finally Crossing The Rubicon Between Peace-keeping and Peace-making? P. 12. // www.austlii.edu.au/; prisijungimo laikas: 2010-11-03.

¹⁷ Šis vertimas vartojamas Europos Parlamento Vystymosi Komiteto pateiktame protokole dėl 2010 m. vasario 4 d. vykusio posėdžio Nr. DEVE_PV(2010)0204_1.

¹⁸ Secretary-General Report. An Agenda for Peace: Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peace-Keeping. UN Doc. A/47/277-S/24111. 17 June 1992. § 20. // <http://www.un.org/Docs/SG/agpeace.html>; prisijungimo laikas: 2010-11-16.

¹⁹ Goulding M. The Evolution of United Nations Peacekeeping. International Affairs, Vol. 69, 1993. P. 455.

operacijoms, kurių metu Jungtinių Tautų taikos misijų dalyvių veiksmai buvo išimtinai kariniai. Jie atliko paliaubų stebėjimo funkcijas bei vykdė kontrolę įkurdami buferines zonas. Antrosios kartos taikos misijų operacijos vyksta civilinių karų niokojamose valstybėse, todėl taikos misijų dalyvių rolė tampa daug aktyvesnė – atsiranda daugiafunkcinės taikos misijų operacijos. Pirmosios kartos operacijų metu naudojamų karinių veikslių jau nebepakanka, todėl greta karinių atsiranda policijos ir civilinės pajėgos. Tuo tarpu trečiosios kartos taikos misijų operacijų esminis bruožas – prievartos priemonių naudojimas esant didelio masto ir sunkumo konfliktinei situacijai valstybėje, kurioje neegzistuoja taika, yra smarkus vietinės valdžios pasipriešinimas.

1.2. Jungtinių Tautų taikos misijų teisiniai pagrindai

Chartijoje nei „taikos misijos“, nei „taikos operacijos“ apibrėžimas nėra pateikiamas. Taigi, valstybės nėra tiksliai nustačiusios konkretaus termino. Vietoj tikslaus apibrėžimo literatūroje randame taikos misijų karių ir civilių atliekamas užduotis.²⁰

Nesant aiškios nuostatos, kuri leistų sukurti taikos misijų pajėgas, galime teigti, kad taikos misija, kokia ji dabar yra, nebuvo numatyta Jungtinių Tautų Organizacijos kūrėjų. Visgi įdėmiau pažvelgus į Chartijos preambulę, matome, kad taikos palaikymas tarp valstybių iškeltas kaip vienas iš pagrindinių Jungtinių Tautų tikslų. Atitinkamai ir Chartijos pirmasis straipsnis į pirmąją vietą iškelia ir svarbiausiu tikslu laiko tarptautinės taikos ir saugumo palaikymą.²¹ Taigi, Jungtinių Tautų kompetencija, susijusi su tarptautinės taikos ir saugumo palaikymu, gali būti kildinama iš pagrindinio tikslo, numatyto Chartijoje, kitaip tariant, galima pritaikyti numanomų galių doktriną. Tą patvirtina ir Tarptautinis Teisingumo Teismas. Konsultacinėje išvadoje dėl žalos atlyginimo jis teigė: „nors Jungtinių Tautų Organizacijos galios neišreikštos tiesiogiai Chartijoje, tačiau jas organizacijai galima priskirti, nes jos būtinos vykdyti esmines Chartijoje numatytas pareigas“.²² Galios gali būti priskirtos tik tuomet, kai jos yra „esminės“ organizacijos tikslų įgyvendinimui.²³

Detaliau išanalizavus Chartijos pirmąjį skyrių randame septynis principus, kurių laikantis Jungtinės Tautos siekia įgyvendinti savo nusistatytus tikslus, tarp kurių svarbiausias yra tarptautinės taikos ir saugumo palaikymas. Šie principai yra tapę paprotinės tarptautinės teisės dalimi ir valstybės narės, norėdamos prisijungti prie Jungtinių Tautų Organizacijos, turi jų laikytis.²⁴ Tarp šių

²⁰ Department of Peacekeeping Operations. Handbook on United Nations Multidimensional Peacekeeping Operations. New York: Peacekeeping Best Practices Unit, 2003. P. 1-2.

²¹ Jungtinių Tautų Chartija 1 str. 1 d. // <http://www3.lrs.lt>; prisijungimo laikas: 2010-09-07.

²² Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations, Advisory Opinion: I.C.J. Reports 1949. P. 182 // <http://www.icj-cij.org/docket/files/4/1835.pdf>; prisijungimo laikas: 2010-10-10.

²³ Evans. D. M. International Law. New York: Oxford University Press, 2006. P. 290.

²⁴ Gareis S. V., Warwick J. The United Nations. An introduction. New York: Palgrave Macmillan, 2005. P. 81.

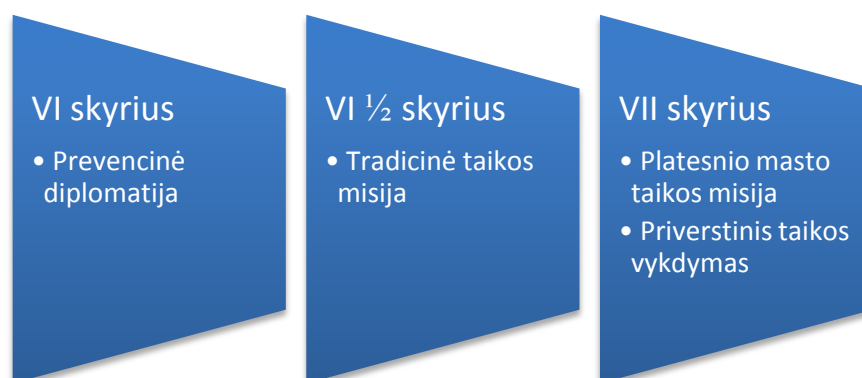
principų minimas valstybių suverenios lygybės principas, nesikišimas į kitų valstybių vidaus reikalus, taikus ginčų sprendimas, Jungtinių Tautų susilaikymas nuo grasinimo jėga ir jos panaudojimo ir kt.²⁵ Šie principai, sudarantys Jungtinių Tautų kolektyvinio saugumo sistemos normatyvinį pagrindą, detalizuojami tolesniuose Chartijos skyriuose: VI – taikus ginčų sprendimas, bei VII – veiksmai, kai kyla grėsmė taikai, ji pažeidžiama ar įvykdomi agresijos aktai. Gali iškilti klausimas, koku teisiniu pagrindu reikia vadovautis norint įsteigti taikos misiją, – Chartijos VI ar VII skyriumi. Atsakymo reikia ieškoti kiekvieno konkretaus atvejo analizėje: ypatingai svarbus konflikto sunkumo laipsnis, neramumų trukmė (kiek išsiplėtęs konfliktas, ar pakanka taikių priemonių, ar jau reikia imtis prievartos priemonių, minimų Chartijos VII skyriuje), t.y. taikyti ekonomines, politines, diplomatines sankcijas ar jėgos panaudojimą prieš taikos pažeidėją. Du atskiri skyriai (VI ir VII) apima skirtingas ginčų sprendimo priemones ir, kaip bus atskleista tolesniuose skyriuose, apima ne vieną taikos misijos rūšį. Chartijos VI ir VII skyrių analizė bei jų taikymas padės lengviau suprasti, kokius veiksmus apima taikos misija bei kokie Jungtinių Tautų organai dalyvauja jos sukūrimo.

Visų pirma, kiekviena misijos rūšis išskiriama pagal tai, kuris Chartijos skyrius, VI ar VII, yra jos teisinio veikimo pagrindas. Kaip minėta anksčiau, koks Chartijos skyrius bus taikomas, priklauso nuo išsivysčiusios konflikto stadijos, t.y. nuo grėsmės tarptautinei taikai ir saugumui dydžio. Priklausomai nuo konfliktinės situacijos skirsis ir Jungtinių Tautų organų suteiktų įgaliojimų²⁶ apimtis.

²⁵ Greta šių principų minime Vestfalijos taikos (užbaigiamas trisdešimties metų karas, vykęs 1618-1648 ir pažymima modernios Europos su nepriklausomomis valstybėmis pradžia) laikotarpio sampratą, kuriai būdingi du Chartijoje minimi principai: suverenitetas ir nesikišimas į kitų valstybių vidaus reikalus. (Bellamy A. J., Williams P. D. Understanding peacekeeping. United Kingdom: Polity Press, 2010. P. 4.) Mokslininkas Stephen Krasner sąvoką „vestfalinis“ naudoja apibūdinamas politinio gyvenimo organizavimą, kuris neatsiejamas nuo dviejų pagrindinių principų: teritorialumo bei išorinių faktorių atskyrimo nuo vietinės valdžios struktūrų. (Straumann B. The Peace of Westphalia (1648) as a secular constitution. Vol. 15, No. 2, June 2008. P. 4. // <http://papers.ssrn.com/>; prisijungimo laikas: 2010-09-08.) Autorius teigia, kad suvereniteto autonomija yra pažeidžiama, kuomet išoriniai faktoriai įtakoja vietines valdžios struktūras. (Ibid, P. 4.) Matome, kad tiek Chartijoje minimas, tiek ir Vestfalijos taikos laikotarpiui būdingas principas nėra absoliutus. Minėtiems išoriniams faktoriams priskiriame taikos misiją. Tačiau svarbu pabrėžti, kad taikos misijos dalyviai neturi teisės kištis į valstybės vidinius reikalus ir jų susidomėjimo objektu tampa tik tie įvykiai, kurie sukelia grėsmę tarptautinei tvarkai, taikai bei saugumo palaikymui. Taigi, suvereniteto autonomija bus pažeidžiama tik vieninteliu atveju: iškilus tarptautinės taikos ir saugumo pavojui.

²⁶ Kad misija galėtų veikti, jai reikalingi įgaliojimai. Misija formaliai yra sukuriama Jungtinių Tautų organo rezoliucija. Taisyklė yra tokia, kad ši galia yra priskirta Saugumo Tarybai. Šią rezoliuciją patvirtina Generalinio Sekretoriaus protokolas, kuriame paskelbiami įgaliojimai ir detalios misijos funkcijos. (Simma B., Mosler H. The Charter of the United Nations: A Commentary. USA: Oxford University Press, 2002. P. 681.)

Taikos misijų rūšys Jungtinių Tautų Chartijoje

Pažymėtina, kad pirmųjų, t.y. tradicinių taikos misijų, teisinis veikimo pagrindas buvo gana prieštaringas. Šiame kontekste minime pirmąją tradicinę taikos misijų operaciją Egipte. Jos teisinis veikimo pagrindas buvo apibūdinamas kaip esantis tarp Chartijos VI ir VII skyriaus.²⁷ Vadinasi, taikos misija, vykusį Egipte, nebuvo visa apimtimi priskirta taikiamam ginčų sprendimui bei taip pat nepakliuvo ir į kito Chartijos skyriaus reguliavimą, kuris taikomas, kai kyla grėsmė taikai, ji pažeidžiama ar įvykdomi agresijos aktai. Dėl šios priežasties neišvengiamai kilo daug nesutarimų. Buvęs Jungtinių Tautų Generalinis Sekretorius Dag Hammarskjöld ginčus, kilusius dėl pirmosios taikos misijos teisinio pagrindimo, sušvelnino teigdamas, jog ji buvo įkurdinta remiantis Chartijos VI su puse skyriumi (angl. Chapter Six and a Half).

Šis išsireiškimas pabrėžia to meto *ad hoc* taikos misijų esmę. Jos buvo galingesnės nei VI skyriuje minimos tradicinės diplomatinės priemonės ir iš esmės skyrėsi nuo priverstinių priemonių, minimų Chartijos VII skyriuje. Taigi, taikos misija, vykusį Egipte, buvo sumodeliuota pagal buvusią konflikto situaciją tiek iš politinės, tiek iš karinės pusės. Ji buvo kompromisinė priemonė padėti spręsti reguliuoti tam laikotarpiui būdingus konfliktus. Jau aptartos operacijos Egipte funkcijos leidžia aiškiau suvokti, kodėl pirmoji tradicinė taikos misija nevisiškai atitinka Chartijoje minimą režimą: lengvai ginkluotų karinių dalinių stebėjimo ir kontrolės funkcijos neatitinka priverstinių priemonių, minimų Chartijos VII skyriuje. Taip pat šios funkcijos neatitinka ir prevencinės diplomatijos pagal Chartijos VI skyrių, nes tradicinių taikos misijų metu taikos misijos dalyviai atlieka išskirtinai karines, o ne diplomatinės funkcijas.

²⁷Fleck D. The handbook of the law of visiting forces. United Kingdom: Oxford University Press, 2001. P. 487.

Tarptautinis Teisingumo Teismas išlaidų (angl. Certain Expenses) konsultacinėje išvadoje pasisakė: „kai Jungtinių Tautų Organizacija imasi veiksmo, kuris atitinka Chartijoje minimų tikslų įgyvendinimą, preziumuojama, kad šis veiksmas nėra *ultra vires* organizacijos ribų.“²⁸ Vadinasi, kompetencija sukurti teisėtas taikos misijas negali išeiti iš organizacijos ribų, be to, turi atitikti nusistatytus tikslus, kurie ir atskleidžia jos veiklos pobūdį.

Ši Tarptautinio Teisingumo Teismo nuomonė patvirtina Jungtinių Tautų operacijos Egipte teisėtą pagrindą. Pirmoji taikos misija Egipte sukurta vadovaujantis vienu iš svarbiausių Chartijoje minimų tikslų – tarptautinės taikos ir saugumo palaikymu, kurio vykdymas priskiriamas Jungtinių Tautų organizacijos kompetencijai. Todėl nors misija neatitiko konkretaus Chartijoje minimo teisinio režimo, ji buvo teisėta, nes buvo įsteigta neišeinant iš Jungtinių Tautų kompetencijos ribų.

VI Chartijos skyrius apima taikų ginčų sprendimą, kuriam priskiriame antrąją taikos misijų rūšį – prevencinę diplomatiją. Prevencinę diplomatiją, kaip vieną iš taikos misijų rūšių, reikia suprasti, kaip specialių priemonių panaudojimą siekiant užkirsti kelią konfliktams dar jiems neįsiplieskus. Ši misijos rūšis naudojama, kai yra kilęs ginčas ir jam užsitęsęs gali iškilti grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui. Kadangi grėsmė dar yra neperžengusi realumo ribos, naudojamos taikos ginčo sprendimo priemonės – derybos, tyrimai, tarpininkavimas, sutaikinimas, arbitražas ir kt. Šių priemonių naudojimas nukreiptas užkirsti kelią konflikto išsiplėtimui, kuris galėtų sukelti grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui.

Svarbu paminėti, kad pareiga spręsti ginčus taikiu būdu pirmiausia tenka valstybėms: „šalys bet kurį ginčą, kuriam užtrukus gali kilti grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui, pirmiausia turi stengtis išspręsti derybomis, tyrimu, tarpininkavimu [...] kitomis jų nuožiūra pasirinktomis taikiomis priemonėmis.“²⁹ Chartijos antrame straipsnyje įtvirtintas taikaus ginčų sprendimo principas yra plėtojamas Chartijos VI skyriuje, kuris suteikia Saugumo Tarybai kompetenciją rekomenduoti tam tikras procedūras ar sureguliuavimo metodus, kai yra vykdoma prevencinė diplomatija. Jungtinių Tautų Saugumo Taryba, kai, jos nuomone, tai yra būtina, reikalauja, kad šalys spręstų ginčą taikiomis priemonėmis.³⁰ Jeigu šalys neišsprendžia ginčo, kurio tęsimasis gali kelti grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui, minėtomis taikiomis priemonėmis, toks ginčas perduodamas Saugumo Tarybai. Visgi atkreiptinas dėmesys, kad Saugumo Taryba VI skyriuje turi siauresnius įgaliojimus: ji gali veikti tik tuomet, kai šalys nesiima taikių priemonių išspręsti ginčą.

²⁸ Certain Expenses of The United Nations (Article 17, Paragraph 2 of the Charter) Advisory Opinion of 20 July 1962: I.C.J. Reports 1962. P. 168. // <http://www.icj-cij.org/docket/files/49/5259.pdf>; prisijungimo laikas: 2010-10-10.

²⁹ Jungtinių Tautų Chartija 33 str. 1d. // <http://www3.lrs.lt>; prisijungimo laikas: 2010-10-28.

³⁰ Jungtinių Tautų Chartija 33 str. 2 d. // <http://www3.lrs.lt>; prisijungimo laikas: 2010-10-28.

VII skyrius, kuris apima veiksmus, kai kyla grėsmė taikai, ji pažeidžiama ar įvykdomi agresijos aktai, savo pavadinimu rodo, kad konfliktinė situacija yra daug labiau išsivysčiusi ir kyla reali grėsmė tarptautiniam saugumui. Remiantis šiuo skyriumi vykdomos dvi taikos misijos rūšys – *platesnio masto taikos misija* bei *priverstinis taikos vykdymas*.

Šių misijų rūšių atskyrimas turi esminę reikšmę. Paminėtina, kad platesnio masto taikos misijos įgaliojimai iš esmės skiriasi nuo priverstinio taikos vykdymo. Platesnio masto taikos misijai priskiriamas 40 straipsnis, kuris mini laikinas priemones, kuriomis “siekiama išvengti situacijos pablogėjimo”³¹, t.y. kol dar nėra grėsmės taikai. Platesnio masto taikos misija neįeina į taikų ginčų sprendimą, minimą Chartijos VI skyriuje, taip pat neapima ir priverstinio taikos vykdymo, kuomet kyla grėsmė taikai ir saugumui. Todėl kyla klausimas, kodėl platesnio masto taikos misija priskiriama Chartijos VII skyriui.

Šios rūšies priskyrimas VII skyriui priklauso nuo esančios konfliktinės situacijos, t.y. egzistuoja didelė tikimybė, kad gali būti pažeista tarptautinė taika ir saugumas. Šios misijos metu laikomasi pagrindinių tradicinės taikos misijos principų: laikomasi nešališkumo principo, taip pat būtinas valstybės sutikimas, nors pažymėtina, kad tokioje konflikto situacijoje jis būna netvirtas ir dažnai besikeičiantis. Kalbant apie jėgos panaudojimą savigynai šios misijos metu reikia pažymėti, kad teisė naudoti jėgą savigynai yra išplečiama nuo individualios gynybos iki visos misijos gynybos, t.y. Jungtinių Tautų kariuomenė turi ginti ne tik pačius save, bet ir naudoti ginklą, jei reikia užtikrinti tinkamą misijos įgaliojimų vykdymą.³² Taip yra todėl, kad esant sudėtingesnei konflikto situacijai atitinkamai ir įgaliojimai yra daug platesni lyginant su tradicine taikos misija. Todėl praplėtus jėgos panaudojimą, ne tik individualiai savigynai, šios misijos metu padaugėja prievartos priemonių komponentų, tačiau svarbu pabrėžti, kad tai nėra pagrindinė misijos priemonė kaip priverstinio taikos vykdymo metu.

Taikos misijų kūrimui Saugumo Taryba turi plačiausius įgaliojimus. Pabrėžtina, kad pagrindinė atsakomybė už tarptautinės taikos ir Saugumo įgyvendinimą tenka būtent Saugumo Tarybai. Saugumo Tarybos kompetencija įtvirtinta Chartijos 24 straipsnyje. Platūs Saugumo Tarybos įgaliojimai patvirtinti ir Tarptautinio Teisingumo Teismo: „Saugumo Tarybos įgaliojimai suteikia teisę atlikti ne tik priverstinio vykdymo veiksmus, tačiau naudoti ir kitas priemones, minimas Chartijos VII skyriuje.“³³ Kitoje Tarptautinio Teisingumo Teismo konsultacinėje išvadoje teigiama, kad „Saugumo Tarybos galios pagal 24 straipsnį neapsiriboja Saugumo Tarybos

³¹ Jungtinių Tautų Chartija 40 str. // <http://www3.lrs.lt>; prisijungimo laikas: 2010-10-13.

³² Secretary-General. Report of the Panel of The United Nations Peace Operations. UN Doc. A/55/305 - S/2000/809. §49 // http://www.un.org/peace/reports/peace_operations/; prisijungimo laikas: 2010-10-13.

³³ Certain Expenses of The United Nations (Article 17, Paragraph 2 of the Charter) Advisory Opinion of 20 July 1962: I.C.J. Reports 1962. P. 167. // <http://www.icj-cij.org/docket/files/49/5259.pdf>; prisijungimo laikas: 2010-10-10.

įgaliojimais, minimais atitinkamuose Chartijos skyriuose. Saugumo Tarybai įgaliojimai gali būti suteikti atitinkamai su turima atsakomybe palaikyti tarptautinę taiką ir saugumą.³⁴ Vadinasi, funkcijas, kurios nenumatytos Chartijoje, galima priskirti Saugumo Tarybai, jeigu jos yra būtinos tarptautinei taikai ir saugumui palaikyti, kitaip tariant, galime pritaikyti minėtą numanomų galių doktriną.

Chartijos 40 straipsnis Saugumo Tarybai suteikia teisę įsteigti taikos misiją, kurios tikslas sustabdyti esamą ginčą ir užkirsti kelią situacijos pablogėjimui, kuris sukeltų grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui. Tačiau kaip buvo analizuojama, pasirinkimą, kokia taikos misijos rūšis yra tinkama, lemia situacijos sunkumas, todėl taikos misijos įsteigimas pagal 40 straipsnį pasirenkamas tada, kai grėsmė taikai ir saugumui yra gana didelė ir taikaus ginčo sprendimo priemonių jau nebepakanka. Pagal Chartijos 39 straipsnį Saugumo Tarybai suteikti šie įgaliojimai: nustatyti grėsmę taikai, jos pažeidimą ar agresijos akto pavojų bei teikti rekomendacijas dėl reikalingų priemonių panaudojimo³⁵. Pagal minėtąjį straipsnį Saugumo Tarybos įgaliojimus išskiriame i du etapus: pirmajame – nustatomas grėsmės tarptautinei taikai ir saugumui dydis, tuo tarpu antrajame etape pasirenkamos atitinkamos priemonės, kurios bus naudojamos taikos misijos metu. Priemonės, kurios būtinos palaikyti tarptautinę taiką ir saugumą, yra dviejų rūšių: susijusios su ginkluota jėga ir kitokio pobūdžio priemonės. Šių priemonių išskyrimas į dvi dalis turi esminę reikšmę. Priemonės nesusijusios su jėgos panaudojimu: tai visiškas arba dalinis ekonominių santykių, geležinkelio, jūrų, uosto, pašto, telegrafo, radijo ir kitokių ryšių bei susisiekiimo nutraukimas, taip pat diplomatinių priemonių nutraukimas minimas 41 straipsnyje³⁶ nesukuria priverstinio vykdymo pagal VII skyrių pagrindo. Priemonės, susijusios su ginkluota jėga, apima priverstinio vykdymo taikos misiją.

Priverstinio taikos vykdymo teisinis pagrindas minimas Chartijos 42 straipsnyje. Straipsnyje minimas ginkluotos jėgos panaudojimas: „Tokie veiksmai gali būti demonstracijos, blokada ir kitokios Jungtinių Tautų narių oro, jūrų bei sausumos pajėgų operacijos“³⁷. Svarbu paminėti, kad tik Saugumo Taryba turi teisę reikalauti vykdyti veiksmus pagal šią rūšį, t.y. veiksmus, apimančius ginkluotos jėgos panaudojimą. Svarbu pažymėti, kad šios misijos metu nesilaikoma nei vieno tradicinių taikos misijų principo: nekliamas veiksmų neutralumo klausimas, nereikalaujamas šalies sutikimas, o prievartos priemonių naudojimas sudaro šios misijos rūšies esmę, todėl tokia teisė, kaip jėgos panaudojimas tik savigynos atveju, praranda savo reikšmę. Šios

³⁴ Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970), Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1971. P. 52 // <http://www.icj-cij.org/docket/files/53/5595.pdf>; prisijungimo laikas: 2010-11-12.

³⁵ Jungtinių Tautų Chartija 39 str. // <http://www3.lrs.lt>; prisijungimo laikas: 2010-10-28.

³⁶ Ten pat

³⁷ Ten pat

misijos metu verčiama jėga paklusti politiniam sprendimui, t.y. per jėgos naudojimą stengiamasi pasiekti taiką.

Prie šios misijos rūšies svarbu paminėti Chartijos 2 straipsnio 4 dalyje minimą principą: „Visos narės tarptautiniuose santykiuose susilaiko nuo grasinimo jėga ir jos panaudojimo tiek prieš kurios nors valstybės teritorinį vientisumą arba politinę nepriklausomybę [...] nesuderinamu su Jungtinių Tautų tikslais.“ Tai yra jėgos draudimo tarptautiniuose santykiuose principas, turintis *jus cogens* normų galią. Pažymėtina, kad Saugumo Tarybos kompetencijos atžvilgiu tai yra teisėta išimtis. Saugumo Taryba gali sankcionuoti jėgos panaudojimą prieš agresorių, t.y. turi teisę naudoti priverstinį vykdymą pagal Chartijos 42 straipsnį, tačiau tik vieninteliu atveju, kai iškyla grėsmė tarptautinei taikai ir saugumui.

Apibendrinant šį poskyrį galime teigti, kad Jungtinių Tautų kompetencija sukurti taikos misijas kildinama iš pagrindinio Chartijoje numatyto tikslo – tarptautinės taikos ir saugumo palaikymo, o taikos misijų teisinis pagrindas kyla iš Chartijos pirmame skyriuje minimų principų, kurie toliau detalizuojami Chartijos VI ir VII skyriuose.

Priklausomai nuo konfliktinės situacijos minėtiems Chartijos skyriams priskiriame tris taikos misijų rūšis: VI skyrius skirtas prevencinei diplomatijai, tuo tarpu VII skyrius suteikia teisinį pagrindą dviem taikos misijų rūšims: platesnio masto taikos misijai ir priverstiniam vykdymui. Ketvirtoji – tradicinė taikos misija, nors ir neatitiko Chartijos VI ir VII skyriaus teisinio režimo, buvo teisėta, nes buvo sukurta įgyvendinant Jungtinių Tautų Chartijoje minimus tikslus ir neišeinant iš Jungtinių Tautų organų kompetencijos ribų.

1.3. Jungtinių Tautų organų kompetencijos atribojimas

Kaip buvo minėta pirmame poskyryje, Saugumo Tarybai negalint sukurti pirmosios tradicinės taikos misijos dėl nuolatinių narių veto teisės panaudojimo ši užduotis buvo pavesta Generalinei Asamblėjai. Šioje situacijoje svarbu išsiaiškinti, ar tai nepažeidžia Chartijos 24 straipsnio, kuriuo Saugumo Tarybai suteikiama pagrindinė ir svarbiausia funkcija – palaikyti taiką ir saugumą.³⁸

Svarbu paminėti, jog Generalinės Asamblėjos teisė suteikti įgaliojimus pirmajam taikos misijos veikimui Egipte buvo paremta Vienybės taikos labui (angl. *Uniting for Peace*) rezoliucija³⁹.

³⁸ „Siekdamos užtikrinti greitą ir veiksmingą Jungtinių Tautų veiklą, jos narės patiki Saugumo Tarybai pagrindinę atsakomybę už tarptautinės taikos ir saugumo palaikymą [...]“ (Jungtinių Tautų Chartija 24 str. 1 d. // <http://www3.lrs.lt>; prisijungimo laikas: 2010-09-17.)

³⁹ Vienybės taikos labui rezoliucija buvo priimta Korėjos krizės kontekste, kai Saugumo Tarybos teisė vykdyti saugumo politiką priemonėmis, skirtomis apsaugoti Korėjos valstybę prieš agresiją iš Šiaurės Korėjos buvo sustabdyta Sovietų

Čia minima Generalinės Asamblėjos kompetencija: „jeigu Saugumo Taryba dėl nuolatinių narių vienbalsiškumo trūkumo atsisako vykdyti savo pagrindinę pareigą – palaikyti tarptautinę taiką ir saugumą visais atvejais, kuomet iškyla grėsmė taikai, atsiranda taikos pažeidimas ar agresijos aktas, Generalinė Asamblėja gali svarstyti atvejį pateikdama atitinkamas rekomendacijas Jungtinių Tautų nariams imtis kolektyvių priemonių, įskaitant karinės jėgos panaudojimą [...]“⁴⁰. Taigi, jau pačioje rezoliucijoje įtvirtinta Generalinės Asamblėjos kompetencija, kai Saugumo Tarybos darbas yra blokuojamas veto teisės.

Tarptautinis Teisingumo Teismas konsultacinėje išvadoje dėl Palestinos sienos pabrėžia, kad Chartijos 24 straipsnis suteikia pagrindinę, bet ne išskirtinę Saugumo Tarybos kompetenciją tarptautinės taikos ir saugumo palaikymo kontekste.⁴¹ Jungtinių Tautų Chartija nedraudžia Generalinei Asamblėjai svarstyti tarptautinės taikos ir saugumo palaikymo klausimų bei kvalifikuoti grėsmės taikai, taikos pažeidimo ir agresijos aktus, kadangi pagal Chartiją Saugumo Tarybos naudai apribota tik Generalinės Asamblėjos galia teikti rekomendacijas.⁴²

Tarptautinis Teisingumo Teismas išlaidų konsultacinėje išvadoje pripažino, kad Generalinė Asamblėja saugumo palaikymo kontekste turi įgaliojimus, kuriuos atskleidžia Chartijos 14 straipsnis, numatantis: „remdamosi 12 straipsnio nuostatomis, Generalinė Asamblėja gali rekomenduoti kiekvienos situacijos taikaus sureguliojimo priemones.“⁴³ Kad Generalinė Asamblėja turi galią *inter alia* pagal 14 straipsnį rekomenduoti taikias sureguliojimo priemones minima ir kitoje konsultacinėje išvadoje dėl Palestinos sienos.⁴⁴ Vienintelis 14 straipsnio ribojimas randamas Chartijos 12 straipsnyje: „[...] Generalinė Asamblėja neteikia jokios rekomendacijos dėl šio ginčo, ar situacijos, jeigu Saugumo Taryba to neprašo“.⁴⁵ Analizuodami šiuos du minimus straipsnius galime teigti, kad Generalinė Asamblėja negali nieko rekomenduoti tik tuo atveju, jeigu Saugumo Taryba vykdo savo funkcijas. Tačiau paminėtina, kad Tarptautinis Teisingumo Teismas pastebi išryškėjusias tendencijas, kai Saugumo Taryba ir Generalinė Asamblėja palaikydamos tarptautinę taiką ir saugumą veikia kartu ir kaip pavyzdžius įvardija Kipro, Pietų Afrikos, Angolos, Pietų

Sąjungos veto teisės panaudojimu. Kaip išeitis iš šios situacijos, Generalinė Asamblėja buvo įtinkinta priimti subsidiarią atsakomybę tarptautinės taikos ir saugumo palaikymo kontekste ir tai davė pagrindą sukurti Vienybės taikos labai rezoliuciją – 377A (V) (Tomuschat C. Uniting for Peace. General Assembly Resolution 377A (V) // United Nations Audiovisual Library of International Law // <http://untreaty.un.org/>; prisijungimo laikas: 2010-10-13.)

⁴⁰ General Assembly Resolution 377(V), 3 November 1950 // <http://www.un.org/>; prisijungimo laikas: 2010-10-29.

⁴¹ Legal consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 2004. P. 148 // <http://www.icj-cij.org/docket/files/131/1671.pdf>; prisijungimo laikas: 2010-11-12.

⁴² Žalimas D., Žalimienė S. Ž., Petrauskas Z., Saladžius J. Tarptautinės Organizacijos. Vilnius: Justitia 2001. P. 284.

⁴³ Jungtinių Tautų Chartija 24 str. // <http://www3.lrs.lt>; prisijungimo laikas: 2010-10-13.

⁴⁴ Legal consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 2004. P. 148. // <http://www.icj-cij.org/docket/files/131/1671.pdf>; prisijungimo laikas: 2010-11-12.

⁴⁵ Jungtinių Tautų Chartija 12 str. // <http://www3.lrs.lt>; prisijungimo laikas: 2010-10-13.

Rodezijos, Bosnijos ir Hercegovinos bei Somalio atvejus.⁴⁶ Saugumo Taryba sprendžia konkrečius klausimus, susijusius su tarptautine taika ir saugumu, tuo tarpu Generalinė Asamblėja sprendžia humanitarinius, socialinius ir ekonominius šalies reikalus.⁴⁷

Generalinės Asamblėjos kompetencijos apribojimas, sprendžiant taikos ir saugumo klausimus, yra įtvirtintas Chartijos 11 str. antroje dalyje: „Bet kurį tokį klausimą, dėl kurio būtina imtis veiksmų, Generalinė Asamblėja perduoda Saugumo Tarybai prieš svarstymą arba po jo“⁴⁸. Pažymėtina, kad Tarptautinis Teisingumo Teismas pasisakė, kad tik Saugumo Taryba gali reikalauti priverstinio vykdymo Chartijos VII skyriaus rėmuose.⁴⁹ Tarptautinio Teisingumo Teismo teisėjas Koretsky atskirojoje nuomonėje teigė, kad Generalinės Asamblėjos rekomendacijos kai kuriuose atvejuose gali būti susijusios su „veiksmu“, tačiau tai negali būti veiksmas Chartijos 11 straipsnio 2 dalies prasme.⁵⁰ Todėl Generalinė Asamblėja iškilus problemoms, susijusioms su tarptautine taika ir saugumu, gali tik diskutuoti ir teikti rekomendacijas, tačiau jos neturi būti įpareigojančios Chartijos VII skyriaus priverstinio vykdymo prasme.

Generalinė Asamblėja galėtų inicijuoti taikos misijos operaciją, kaip pavyzdžiui, Jungtinių Tautų Nepaprastąsias pajėgas Egipte, jeigu turėtų įtrauktų į ginčą šalių sutikimą.⁵¹ Minimas ginčo šalių sutikimas, kaip vienas iš pamatinių taikos principų, nurodo Generalinės Asamblėjos teisę inicijuoti tradicines taikos misijas. Jeigu į operaciją įtrauktas priverstinis vykdymas pagal VII Chartijos skyrių, Generalinė Asamblėja neturėtų kompetencijos duoti pagrindą sukurti tokio pobūdžio taikos misiją.

Apibendrinant galime teigti, kad kalbant apie Saugumo Tarybos kompetenciją tarptautinės taikos ir saugumo palaikymo kontekste tikslinga sakyti, kad ji yra pagrindinė, tačiau ne išskirtinė. Tarptautinio Teisingumo Teismo praktikoje įtvirtinta, kad tik Saugumo Taryba gali reikalauti priverstinio vykdymo veiksmų pagal Chartijos VII skyrių, tačiau tais atvejais, kai yra kilusi grėsmė tarptautiniam saugumui, o Saugumo Tarybos darbas yra blokuojamas nuolatinių narių veto teisės panaudojimu, Generalinė Asamblėja, remiantis Vienybės taikos labui rezoliucija, gali teikti rekomendacijas, įtraukiančias ir karinės jėgos panaudojimą. Taip pat paminėtina, kad dviejų Chartijos straipsnių: 12 ir 14, analizė leidžia teigti, kad Generalinė Asamblėja negali nieko

⁴⁶ Legal consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 2004. P. 149. // <http://www.icj-cij.org/docket/files/131/1671.pdf>; prisijungimo laikas: 2010-11-12.

⁴⁷ Ibid

⁴⁸ Jungtinių Tautų Chartija 11 str. 2 d. // <http://www3.lrs.lt>; prisijungimo laikas: 2010-10-13.

⁴⁹ Certain Expenses of The United Nations (Article 17, Paragraph 2 of the Charter) Advisory Opinion of 20 July 1962: I.C.J. Reports 1962. P. 163 // <http://www.icj-cij.org/docket/files/49/5259.pdf>; prisijungimo laikas: 2010-09-17.

⁵⁰ Dissenting Opinion of Judge Koretsky. P. 7. // <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=4&k=4a&case=49&code=ceun&p3=4>; prisijungimo laikas 2010-09-17.

⁵¹ Wet E. D. The Chapter VII Powers of the United Nations Security Council. Oxford: Hart publishing, 2004. P. 33.

rekomenduoti, jeigu Saugumo Taryba vykdo savo funkcijas. Tačiau praktikoje buvę pavyzdžiai parodo, kad šie du Jungtinių Tautų organai palaikydami tarptautinę taiką ir saugumą gali veikti kartu: kol Saugumo Taryba sprendžia su tarptautine taika ir saugumu susijusius klausimus, Generalinė Asamblėja svarsto humanitarinius, socialinius ir ekonominius šalies reikalus.

1.4. Taikos misijų principai

Kaip buvo minėta pirmame poskyryje, pirmosios tradicinės taikos misijos Egipte metu išsivystė trys pamatiniai taikos misijų principai: priimančios šalies sutikimas, taikos misijos pajėgų nešališkumas prieš visas į ginčą įtrauktas šalis bei jėgos panaudojimas tik savigynos atveju.

Principai buvo suformuluoti Generalinio Sekretoriaus Dag Hammarskjold ir pateikti įvairiose ataskaitose, skirtose Generalinei Asamblėjai ir Saugumo Tarybai.⁵² Šie principai yra taikos misijų pagrindas, todėl jų fundamentali reikšmė bus atskleista analizuojant kiekvieną principą atskirai.

1.4.1. Šalies sutikimas

Jungtinių Tautų Generalinis Sekretorius savo ataskaitoje teigė: „Jungtinių Tautų pajėgos įžengs į Egipto teritoriją tik turint Egipto valdžios sutikimą.⁵³ „Svečios šalies sutikimas šioje ir kitose taikos misijose yra būtina prielaida Jungtinių Tautų pajėgoms teisėtai pasilikti Jungtinių Arabų teritorijoje. Kai sutikimas yra atšaukiamas, Jungtinės Tautos nebegali pasilikti teritorijoje.“⁵⁴ Taip pirmos tradicinės taikos misijos metu buvo suformuluotas pirmasis mūsų analizuojamas principas. Šiame poskyryje bus nagrinėjama, kokie tarptautinės teisės dokumentai reguliuoja valstybės duotą sutikimą, kokie subjektai gali duoti sutikimą, taip pat valstybės duoto sutikimo turinį.

Taigi, norint pradėti tradicinę ar platesnio masto taikos misiją būtinas šalies sutikimas. Taip šalis įtraukiama į politinį procesą ir savo sutikimu pritaria jo vykdymui. Esant šalies sutikimui taikos misijos dalyvių įgaliojimų vykdymas tampa daug efektyvesnis: jie įgauna ne tik politinę laisvę vykdyti savo įgaliojimus, tačiau ir fizinę laisvę judėti bei, kiek leidžia įgaliojimai, naudoti jėgą.

⁵² Gareis S. V., Varwick J. The United Nations. An Introduction. New York: Palgrave Macmillan, 2005. P. 100.

⁵³ Second Report of the Secretary-General on the Plan for UNEF. UN Doc. A/3302 (1956). Para. 9. // <http://daccess-ods.un.org>; prisijungimo laikas: 2010-10-30.

⁵⁴ United Nations Emergency Force. Special Report of the Secretary-General. UN Doc. S/7906 (1967). Para. 3. // <http://daccess-ods.un.org>; prisijungimo laikas: 2010-10-30.

Praktikoje sutikimas išreiškiamas apsieičiant notomis tarp Jungtinių Tautų Generalinio Sekretoriaus bei šalies vyriausybės, kurioje bus įsteigiama misija.⁵⁵ Toks apsieitimas sukuria sutartį, kuri reguliuojama pagal 1986 metų Vienos Konvenciją dėl tarptautinių sutarčių tarp valstybių ir tarptautinių organizacijų ar tarp tarptautinių organizacijų (toliau Vienos Konvencija), kurioje numatyta, jog „Sutartis – tai raštu tarp vienos valstybės ar daugiau valstybių ir tarptautinės organizacijos ar organizacijų sudarytas tarptautinis susitarimas, kuriam taikomos tarptautinės teisės normos, įtvirtintos viename ar keliuose susijusiuose dokumentuose, nesvarbu, koks būtų to susitarimo pavadinimas.“⁵⁶

Svarbu paminėti, kad Vienos Konvencijos preambulėje paminėti principai yra Jungtinių Tautų Chartijoje įtvirtinti principai, kaip pavyzdžiui, tautų lygiateisiškumas ir laisvo apsisprendimo teisė, visų valstybių suvereni lygybė ir nepriklausomybė, nesikišimas į kitų valstybių vidaus reikalus, draudimas grasinti jėga ar vartoti jėgą ir kt. Tai parodo, kad šalies sutikimas yra svarbi teisinė prielaida, kuri garantuoja šių svarbių principų gerbimą.

Kadangi valstybės sutikimas išreiškiamas sudarant sutartį, tai jo atšaukimas taip pat turi atitikti sutarčių teisės reikalavimus. Pagal Vienos Konvencijos 54 straipsnio b punktą: “Šalis gali nutraukti sutartį arba iš jos pasitraukti bet kuriuo metu visų sutarties šalių pritarimu, pasitarusi su kitomis susitarančiomis valstybėmis.”⁵⁷ Todėl šalis, davusi sutikimą įsteigti taikos misiją, gali bet kuriuo metu nutraukti savo sutikimą ir Jungtinių Tautų pajėgos privalės palikti tos šalies teritoriją. Tačiau pabrėžtina, kad tuo atveju, jei konfliktinė situacija kelia grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui, Jungtinių Tautų pajėgos turės teisę pasilikti teritorijoje ir be valstybės sutikimo, taikant prievartos priemones pagal Chartijos VII skyriaus 42 straipsnį.

Konfliktų šalimis ne visada būna valstybės ar organizuotos karinės valstybių pajėgos, bet dažnai iš esmės skirtingos grupės, kurioms trūksta efektyvios valdymo struktūros ir kontrolės. Todėl kyla klausimas, ar sutikimą įsteigti taikos misiją gali duoti kiti subjektai nei vyriausybės.

Tarptautinė teisė tarp tokių subjektų, kurie gali duoti sutikimą įsteigti taikos misiją, pripažįsta tarptautines organizacijas, sukilėlius bei išsivadavimo judėjimus.⁵⁸ Sutikimo davimą priyginame teisei sudaryti sutartį, todėl jeigu subjektas turi teisę duoti sutikimą, jis yra laikomas

⁵⁵ Chetail V. Ad-hocism ant the rules of collective security: is peacekeeping still relevant for maintaining international peace and security? *Refugee Survey Quarterly*, Vol. 23, No. 4, 2004. P. 96. // <http://papers.ssrn.com/>; prisijungimo laikas: 2010-10-09.

⁵⁶ Vienna Convention on the Law of Treaties between States and International Organizations or between International Organizations, 1986. Para. 2. // <http://untreaty.un.org/>; prisijungimo laikas: 2010-12-01.

⁵⁷ *Ibid*, Para. 54.

⁵⁸ Tsagourias N. *Consent, Neutrality/ Impartiality and the Use of Force in Peacekeeping: Their Constitutional Dimension*. UK: Oxford University Press, 2007. P. 474. // <http://jcsf.oxfordjournals.org/>; prisijungimo laikas: 2010-11-10.

sutarties šalimi. Tarptautinė organizacija turi teisę sukurti sutartį, jeigu tai numatyta jos sudedamajame dokumente arba tai yra neatsiejama nuo jos tikslų įgyvendinimo.⁵⁹ Tarptautinės organizacijos kompetencija sukurti sutartį yra reguliuojama jos įstatuose.⁶⁰ Jeigu tarptautinės organizacijos sudedamieji dokumentai suteikia jai teisę sudaryti sutartį ir tai yra būtina jos tikslų įgyvendinimui, nėra jokių kliūčių išreikšti sutikimą.

Kalbant apie šalies sutikimą, kaip būtiną prielaidą įsteigti taikos misiją, paminėtina, kad sutartis tarp valstybės ir Jungtinių Tautų yra dviejų kategorijų. Pirmoji apima Jungtinių Tautų taikos misijos dalyvių funkcijas ir užduotis, o antroji kategorija reguliuoja taikos misijos statusą, taip pat atskirų misijos dalyvių padėtį, jų imunitetus, privilegijas. Antroji kategorija apima susitarimus dėl Jungtinių Tautų pajėgų statuso (angl. Status of Force Agreement).

Generalinio Sekretoriaus sukurtame pavyzdiniame tokio tipo susitarime svarbus yra 46 punktas, kuriame minima jurisdikcija: „visi Jungtinių Tautų taikos misijos dalyviai, atlikdami savo oficialias funkcijas, įgyja imunitetą teisiniam procesui dėl žodinių, rašytinių, fizinių veiksmų. Imunitetas išlieka ir tada, kai jie nustoja būti Jungtinių Tautų taikos misijų nariais.“⁶¹ Šis susitarimas padeda išspręsti jurisdikcijos tarp Jungtinių Tautų ir šalies, kurioje įsteigiama misija, klausimą. Jungtinių Tautų taikos misijos nariams netaikoma nei baudžiamoji, nei civilinė jurisdikcija, kiek ji susijusi su jų oficialiais veiksmais.⁶²

Svarbu paminėti, kad tuo atveju, jei nėra Susitarimo dėl Jungtinių Tautų pajėgų statuso arba jis neturi atitinkamų nuostatų, yra taikomos daugiašalės konvencijos, kurios taip pat reguliuoja jurisdikcijos klausimus. Viena iš jų – Jungtinių Tautų Konvencija dėl privilegijų ir imuniteto.⁶³ Kitoje Konvencijoje dėl Jungtinių Tautų ir susijusių asmenų saugumo 5 straipsnyje įtvirtinta, kad Jungtinės Tautos ir šalis, kurioje įkurinamos pajėgos, turi kaip įmanoma greičiau sudaryti susitarimą dėl Jungtinių Tautų operacijos ir jos narių statuso, *inter alia* įtraukiant sąlygas, susijusias su privilegijomis ir imunitetais kariniams ir policijos komponentams.⁶⁴ Tai patvirtina, kad jurisdikcijos klausimas užima ypatingą reikšmę ir kiekvienos taikos misijos metu privaloma išskirti atitinkamas nuostatas.

⁵⁹ Aust A. Handbook of International Law. Cambridge University Press, 2005. P. 58.

⁶⁰ Vienna Convention on the Law of Treaties between States and International Organizations or between International Organizations, 1986. Para. 6. // <http://untreaty.un.org/>; prisijungimo laikas: 2010-12-01.

⁶¹ Report of The Secretary-General. Comprehensive Review of the Whole question of Peace-keeping Operations in all their aspects. Model Status of Forces Agreement for Peace-keeping Operations. UN Doc. A/45/594. 9 October 1990. P. 11. // <http://daccess-dds-ny.un.org/>; prisijungimo laikas: 2010-11-09.

⁶² Ibid, P. 11-12.

⁶³ Convention on the Privileges and Immunities of The United Nations, 1946. Sections 2, 18. // <http://www1.umn.edu/>; prisijungimo laikas: 2010-11-10.

⁶⁴ Convention on the Safety of United Nations and Associated Personnel, 1994. Article 5. // <http://www.un.org/>; prisijungimo laikas: 2010-11-10.

Chartijos 150 straipsnio 1 dalyje minima: „Organizacija kiekvienos savo narės teritorijoje naudojami tokiais privilegijomis ir imunitetais, kurių būtinai reikia jos tikslams pasiekti.“ Galime teigti, jog šalies, kurioje įkuriamos taikos misijos, imuniteto suteikimas ir jurisdikcijos atirbojimas yra būtina prielaida Jungtinėms Tautoms efektyviai vykdyti savo funkcijas. Jungtinių Valstijų Aukščiausiojo Teismo byloje „The Exchange v. McFaddon“ aiškiai įtvirtinta, kad sutikimas įsileisti Jungtinių Tautų taikos misijos dalyviams yra prielaida atsisakyti jurisdikcijos: „Valstybės jurisdikcija savo teritorijoje yra išimtinė ir absoliuti [...] visos išimtys valstybės galioms savo teritorijoje negali būti paremtos jokių kitu teisėtu šaltiniu, o tik pačios valstybės sutikimu.“⁶⁵ Tai dar kartą patvirtina, kad šalis, kurioje įsteigiama taikos misija, išreikšdama savo sutikimą sutinka netrukdyti Jungtinėms Tautoms siekti savo tikslų.

Pagal Valstybių Atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus straipsnių projekto (toliau Straipsnių projektas) 20 straipsnį sutikimas yra viena iš aplinkybių, šalinančių veikos neteisėtumą: „Vienos valstybės galiojantis sutikimas, kad kita valstybė atliktų tam tikrą veiką, pašalina šios kitos valstybės veikos neteisėtumą, tiek, kiek ši veika atitinka tokio sutikimo apimtį.“⁶⁶ Šiame kontekste reikia išsiaiškinti, ar Jungtinių Tautų taikos misijų veiksmai gali būti priskiriami valstybės veiksams. Profesorius Malcolm N. Shaw teigia, kad straipsnių projekto 5 straipsnis⁶⁷ taip pat yra taikomas, kai valstybės organas ar agentas yra kito tarptautinio subjekto žinioje ir toje situacijoje tiek valstybė, tiek tarptautinis subjektas vykdo esminę to organo ar agento kontrolę.⁶⁸ Tokia situacija atsiranda tada, kai valstybė siunčia savo karius dalyvauti Jungtinių Tautų taikos operacijose. Šiuo atveju tarptautinis subjektas yra Jungtinių Tautų Organizacija, kuri kaip ir siunčianti valstybė vykdo karių kontrolę. Kariuomenės atžvilgiu tiek valstybė, tiek Jungtinės Tautos vykdo atitinkamą jurisdikciją. Todėl valstybės laisva valia duotas sutikimas pašalina Jungtinių Tautų taikos misijų veikos neteisėtumą tiek, kiek ta veika apima sutikimo turinį.

Apibendrinant galima teigti, kad šalies, kurioje įkuriamos taikos misijos, sutikimas svarbus keliais aspektais. Visų pirma, tai suteikia politinę ir fizinę taikos misijų dalyvių laisvę. Antra, valstybė išreikšdama sutikimą ne tik sutinka su Jungtinių Tautų vykdomu politiniu procesu, tačiau ir netrukdomai duoda laisvę efektyviai vykdyti jiems skirtus įgaliojimus pritarėdama jų turimoms privilegijoms bei imuniteto egzistavimui iš ko seka, kad valstybė atsisako savo baudžiamosios ir

⁶⁵ U.S. Supreme Court. The Exchange v. McFaddon. 11 U.S. 116, 1812. P. 137. // <http://supreme.justia.com/us/11/116/case.html>; prisijungimo laikas: 2010-11-10.

⁶⁶ Vadapalas V. Tarptautinė teisė. Pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija. Vilnius: Eugrimas, 2003. P. 263.

⁶⁷ Straipsnių projekto 5 straipsnis: „Elgesys asmens ar vieneto, kuris nėra valstybės organas pagal 4 straipsnį, tačiau kuris pagal šios valstybės teisę įgaliotas vykdyti valstybinės valdžios tam tikrus elementus, laikomas valstybės veika su sąlyga, kad šis asmuo ar vienetas veikia turėdamas tokį statusą konkrečioje situacijoje.“

⁶⁸ Shaw M. N. International Law. Sixth Edition. USA: Cambridge University Press, 2008. P. 787.

civilinės jurisdikcijos, kiek tai susiję su oficialių taikos misijos dalyvių funkcijų vykdymu. Trečia, valstybės laisva valia duotas sutikimas pašalina veikos neteisėtumą, kiek tai apima to sutikimo turinį.

1.4.2. Neutralumas

Profesorius Manuel Fröhlich cituoja Generalinio Sekretoriaus Dag Hammarskjöld ataskaitą: „Kariai negali atlikti funkcijų, viršijančių tų, kurios būtinos užtikrinti taikias sąlygas.“⁶⁹ Vadinasi, taikos misija turi išlaikyti savo neutralumą – antrąjį pamatinį taikos misijos principą. Toliau analizuojame šio principo turinį ir sąveiką su kitais taikos misijų principais.

Nors literatūroje neutralumo ir nešališkumo principai dažnai vartojami kaip sinonimai, svarbu paminėti, jog jie susiję su skirtingais taikos misijų aspektais. Neutralumas susijęs su taikos misijos pobūdžiu, tuo tarpu nešališkumas su taikos misijos vykdymo pobūdžiu, t.y. su taikos misijų dalyvių elgesiu operacijų metu.⁷⁰

Tiek sprendžiant konfliktus tradiciniu būdu, tiek atliekant platesnio masto taikos misijas, Jungtinių Tautų pajėgos privalo išlikti nešališkomis. Tai užtikrina vieną iš svarbiausių Chartijoje minimų principų – valstybių suverenios lygybės principo gerbimą. Todėl taikos misijos dalyviai turi tapti objektyvia trečiaja šalimi. Jie negali remti nei vienos iš konfliktuojančių šalių bei turėti kokį nors išankstinį nusistatymą dėl įsitraukusių į konfliktą šalių. Taikos misijų dalyvių nešališkumas atsiskleidžia ir tada, kai jėga naudojama tik savigynos atveju. Todėl šie du taikos misijų principai yra tarpusavyje susiję. Tuo atveju, jeigu ginklai būtų naudojami ne savigynai, o kitiems tikslams, taikos misijos dalyviai taptų ginčo šalimi, o ne objektyviu trečiuoju asmeniu.

Neutralumas yra būtina sąlyga norint užtikrinti taikos misijų dalyvių saugumą, o taip pat sąlyga gauti valstybės sutikimą. Pavyzdiniame susitarime dėl Jungtinių Tautų pajėgų statuso 6 punkte teigiama: „Jungtinių Tautų taikos misijų operacijų nariai turi susilaikyti nuo veiksmų, kurie yra nesuderinami su objektyviu jų pareigų vykdymu ar nesuderinami su dabartinio susitarimo esme.“⁷¹ Šis susitarimas, kaip valstybės sutikimo įsileisti taikos misiją elementas, parodo, kad

⁶⁹ Cit.: Public Papers of the Secretaries-General of the United Nations. Volume III: Dag Hammarskjöld 1956-1957. 1973 . P. 345.

⁷⁰ Tsagourias N. Consent, Neutrality/ Impartiality and the Use of Force in Peacekeeping: Their Constitutional Dimension. UK: Oxford University Press, 2007. P. 478. // <http://jcsf.oxfordjournals.org/>; prisijungimo laikas: 2010-11-10.

⁷¹ Report of The Secretary-General. Comprehensive Review of the Whole question of Peace-keeping Operations in all their aspects. Model Status Of Forces Agreement for Peace-keeping Operations. UN Doc. A/45/594. 9 October 1990. P. 3. // <http://daccess-dds-ny.un.org/>; prisijungimo laikas: 2010-11-09.

nešališka Jungtinių Tautų karių pozicija yra pagrindas ne tik gauti valstybės sutikimą, bet jį išlaikyti ir visos misijos metu.

Neutralumo principo sąsaja su prieš tai minėtu principu padeda atskirti taikos misiją nuo priverstinio taikos vykdymo. Priverstinio vykdymo metu Saugumo Taryba tampa šališka. Ji palaiko tą konfliktuojančių šalių pusę, prieš kurią nukreipti valstybės agresorės veiksmai. Priverstinio vykdymo metu taikos misijos dalyviai turi sutikti su Saugumo Tarybos sprendimais ir juos vykdyti. Tą atskleidžia ir Chartijos 25 straipsnis: „Jungtinių Tautų narės, remdamosi šia Chartija, sutinka paklusti Saugumo Tarybos nutarimams ir juos vykdyti“. Todėl, kai Saugumo Taryba, įgaliodama prievarta paklusti politiniam sprendimui, paverčia taikos misijos dalyvius konflikto šalimi, neutralumo principas nebegali būti taikomas. Nors valstybės narės įsipareigoja gerbti prieš tai minėtus Chartijoje įtvirtintus principus, kaip suvereni lygybė ir nesikišimas į kitos valstybės reikalus, tačiau realios grėsmės buvimas į pirmąją vietą iškelia tarptautinę taiką ir saugumą, o Chartijos VII skyriaus 42 straipsnis suteikia teisinį pagrindą naudoti jėgą.

Apibendrinant šį poskyrį darome išvadą, kad neutralumo principas neatsiejamai susijęs su kitais dviem principais. Jo egzistavimas yra būtina sąlyga gauti valstybės sutikimą, jį išlaikyti. Neturint sutikimo ir vykdant priverstinį vykdymą analogiškai išnyksta ir taikos misijos neutralumas. Tuo tarpu trečiasis principas – ginklo naudojimas neperžengiant savigynos ribų, kartu reiškia ir taikos misijos neutralumo buvimą.

1.4.3. Jėgos panaudojimas savigynai

Jėgos panaudojimas savigynai – trečiasis pamatinis taikos misijų principas. Norint suvokti jo esminę reikšmę turime išsiaiškinti, kokios jėgos panaudojimo savigynai ribos, koks šio principo santykis su prieš tai minėtais principais, taip pat, kada jėgos panaudojimas savigynai yra laikomas teisėtu. Kadangi šis principas susijęs su jėgos panaudojimu, svarbu išanalizuoti humanitarinės teisės taikymo apimtį.

Šis principas atsirado pirmosios tradicinės taikos operacijos metu, vyraujant kitokio pobūdžio konfliktams, todėl neatsitiktinai jis buvo suprantamas daug siauriau. Jungtinių Tautų Generalinis Sekretorius teigė, kad teisėtu jėgos panaudojimu savigynai laikoma situacija, kai yra vykdomi atsakomieji veiksmai į tiesioginę kitos šalies ataką, kuri naudoja mirtiną ginklą.⁷² Toks jėgos apribojimas savigynai yra pateisinamas, kai šalis, kurioje įkurdinama taikos misija, noriai įsitraukia į konflikto sprendimą, t.y. bendradarbiauja ir nesipriešina Jungtinių Tautų taikos misijū

⁷² Report of the Secretary-General. UN Doc. S/4389. July-September 1960. Para. 15. // <http://daccess-dds-ny.un.org>; prisijungimo laikas: 2010-11-11.

vykdomiems veiksams. Tačiau atsiradus sudėtingesniems konfliktams – civiliniams karams, išsiplėtus misijos įgaliojimams, esant dideliame vietinės valdžios pasipriešinimui, jėgos panaudojimo savigynei principas išsiplečia. Todėl šiomis dienomis jis yra suprantamas ne tik kaip teisė į individualią gynybą, tačiau apima ir pačios taikos misijos įgaliojimų gynybą.

Svarbu paminėti, kad išsiplėtus jėgos panaudojimo savigynei mastui, tuo pat metu turi būti stengiamasi išlaikyti ir šalies sutikimą, turint omenyje, kad šiuolaikiniuose civiliniuose karuose, vietinės valdžios sutikimas yra labai silpnas ir dažnai besikeičiantis. Apribojimas naudoti jėgą tik savigynei atveju užtikrina, kad misijų dalyviai išlieka nešališki ir nepadeda kuriai nors konflikto šaliai. Todėl matome, kad visi principai yra tarpusavyje susiję ir užtikrina valstybės suvereniteto gerbimą, minimą Chartijos 2 straipsnyje. Priešingu atveju, pažeidus nors vieną iš principų, valstybės suverenitetas būtų taip pat pažeistas, nes būtų pažeista teisė į teritorinį vientisumą ir politinę nepriklausomybę. Be to, viršijus jėgos panaudojimo savigynei ribas, būtų pažeistas Chartijos 2 straipsnio 7 dalyje minimas principas – draudimas kištis į kitos valstybės reikalus. Jis pateisinamas tik vieninteliu atveju: naudojant prievartos priemones pagal Chartijos VII skyriaus 42 straipsnį. Prievartos priemonių naudojimas pagal minėtą straipsnį apima iš esmės skirtingą misijų rūšį, kurioje neegzistuoja teisė į jėgos panaudojimą savigynei. Šios misijos metu jėgos panaudojimas tampa pagrindine taikos įtvirtinimo priemone.

Jungtinių Tautų Chartijos 104 straipsnyje teigiama: „Organizacija kiekvienos narės teritorijoje turi tokį teisingumą ir veiksmumą, kokio reikia jos funkcijoms atlikti bei siekti jos tikslų.“ Galime teigti, kad Jungtinių Tautų taikos misijų dalyvių teisė į savignyą tiesioginės atakos atveju yra viena iš turimų teisių, užtikrinančių efektyvų funkcijų vykdymą.

Pagal Straipsnių projekto 21 straipsnį savignyna yra priskiriama prie aplinkybių, šalinančių veikos neteisėtumą: „Valstybės veikos neteisėtumą pašalina tai, kad jos veikia sudaro teisėtą savigynei priemonę, kurios ji ėmėsi sutinkamai su Jungtinių Tautų Chartija.“⁷³ Todėl teisėtas jėgos panaudojimas yra esminė sąlyga pašalinanti veikos neteisėtumą. Tam, kad jėgos panaudojimas savigynei būtų pripažintas teisėtu, naudojama jėga atitinkamoje situacijoje turi tapti būtine. Kitaip tariant, grėsmė turi būti potenciali arba reali ir pateisinti jėgos panaudojimą. Taip pat svarbus ir jėgos proporcingumas. Proporcingumas atsiskleidžia, kai jėga naudojama tiek, kiek būtina pasiekti norimą tikslą. Kai taikos misijos dalyvis naudoja proporcingą jėgą, jis nepraranda nekombatanto⁷⁴ apsaugos.⁷⁵ Tačiau jeigu taikos misijos dalyvis nustoja naudoti jėgą tik savigynei

⁷³ Vadapalas V. Tarptautinė teisė. Pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija. Vilnius: Eugrimas, 2003. P. 263.

⁷⁴ Tai asmenys, į kuriuos negalima teisėtai kėsintis. Prie jų priskirtini civiliai, karo medikai, karo kapelionai, sužeisti ir sergantys kariai. Prie nekombatantų priskiriami ir taikos misijų dalyviai.

atveju ir ištraukia į konfliktą, jis tampa kombatantu. Tapus kariaujančia šalimi, neišvengiamai taikomi karo įstatymai. Kitas atvejis, kai šalis tampa kombatantu, yra, kai Saugumo Taryba įgalioja veikti pagal Chartijos 42 straipsnį. Šiuo atveju karo įstatymai vienodai taikomi abiemis ginčo šalims. Iškyla klausimas, ar taikos misijos dalyviai, neviršijantys jėgos panaudojimo savigynai ir neištraukiantys į karinį konfliktą kaip kariaujančios šalys, turi laikytis karo įstatymų.

Dažnai literatūroje aptinkama nuomonė, kad nors Jungtinės Tautos nėra Ženevos Konvencijų ir kitų humanitarinės teisės sutarčių šalimi, tačiau humanitarinės teisės principai turėtų būti taikomi.⁷⁶ Tai patvirtina ir Jungtinių Tautų Generalinio Sekretoriaus Kofi Annan išleistas biuletenis dėl Jungtinių Tautų pajėgų tarptautinės humanitarinės teisės laikymosi: „Kai Jungtinių Tautų pajėgos ištraukusios į karinį konfliktą ir veikia kaip kombatantai priverstinio taikos vykdymo metu ar taikos misijos operacijos metu, kai jėgos panaudojimas leidžiamas savigynai, taikomi pagrindiniai tarptautinės humanitarinės teisės principai ir taisyklės.⁷⁷ Todėl ir taikos misijos dalyviai naudodami jėgą tik savigynos atveju turi gerbti humanitarinės teisės taisykles ir principus.

Paminėtina, kad tarptautinės humanitarinės teisės Hagos konvencijose minimos karo specifinės priemonės ir metodai, Ženevos konvencijose – nekombatantų apsauga. Tiek karo metodai ir priemonės, tiek nekombatantų apsauga taip pat minima Generalinio Sekretoriaus biuletenyje, todėl tiek Hagos, tiek Ženevos teisė turėtų būti taikoma. Nors Jungtinės Tautos neseniai pateikė biuletenį, kuriame yra reikalavimas laikytis pagrindinių humanitarinės teisės įstatymų ir principų, nėra aišku, koku mastu Jungtinių Tautų pajėgos turi būti laikomos karo veiksmų šalimi ir ar išskirtinai visi karo įstatymai yra taikomi.

Situacija komplikuojasi, turint omenyje, kad Konvencija dėl Jungtinių Tautų ir susijusių asmenų, kurioje uždraudžiamas smurtas prieš Jungtinių Tautų taikos misijos dalyvius, taikoma tik tuo atveju, jeigu karo įstatymai nėra taikomi.⁷⁸ Konvencijos 2 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta: „Ši konvencija netaikoma Jungtinių Tautų operacijoms, įgaliotoms Saugumo Tarybos vykdyti priverstinius veiksmus pagal Chartijos VII skyrių[...].⁷⁹ Todėl minėta konvencija bus taikoma kitoms taikos misijų rūšims: tradicinėms ar platesnio masto taikos misijoms, kur, anot konvencijos kūrėjų, karo įstatymai nėra taikomi. Problema atsiranda ir tada, kai taikos misijos dalyviai ištraukia

⁷⁵ Joseph M. United Nations Peace Operations: The Applicable Norms and The Application of The Law of Armed Conflict. 5 June 2000. P. 40. // <http://www.au.af.mil/>; prisijungimo laikas: 2010-10-15.

⁷⁶ Brinsmead S. Do UN peacekeepers have a duty to prevent humanitarian violations? 2007. P. 3. // http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1002921; prisijungimo laikas: 2010-10-15.

⁷⁷ Secretary-General's Bulletin: Observance by United Nations Forces of International Humanitarian Law. 6 August 1999. UN Doc. ST/SGB/1999/13. // <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/57jq7l.htm>; prisijungimo laikas: 2010-11-11.

⁷⁸ Evans. D. M. International Law. New York: Oxford University Press, 2006. P. 786.

⁷⁹ Convention on the Safety of United Nations and Associated Personnel, 1994. // <http://www.un.org/law/cod/safety.htm>; prisijungimo laikas: 2010-11-11.

į operacijas, kuriose vykdo tradicines ar platesnio masto taikos misijas, vėliau pradeda taikyti priverstinio vykdymo veiksmus. Tampa neaišku, koku mastu humanitarinė teisė būtų taikoma vykdant operaciją, kurioje persipina skirtingų taikos misijų rūšių veiksmai. Manytina, jog pradėjus vykdyti priverstinio taikos vykdymo veiksmus, humanitarinė teisė turėtų būti taikoma pilna apimtimi. Ji turėtų būti taikoma pilna apimtimi ir tuo atveju, kai priverstinio vykdymo veiksmai atliekami neturint Saugumo Tarybos įgaliojimų pagal Chartijos VII skyrių.

Tarptautinio Baudžiamojo Tribunolo buvusiai Jugoslavijai praktikoje randame tokį teiginį: „Tarptautinė humanitarinė teisė taikoma nuo karinio konflikto pradžios ir tęsiasi iki tol, kol baigiami karo veiksmai ir pasiekama taika arba vidinio konflikto atveju, kai pasiekiamas taikus konflikto sureguliuavimas, [...] nesvarbu ar vyksta reali kova ar ne“.⁸⁰ Kadangi humanitarinė teisė taikoma ir vidiniuose konfliktuose, kuriuose dalyvauja taikos misijos dalyviai, tai dar kartą patvirtina, kad jie privalo laikytis pagrindinių humanitarinės teisės taisyklių ir principų.

Tarptautinės teisės komisijos komentare teigiama, kad naudojant jėgą savigynos atveju, nebūtinai reiškia, kad bus pašalintas veikos neteisėtumas, tai bus tik tuo atveju, kai bus veikama atsižvelgiant į žmogaus teisių ir humanitarinės teisės principus.⁸¹ Kaip vieną iš humanitarinės teisės principų Konsultacinėje išvadoje Grasinimo branduoliniais ginklais ar jų panaudojimo Tarptautinis Teisingumo Teismas paminėjo kombatanto ir nekombatanto atskyrimą: valstybės niekada negali daryti taikiniu civilius ir dėl to negali naudoti ginklų, neskiriančių civilių ir karinių taikinių.⁸² Be abejonės, šio tarptautinės humanitarinės teisės principo turi laikytis ir taikos misijos dalyviai, priešingu atveju, būtų pažeista humanitarinės teisės saugoma civilių apsauga. Todėl manytina, kad taikos misijos dalyviams, neviršijantiems savigynos ribų, humanitarinė teisė yra taikoma tokia apimtimi, kiek būtina teisėtai įgyvendinti taikos misijos įgaliojimus ir nepažeisti kitų asmenų teisių.

Apibendrinant galima teigti, jog teisė į jėgos panaudojimą tik savigynos atveju turi esminę reikšmę, nes, visų pirma, nustato jėgos panaudojimo ribas, kurios turi atitikti misijos įgaliojimus. Kad jėgos panaudojimas būtų pripažintas teisėtu, atakos atveju jis turi būti būtinas ir proporcingas. Priešingu atveju, viršijus jėgos panaudojimo ribas, jėga taps pagrindiniu misijos įrankiu, o taikos misijos dalyviai – ne objektyviais trečiaisiais asmenimis, bet kariaujančiomis šalimis. Todėl teisė į savigyną susijusi ne tik su taikos misijos neutralumu, tačiau ir su šalies sutikimo principo egzistavimu, kuris kiekvienos taikos misijos atveju yra ne tik būtina teisinė prielaida pradėti taikos misiją, tačiau sutikimą turi būti stengiamasi išlaikyti ir visos taikos operacijos metu. Neatsižvelgiant

⁸⁰ International Criminal Tribunal for The Former Yugoslavia. Prosecutor v. Dusko Tadic. Decision on the defence motion for interlocutory appeal on jurisdiction. 2 October 1995. Case No. IT-94-1-AR72. Para. 70. // <http://www.icty.org/x/cases/tadic/acdec/en/51002.htm>; prisijungimo laikas: 2010-10-15.

⁸¹ Shaw M. N. International Law. Sixth Edition. USA: Cambridge University Press, 2008. P. 793.

⁸² Vadapalas V. Tarptautinė teisė. Vilnius: Eugrimas, 2006. P. 486.

į tai, kad teisė į savigyną yra teisėta ir taikos misijos dalyvis neviršijęs jos ribų netampa kombatantu, tačiau pagrindiniai humanitarinės teisės principai ir taisyklės kiekvienos misijos metu turi būti taikomi.

2. TAIKOS MISIJOS PRAKTIKOJE

2.1. Tradicinės taikos misijos

Kaip buvo minėta pirmame skyriuje, tradicinių taikos misijų metu išvystyti principai yra neatsiejami taikos misijų elementai, paverčiantys taikos misiją teisėta konflikto sprendimo priemone. Tačiau praktikoje esant sudėtingesniai konfliktui, kuomet reikia padidinti įgaliojimus, pradedama neteisėtai interpretuoti esminius taikos misijų principus ir neteisėtai pereinama prie priverstinio taikos vykdymo veiksmų. Šiame kontekste minime vieną iš ryškiausių pavyzdžių – taikos misiją Kongo valstybėje. Šioje valstybėje vykdytą tradicinę taikos misiją pasirinkome dėl to, kad tai buvo pirmoji taikos misija, kurios metu buvo nukrypta nuo tradicinių taikos misijų principų.

Kongas, buvusi Belgijos kolonija, kaip ir daugelis Afrikos valstybių, išsivadavusių iš kolonijinio valdymo, turėjo problemų šalies viduje: po nepriklausomybės atgavimo teisės ir tvarkos valstybėje nebuvimas, virtęs visišku chaosu, taip pat prasidėję armijos maištai, pasipriešinimo judėjimai. Kita problema buvo susijusi su viena iš labiausiai išvystyta Kongo valstybės sritimi – Katanga, kuri norėjo atsiskirti nuo Kongo. Saugumo Taryba, atsakydama į Kongo valdžios pagalbos prašymą ir vadovaudamasi pirmosios tradicinės taikos misijos Egipte principais, įsteigė Jungtinių Tautų taikos misiją Konge (angl. ONUC). Pradiniai šios taikos misijos įgaliojimai buvo sulaikyti belgų karines pajėgas.⁸³ Tačiau Konge, skirtingai nei Egipte, egzistavo kitokia situacija: išsiskaidžiusios Kongo vietinės karinės pajėgos nebegalėjo palaikyti teisės ir tvarkos valstybėje, todėl Jungtinių Tautų pajėgos turėjo užpildyti šią spragą. Vadinasi, iš Jungtinių Tautų taikos misijos dalyvių buvo reikalaujama daugiau nei juos įgalina pirminiai įgaliojimai. Greta karinių funkcijų, kaip antai, belgų kariuomenės sulaikymas, taikos misijos dalyviai turėjo padėti Kongo vyriausybei atkurti tvarką ir teisingumą bei sukurti valstybėje sąlygas išspręsti konstitucinius nesutarimus.

1961 metais Saugumo Taryba įgalioja taikos misijos dalyvius: “neatidėliotinai imtis visų tinkamų priemonių, kad būtų užkirstas civilinio karo atsiradimas Konge [...] nutraukti visas karines

⁸³ Security Council Resolution 143. 14 July 1960. UN Doc. S/4387. // <http://daccess-dds-ny.un.org/>; prisijungimo laikas: 2010-10-14.

operacijas, konfliktus ir naudoti jėgą, tik būtinybės atveju.”⁸⁴ Tradicinių taikos misijų kontekste jėgos panaudojimas savigynai suprantamas, kaip taikos misijos dalyvio jėgos panaudojimas prieš į jį nukreiptą tiesioginę, pavojingą ataką. Kai buvo imtasi veikslių užkirsti kelią civiliniam karui, teritorijos vientisumo išsaugojimui ar užsienio kariuomenės išvaymui iš Kongo valstybės, jėgos panaudojimo mastas neišvengiamai padidėjo. Todėl taikos misijų dalyviams priskirtos, tradicinei taikos misijai nebūdingos funkcijos, išplečia jėgos panaudojimo savigynai sąvoką. Paminėtina, kad pagal šią rezoliuciją misijos dalyviai įgalioti naudoti jėgą tik būtinybės atveju, todėl nors ir atliekamų funkcijų ratas išsiplėtė, manytina, kad tol, kol ji naudojama tik *ultima ratio*, laikoma teisėta. Tačiau problema čia iškyla dėl jėgos panaudojimo dažnumo. Lyginant su tradicinėmis taikos misijomis, kai jėga buvo naudojama tik savigynos atveju, čia ji išplečiama iki taikos misijos dalyviams priskirtų funkcijų užtikrinimo: t.y. užkirsti kelią civilinio karo atsiradimui, nutraukti visas karines operacijas ir t.t. Kai jėgos panaudojimo mastas padidėja, gali tapti labai sunku atskirti, kada jėga naudojama tik *ultima ratio* ir ar nėra piktnaudžiaujama naudojant ginklą.

Rezoliucijoje Nr. 196 misijos dalyviai įgaliojami: „imtis veikslių, įskaitant: būtinas ginkluotos jėgos panaudojimo priemones, jeigu yra būtinybė, naudoti jas neatidėliotam sulaikymui, [...] atliekant išsiuntimą visų Jungtinių Tautų komandai nepriklausančių karinių dalinių ir politinių patarėjų [...]“⁸⁵

Manytina, kad šioje rezoliucijoje minimas jėgos panaudojimas yra absoliučiai nesuderinamas su pirminiais tradicinių taikos misijų įgaliojimais: misijos dalyviams suteikiama teisė naudoti ginkluotą jėgą, t.y. vykdyti priverstinį taikos vykdymą. Kai misija įsteigiama vadovaujantis pamatiniais taikos misijų principais ir vėliau pereinama iki priverstinio vykdymo, yra paneigiamas pačios misijos neutralumas.

Be to, pažymėtina, kad jėgos panaudojimas yra teisėtas tik turint Saugumo Tarybos įgaliojimus veikti pagal VII Chartijos skyrių, tačiau rezoliucijoje tai nebuvo paminėta. Chartijos 2 straipsnio 7 dalyje minimas principas patvirtina, kad kišimasis į kitos valstybės reikalus yra pateisinamas, jeigu yra naudojamos prievartos priemonės pagal Chartijos VII skyrių. Vadinasi, neturint įgaliojimų naudoti jėgą pagal Chartijos VII skyrių yra pažeidžiamas ne tik nesikišimo į kitos valstybės reikalus principas, tačiau ir valstybės suvereniteto bei jėgos panaudojimo prieš valstybės teritorinį vientisumą ar politinę nepriklausomybę draudimo principas, kuris, kaip buvo minėta, laikomas teisėta išimtimi, tik turint Saugumo Tarybos įgaliojimus.

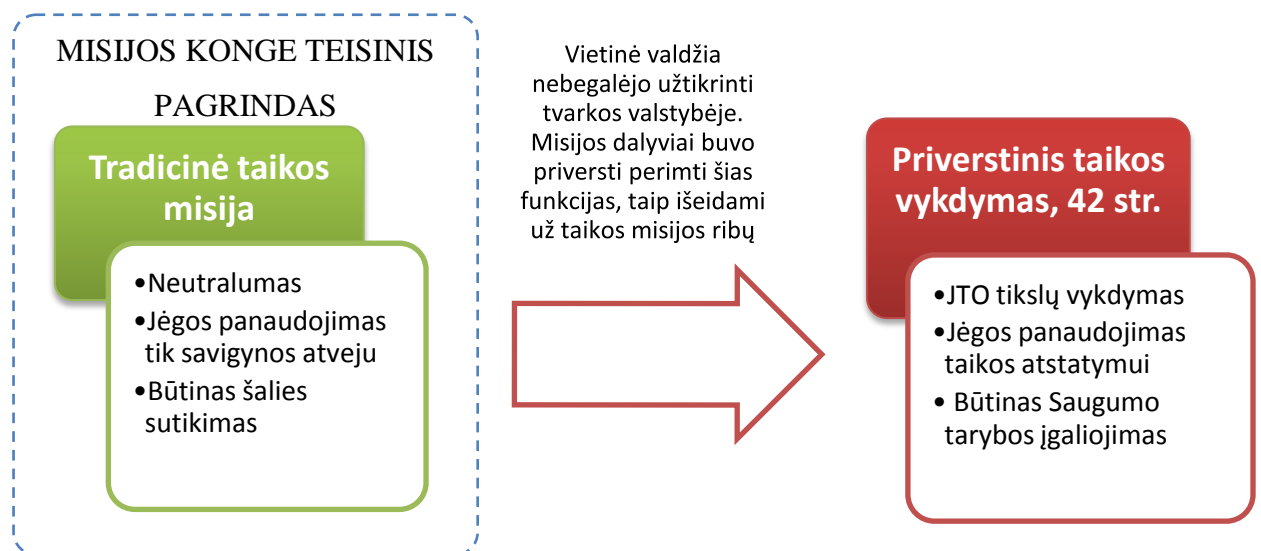
⁸⁴ Security Council Resolution 161. 21 February 1961. UN Doc. S/4741. // <http://daccess-dds-ny.un.org/>; prisijungimo laikas: 2010-10-14.

⁸⁵ Security Council Resolution. 169. 24 November 196. UN Doc. S/5002. // <http://daccess-dds-ny.un.org/>; prisijungimo laikas: 2010-10-19.

Generalinis Sekretorius Dag Hammarskjöld buvo linkęs į šio ginčo sprendimą tik taikiomis priemonėmis, tačiau po jo mirties minėtos rezoliucijos supratimas iš esmės pasikeičia – teisiniai pagrindai nebelieka tokie svarbūs, o misiją norima pabaigti kuo greičiau.⁸⁶ Generalinis Sekretorius misiją laikė išskirtinai tik tradicine taikos misija, tačiau reali situacija buvo kitokia. Kad šios pajėgos buvo įkurdintos remiantis tradiciniais taikos misijų principais, patvirtina Generalinio Sekretoriaus ataskaita, kurioje jis pakartojo jėgos panaudojimo ribas, taikytas misijos Egipte atveju: „kariniai daliniai įgalioti veikti tik savigynos ribose [...] naudodami ginklą jie neturi imtis iniciatyvos“.⁸⁷ Taigi nors operacija Kongo pradėjo veikti kaip tradicinė taikos misija, paskutinėje rezoliucijoje ji peraugo į priverstinio vykdymo veiksmus.

Schema Nr. 2

Tradicinė taikos misija Kongo

Apibendrinant teigiame, jog Jungtinių Tautų operacija Kongo valstybėje buvo įkurta vadovaujantis tradiciniais taikos misijų metu išvystytais principais, tačiau padidėjus atliekamų funkcijų ratui, padidėja ir jėgos panaudojimo savigynai mastas, kuris paskutinėje rezoliucijoje išplečiamas iki priverstinio vykdymo ir be teisėto pagrindo: minimas ginkluotos jėgos panaudojimas, neturint Saugumo Tarybos įgaliojimo pagal Chartijos VII skyrių.

⁸⁶ Tshiband S. The United Nations' use of Force in Peace Support Operations: The Question of Civilian and Military Insubordination in Onuc's operations in Katanga. June 19, 2009. P. 21. // <http://papers.ssrn.com/>; prisijungimo laikas: 2010-10-25.

⁸⁷ First Report by the Secretary General on the Implementation of Security Council Resolution S/4387 of 14 July 1960, United Nations Emergency Force, Summary Study of the Experienced Derived From the Establishment and Operation of the Force: Report of the Secretary-General, UN SCOR, UN Doc. S/4389. 14 July 1960. Para. 15.

2.2. Platesnio masto taikos operacijos

Platesnio masto taikos misijų operacijos įkurinamos ten, kur konfliktinė situacija yra daug sudėtingesnė – civiliniuose karuose valstybės viduje. Esant didelio masto bei sudėtingai konfliktinei situacijai atitinkamai ir funkcijų ratas tampa daug platesnis. Tačiau ne visas funkcijas galima įgyvendinti esant tokioms sąlygoms ir turint tokius įgaliojimus, kokius turėjo misijos dalyviai Bosnijoje. 1995 metais per vieną savaitę Jungtinių Tautų kontroliuojamame ir saugumo zona paskelbtame mieste – Srebrenikoje buvo nužudyta 8 tūkstančiai musulmonų vyrų.

Karas Bosnijoje prasidėjo 1992 metais, kai Bosnijos Serbai, nenorėdami priimti mažumos statuso nepriklausomoje Bosnijoje, boikotavo jos referendumą. Per kelis mėnesius serbų pajėgos, padedant Jugoslavijos armijai, kontroliavo daugiau negu šešiasdešimt procentų naujai pripažintos respublikos.⁸⁸ 1992 metais Bosnijoje ir Hercegovinoje pradėjo veikti Jungtinių Tautų saugumo pajėgos (angl. UNPROFOR). Saugumo Taryba remdamasi Chartijos VII skyriumi reikalavo šalis sukurti sąlygas, būtinas nekliudomam humanitarinės pagalbos tiekimui į Sarajevo ir kitus Bosnijos ir Hercegovinos miestus, taip pat įkurti saugumo zoną Sarajeve ir oro uoste.⁸⁹ Platesnio masto taikos misijos Bosnijoje tikslas buvo užtikrinti humanitarinės pagalbos agentūrų nekliudomą veiklą.

Kai konfliktas dar labiau išplito, Jungtinės Tautos buvo priverstos į jį įsitraukti daug intensyviau. 1992 metais rugsėjo 14 dieną Saugumo Taryba įgalioja padidinti Jungtinių Tautų pajėgų skaičių ir taip palengvinti humanitarinės pagalbos teikimą.⁹⁰ Problema buvo tokia, kad dalyviams nebuvo paaiškinta, kaip tiksliai tai daryti. Bosnijos serbai pradėjo kontroliuoti humanitarinės pagalbos tiekimą, nes misijos dalyviai nebuvo pajėgūs užkirsti kelią plėšimams ir išpuoliams. Vadinasi, taikos misijos dalyvių įgaliojimai buvo nepakankami, kad būtų atlaikytas didelis Bosnijos serbų pasipriešinimas.

1993 metais balandžio 16 dieną Saugumo Taryba išleidžia rezoliuciją, kurioje teigiama: „Saugumo Taryba reikalauja, kad visos ginčo šalys Srebrenikos miestą laikytu saugumo zona, kurioje negalimos karinės atakos ar kiti priešiški veiksmai“.⁹¹ Vėliau tiek Bosnijos ir Hercegovinos sostinė – Sarajevas, tiek kiti miestai, kaip Tuzla, Zepa, Gorazde ir Bihac taip pat pripažinti saugumo

⁸⁸ Malone D. M. The UN Security Council. From the Cold War to the 21st Century. London: Lynne Rienner Publishers, 2004. P. 453.

⁸⁹ Security Council Resolution 749. 7 April 1992. UN Doc. S/RES/749. // <http://daccess-dds-ny.un.org/>; prisijungimo laikas: 2010-11-22.

⁹⁰ Security Council Resolution 776. 14 September 1992. UN Doc. S/RES/776. // <http://daccess-dds-ny.un.org/>; prisijungimo laikas: 2010-11-23.

⁹¹ Security Council Resolution 819. 16 April 1993. UN Doc. S/RES/819. // <http://daccess-dds-ny.un.org/>; prisijungimo laikas: 2010-11-23.

zonomis: „sulaikyti Bosnijos serbų karinius ir pusiau karinius vienetus šiuose miestuose ir tokiu atstumu, kad nebeliktų pavojaus miestų saugumui.“⁹² Saugumo Taryba sukūrė saugumo teritorijas net keliuose miestuose bei įgaliojo misijos dalyvius atlaikyti atakas prieš gyventojus. Tačiau svarbu pažymėti, kad saugumo zonos turi būti demilitarizuotos ir įkurtos turint kariaujančių šalių sutikimą, jos taip pat turi tapti „saugumo prieglobsčiu“, pripažintu tarptautinės humanitarinės teisės arba, kitaip tariant, saugumo zonos turi tapti tikromis saugumo zonomis ir būti ginamos patikimos kariuomenės.⁹³ Šio konflikto metu Saugumo Taryba įsteigė zonas be šalių sutikimo. Tačiau paminėtina, jog Saugumo Taryba gali sukurti saugumo zonas be šalies sutikimo ir tai patvirtina Chartijos VII skyrius.⁹⁴ Bosnijos ir Hercegovinos atveju Saugumo Taryba tiek paskelbdama Srebrenikos miestą, tiek kitus miestus saugumo zonomis rėmėsi Chartijos VII skyriumi. Kaip jau buvo minėta pirmame skyriuje, Chartijos VII skyrius įtvirtina specialias Saugumo Tarybos galias, kai ji gali spręsti, kokių reikia imtis priemonių siekiant palaikyti arba atkurti tarptautinę taiką ir saugumą. Saugumo zonų įkūrimas – viena iš galimų priemonių.

Kaip buvo teigiama prieš tai minėtoje Generalinio Sekretoriaus ataskaitoje, „saugumo zonos turi būti ginamos patikimos kariuomenės“. Tačiau praktikoje saugumo zonos neturėjo atgrasomojo poveikio. Vadinas, reali situacija neatitiko Saugumo Tarybos įgaliojimų. Tai atskleidžiama ir tolesnėje šio skyriaus analizėje.

Šio konflikto metu Saugumo Taryba išleido rezoliucijas, kurios sulaukė didelio prieštaravimo. Pirmoji iš jų buvo Rezoliucija Nr. 770, kurioje minimas būtinų priemonių naudojimas, kurios skirtos užtikrinti saugų humanitarinės pagalbos tiekimą Bosnijoje.⁹⁵ Terminas „visos būtinos priemonės“ Jungtinių Tautų terminologijoje apima ir jėgos panaudojimą.⁹⁶ Tačiau svarbu pažymėti, kad šio konflikto metu duoti teisėti įgaliojimai praktikoje buvo susiaurinti. Generalinis Sekretorius, kalbėdamas apie šią rezoliuciją, teigė, kad taikos misijos dalyviai turi taikyti įprastines ir konservatyvias išitraukimo į konfliktą taisykles, kitaip tariant, jėgos panaudojimas leidžiamas tik savigynos atveju.⁹⁷ Todėl nors minėta rezoliucija suteikė teisę vykdyti

⁹² Security Council Resolution 824. 6 May 1993. UN Doc. S/RES/824. // <http://daccess-dds-ny.un.org/>; prisijungimo laikas: 2010-11-23.

⁹³ Report of the Secretary-General Pursuant to General Assembly Resolution 53/35: The Fall of Srebrenica, 15 November 1999, UN Doc. A/54/549. Para. 499. // <http://www.unhcr.org>; prisijungimo laikas: 2010-11-23.

⁹⁴ Oswald B. The creation and control of places of protection during United Nations peace operations. International Review of Red Cross, Vol 83, No. 844, 2001. P. 7. // <http://papers.ssrn.com>; prisijungimo laikas: 2010-11-23.

⁹⁵ Security Council Resolution 770. 13 August 1992. UN Doc. S/RES/770. // <http://daccess-dds-ny.un.org/>; prisijungimo laikas: 2010-11-23.

⁹⁶ Shaw M. N. International Law. Sixth Edition. USA: Cambridge University Press, 2008. P. 1258.

⁹⁷ Scharf M. P. Protecting Minorities: The lessons of International Peacekeeping. American society of International Law, Vol. 91, 1997. // <http://heinonline.org>; prisijungimo laikas: 2010-11-20.

priverstinį vykdymą, bet misijos dalyviai turėjo tvirtai laikytis tradicinių taikos misijų principų, kurių egzistavimas aiškiai leidžia teigti, kad priverstinis taikos vykdymas negali būti taikomas.

Kad taikos misijos dalyviai nebuvo įsitraukę į priverstinį vykdymą, atskleidžia Rezoliucija Nr. 771, kurioje Saugumo Taryba aiškiai pabrėžia, kad atakos prieš taikos misijos dalyvius, kurie padeda palengvinti humanitarinės pagalbos teikimą, bus tarptautinės teisės pažeidimas.⁹⁸ Vadinasi, taikos misijos dalyviai nėra pripažįstami kombatantais, prieš kuriuos leidžiamas teisėtas jėgos panaudojimas, kitaip tariant, jie nevykdo priverstinio taikos vykdymo.

Kitoje rezoliucijoje minima: „veikiant savigynos ribose, imtis būtinų priemonių, įtraukiant jėgos panaudojimą atsakant į bombardavimus saugumo zonoje ar ginkluotus įsiveržimus [...]“.⁹⁹ Šioje rezoliucijoje tarp būtinų priemonių minimas jėgos panaudojimas aiškiai įtvirtina priverstinio taikos vykdymo veiksmus. Rezoliucijoje taip pat paminėtinės būtinės priemonės, kurių gali imtis valstybės narės nacionaliniu ar regioninių organizacijų lygiu ir taip padėti misijos dalyviams vykdyti įgaliojimus.¹⁰⁰ Generalinis Sekretorius tuo metu patvirtino, kad jis užmezgė kontaktus su valstybėmis narėmis ir pakvietė Šiaurės Atlanto Sutarties Organizaciją (angl. NATO) suderinti veiksmus dėl oro pajėgų Bosnijoje.¹⁰¹

NATO priskiriama prie regioninių organizacijų, kurių veikla yra leidžiama, jeigu tai yra suderinama su Jungtinių Tautų tikslais ir principais.¹⁰² Regioninių organizacijų veiklos derinamas su Jungtinių Tautų tikslais ir principais parodo, kad, visų pirma, Jungtinių Tautų Organizacija yra pagrindinė institucija, atsakinga už tarptautinę taiką ir saugumą. Tą patvirtina ir Chartijos 54 straipsnis, kuriame įtvirtinama, jog Saugumo Taryba turi būti informuojama apie visus regioninių organizacijų veiksmus, skirtus palaikyti tarptautinę taiką ir saugumą.¹⁰³ Chartijos 53 straipsnyje minima: “Saugumo Taryba, jei tai tikslinga, naudojasi tokiais regioniniais susitarimais ar institucijomis vykdydama prievartos veiksmus.“¹⁰⁴ Šiame Chartijos straipsnyje įtvirtinta, jog Saugumo Taryba gali spręsti dėl būtinybės naudoti prievartos priemones per regionines organizacijas, tačiau ir pačios regioninės organizacijos gali nuspręsti dėl prievartos veiksmų reikalingumo, tačiau Saugumo Taryba jiems turės pritarti. Bosnijos atveju Saugumo Taryba pirma pradėjo svarstymus dėl regioninių organizacijų pagalbos. Paminėtina, kad Bosnijos konflikto metu

⁹⁸ United Nation Security Council 771. 13 August 1992. UN Doc. S/RES/771. // <http://daccess-dds-ny.un.org/>; prisijungimo laikas: 2010-11-23.

⁹⁹ Security Council Resolution 836. 4 June 1993. UN Doc. S/RES/836. // <http://daccess-dds-ny.un.org/>; prisijungimo laikas: 2010-10-30.

¹⁰⁰ Ibid

¹⁰¹ Department of public information. Former Yugoslavia – UNPROFOR. United Nations, 1996. // <http://www.un.org/en/>; prisijungimo laikas: 2010-10-25.

¹⁰² Jungtinių Tautų Chartija 52 str. 1 d. // <http://www3.lrs.lt/>; prisijungimo laikas: 2010-12-01.

¹⁰³ Jungtinių Tautų Chartija 54 str. // <http://www3.lrs.lt/>; prisijungimo laikas: 2010-12-01.

¹⁰⁴ Ten pat, 53 str. 1 d.

Saugumo Tarybos rezoliucijose NATO nebuvo minima, kaip regioninė organizacija, tačiau jos tolimesni veiksmai vykdant prievartos priemones naudojant oro atakas, kurios buvo minimos Rezoliucijoje Nr. 836 leidžia teigti, kad ji veikė kaip regioninė organizacija ir pagal Saugumo Tarybos įgaliojimus.

Taigi, jėgos panaudojimas tolimesnėje konflikto stadijoje buvo perkeltas minėtai regioninei organizacijai, o taikos misijos dalyviai, kaip ir minima rezoliucijoje, neišėjo už savignos ribų. Rezoliucija aiškiai vengė naudoti žodžius, kaip antai, „apsaugoti“, „ginti“ ir reikalavo taikos misijų dalyvius tikėtai „užimti pagrindinius taškus“, taip pat nurodė naudoti jėgą tik „savignos atveju“.¹⁰⁵

Išanalizavus minėtą rezoliuciją, išskiriame tris pagrindines taikos misijų funkcijas: karinių ir pusiau karinių vienetų sustabdymas, paliaubų kontrolė bei atakų sulaikymas prieš saugumo zonas. Šiame kontekste pažymime, kad įsteigiant taikos misiją neegzistavo nei viena iš šių sąlygų: nebuvo taikos susitarimo, nefunkcionavo paliaubos, o iš kariaujančių šalių nebuvo jokios aiškios valios išreikšti aiškų sutikimą priimti taikos misijos dalyvius.¹⁰⁶ Neegzistuojant paliauboms, neturint aiškaus sutikimo, kuris suteiktų taikos misijai teisėtą pagrindą ir esant dideliame vietinių pasipriešinimui, aiškiai nebepakanka platesnio masto taikos operacijos. Šioje situacijoje reikėjo daug intensyvesnių veiksmų.

Jungtinių Tautų pajėgų vadas pažymėjo, jog tam, kad būtų užtikrinta saugumo zonų tikroji paskirtis, taikos misijai reikia papildomai 34 tūkstančių karių, bet vis dėlto priėjo prie išvados, kad būtų įmanoma pradėti Rezoliucijos Nr. 836 įgyvendinimą ir su minimalia 7,600 karių įgula.¹⁰⁷ Keletas islamo šalių siūlė didelius kariuomenės kontingentus, tačiau Jungtinių Tautų Sekretoriatas teigė, kad tuo atveju, jeigu nebus gautas sutikimas iš Bosnijos Serbų, kariuomenė negalės atlikti savo pareigų.¹⁰⁸ Tai įrodo, kad Jungtinių Tautų pajėgos tvirtai laikėsi tradicinių taikos misijų principų, nors situacija aiškiai reikalavo didesnio karių skaičiaus.

Saugumo Taryba išleido aštuoniasdešimt tris rezoliucijas, susijusias su buvusios Jugoslavijos konfliktu. Tarp šio didelio skaičiaus rezoliucijų nebuvo atspindėtos konfliktų priežastys, nebuvo plačiau gilinamasi į problemą ar ieškoma sprendimo būdų.¹⁰⁹ Kad nebuvo

¹⁰⁵ Report of the Secretary-General pursuant to General Assembly Resolution 53/35. The fall of Srebrenica. 15 November 1999. UN Doc. A/54/549. Para. 79. // <http://www.un.org>; prisijungimo laikas: 2010-10-25.

¹⁰⁶ Summary of the Report of the Secretary-General pursuant to General Assembly Resolution 53/35: The Fall of Srebrenica, UN Year Book, 1999. // Chesterman S., Franck T. M., Malone D. M. Law and Practice of the United Nations. Documents and commentary. New York: Oxford University Press, 2008. P. 547.

¹⁰⁷ Report of the Secretary-General pursuant to resolution 836 (1993) UN. Doc. S/25939. // <http://daccess-dds-ny.un.org>; prisijungimo laikas: 2010-11-23.

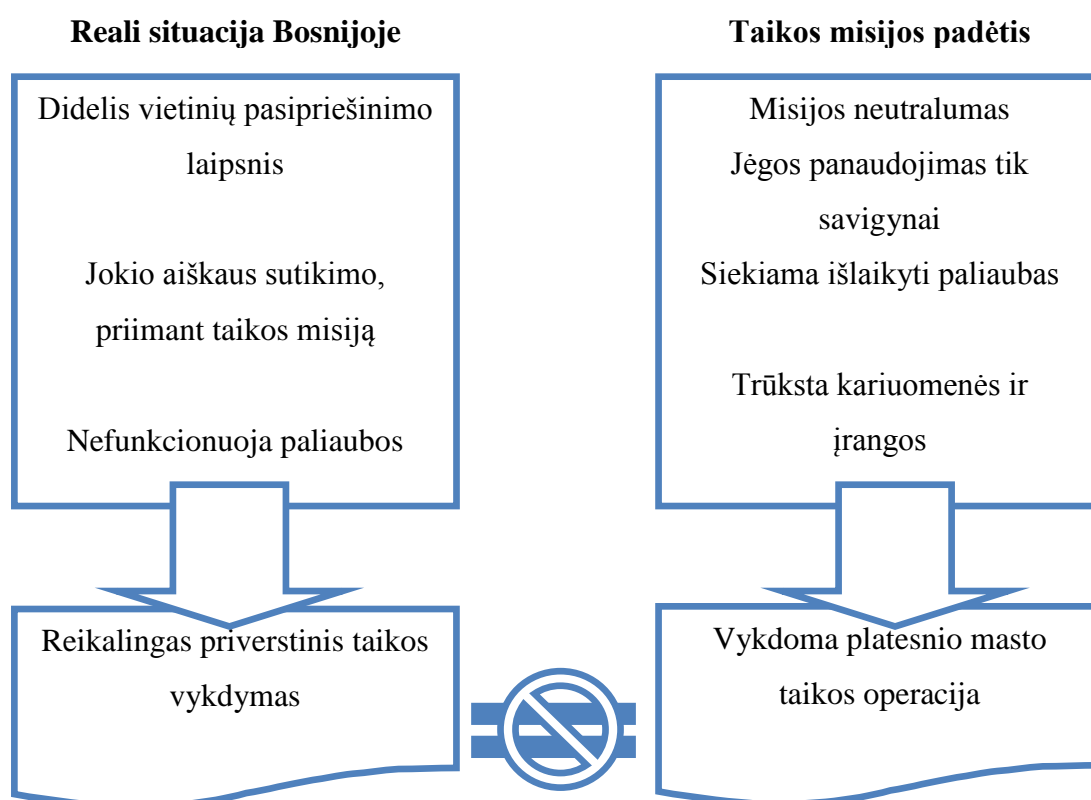
¹⁰⁸ Report of the Secretary-General Pursuant to General Assembly Resolution 53/35: The Fall of Srebrenica, 15 November 1999, UN Doc. A/54/549. Para. 103. // <http://www.unhcr.org>; prisijungimo laikas: 2010-11-23.

¹⁰⁹ Malone D. M. The UN Security Council. From the Cold War to the 21st Century. London: Lynne Rienner Publishers, 2004. P. 452.

gilinamasi į konfliktą matome iš olandų karių pasiruošimo saugoti Srebrenikos miestą. Sprendimas dėl misijai reikalingų ginklų buvo priimtas nacionaliniu lygiu: pasirinkta lengva ginkluotė, pirmiausia dėl to, kad trūko laiko karių apmokymui; antra, lengva ginkluotė pasirinkta vadovaujantis šiai taikos misijai būdingais principais ir trečia, ginklai turėjo būti naudojami tik savigynos atveju ir taip padėti išvengti serbų karių provokacijos.¹¹⁰

Schema Nr. 3

Platesnio masto taikos misija Bosnijoje

Apibendrinant šio poskyriaus analizę, teigiame, jog Jungtinių Tautų taikos misija Bosnijoje veikė kaip platesnio masto taikos misija, kurios esminis tikslas buvo palengvinti humanitarinės pagalbos teikimą. Tačiau konfliktinė situacija ir didelio masto žmogaus teisių pažeidimai šalyje reikalavo daug intensyvesnių veiksmų, atitinkamai ir kariuomenės skaičius turėjo būti didesnis. Nors ir atsirado rezoliucijos, kuriose minimas jėgos panaudojimas, tačiau ji niekada neviršijo savigynos ribų, o tuo pat metu išliko ir ankstesnės rezoliucijos, kurios suteikė įgaliojimus vykdyti platesnio masto taikos misiją, vadovaujantis pamatiniais taikos misijų principais: misijos dalyviai

¹¹⁰ Grünfeld F., Vermeulen W. Failures to Prevent Genocide in Rwanda (1994), Srebrenica (1995) and Darfur (since 2003). *Genocide Studies and Prevention*, Vol. 4, No. 2. 2009. P. 8. // <http://muse.jhu.edu>; prisijungimo laikas: 2010-11-19.

turėjo bendradarbiauti su šalimis, prižiūrėti paliaubas, gauti sutikimą iš vietinės valdžios, nors pažymėtina, kad šių funkcijų vykdymas buvo absoliučiai neįmanomas.

2.3. Nuo karinių veiksmų iki taikos įtvirtinimo

Kaip jau buvo minėta pirmame poskyryje, antrosios kartos taikos misijoms priskirtas ir taikos įtvirtinimas. Kadangi ši Jungtinių Tautų veikla šiomis dienomis yra plačiausiai naudojama, būtina ją išskirti ir išanalizuoti atskirai, ypač dėl to, kad po 2001 metų rugsėjo 11 dienos įvykių taikos įtvirtinimas keliose valstybėse pradėtas neįprastu būdu: po karinės operacijos atlikimo. Šiame kontekste analizei pasirenkama Azijos pietvakariuose esanti Afganistano Islamo Respublika.

Prieš pradėdant detalią taikos įtvirtinimo misijos analizę, būtina aptarti faktines taikos misijos įkūrimo prielaidas.

2001 m. rugsėjo 11 d. Jungtinėse Valstijose teroristų užgrobtais keturiais lėktuvais įvykdomi didelio masto teroro aktai: du lėktuvai įsirežė į Pasaulio Prekybos Centrus Niujorke, kitas į Pentagono pastatą Vašingtone, o ketvirtas sudužo Pensilvanijos valstijoje. Jungtinės Valstijos ir Didžioji Britanija pradėjo rinkti informaciją apie asmenis, atsakingus už rugsėjo 11 dienos įvykius ir priklausančius teroristinei organizacijai, žinomai, kaip Al-Qaida. Galiausiai buvo atskleista, jog Al-Qaida ir Talibano – Afganistano *de facto* valdytojų, ryšiai glaudžiai susiję.¹¹¹ Jungtinės Valstijos ir Didžioji Britanija spalio 7 dieną pradėjo bombarduoti Afganistaną¹¹² ir buvo pradėta operacija „Tvirta taika“ (angl. Enduring Freedom).

¹¹¹ O'Connell M. E. Evidence of Terror. Journal of Conflict and Security Law, Vol. 7 No. 1. 2002. P. 1-2. // <http://jcsl.oxfordjournals.org>; prisijungimo laikas: 2010-12-02.

¹¹² Ar Afganistane pradėti vykdyti Jungtinių Valstijų kariniai veiksmai buvo teisėti, literatūroje vieningos nuomonės nėra. Kyla klausimas, ar teroro aktai prieš Jungtines Valstijas atitinka ginkluoto užpuolimo sąvoką 51 straipsnio prasme ir ar apskritai jos turėjo teisę į savigyną. Chartijos 51 straipsnyje teigiama: „Jokia šios Chartijos nuostata neriboja prigimtinės teisės imtis individualios ar kolektyvinės savigynos, jei įvykdomas Jungtinių Tautų narės ginkluotas užpuolimas“. Ką tarptautinėje teisėje reiškia „ginkluotas užpuolimas“, bandysime išsiaiškinti per Tarptautinio Teisingumo Teismo praktiką.

Tarptautinis Teisingumo Teismas Nikaragvos byloje ginkluotą užpuolimą apibūdino, kaip: „valstybės ar jos vardu siunčiamų ginkluotų gaujų, grupių, nereguliarių pajėgų ar samdinių vykdomą ginkluotos jėgos panaudojimą prieš kitą valstybę, kuris yra tokio sunkumo, kad atitinka *inter alia* tikrąjį ginkluotą užpuolimą, įvykdytą reguliarių karinių pajėgų ar sudaro esminius įsitraukimo, vykdamas tokį ginkluotą užpuolimą, veiksmus.“ (Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v United States of America), Merits, Judgement, I.C.J. Reports 1986. P. 182. // <http://www.icj-cij.org/docket/files/70/6503.pdf>; prisijungimo laikas: 2010-12-01.) Šioje byloje aiškiai išreikšta nuomonė, kad ginkluotas užpuolimas turi būti įvykdomas valstybės žinioje, tuo tarpu teroristiniai aktai Jungtinėse Valstijose buvo atliekami teroristinės organizacijos, o ne vykdyti Afganistano valstybės vardu.

Tuo tarpu Šiaurės Atlanto Taryba (svarbiausias NATO sprendimų priėmimo organas, atsakingas už visus NATO sprendimus) 2001 metų rugsėjo 12 dieną patvirtino, jog jei bus nustatyta, kad išpuoliai buvo organizuojami prieš Jungtines Valstijas iš užsienio, bus laikomi veiksmais, kuriems taikomas Vašingtono sutarties 5 straipsnis, kuriame teigiama: „ginkluotas vienos ar kelių sąjungininkių užpuolimas Europoje ar Šiaurės Amerikoje bus laikomas visų jų užpuolimu“. (Statement by The North Atlantic Council, Press Release 124, 12 September 2001. //

Kai buvo užimtas paskutinis Talibano kontroliuojamas miestas – Kandahar, Bonoje Jungtinės Tautos ir kitos šalys, įsitraukusios į Afganistano konfliktą, pradėjo svarstymus dėl naujos Afganistano vyriausybės.¹¹³ 2001 metų gruodžio 5 dieną konferencija priėmė Bonos susitarimą (angl. Bonn Agreement), kuris įsteigė Laikinąją Afganistano Vyriausybę. Susitarimo I Priede Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos prašoma įsteigti ir suteikti įgaliojimus veikti pirmosioms karinėms pajėgoms, kurios padėtų palaikyti Kabulo miesto ir jo apylinkių saugumą.¹¹⁴

Jungtinių Tautų Saugumo Taryba Rezoliucijoje Nr. 1386 pasmerkė teroro aktus ir remdamasi Jungtinių Tautų Chartijos VII skyriumi suteikė mandatą pradėti karinę operaciją:

<http://www.nato.int/docu/pr/2001/p01-124e.htm>; prisijungimo laikas: 2010-12-06.) Šiaurės Atlanto Taryba nekėlė klausimo, ar ginkluotą užpuolimą turi įvykdyti būtinai valstybė. Vienintelė sąlyga, kuri buvo paminėta, tik tai, kad ginkluotas užpuolimas turi būti įvykdytas iš užsienio.

Svarbu išsiaiškinti, kaip tarptautinėje teisėje apibūdinama ir pati savigny. Pagal tarptautinės teisės principus, kurie buvo paminėti Karolinos byloje (angl. Caroline case), savigny turi būti staigi, triuškinanti, nepaliekanti galimybės laiko svarstymams ir priemonių pasirinkimui. (Rouillard L. P. The Caroline Case: Anticipatory Self-Defence in Contemporary International Law. *Miskolc Journal of International Law*, Vol. 1, No. 2. 2004. //

<http://www.unimiskolc.hu>; prisijungimo laikas: 2010-12-02.) Jungtinių Valstijų vykdyti kariniai veiksmai neatitiko minėtos bylos išvardintų savigny bruožų, nes atakos buvo pradėtos ne iš karto, o po kelių savaičių.

2004 metų konsultacinėje išvadoje dėl Palestinos sienos Tarptautinis Teisingumo Teismas pasisakė: „vienos valstybės ginkluoto užpuolimo prieš kitą valstybę atveju Chartijos 51 straipsnis pripažįsta neatimamą teisę į savigny.“ (Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 2004. Para. 139. // <http://www.icj-cij.org>; prisijungimo laikas: 2010-12-06.) Taigi, šioje byloje Tarptautinis Teisingumo Teismas aiškiai pasisakė, kad ginkluotas užpuolimas įvykdomas valstybės. Tačiau paminėtina, kad teisėjas Higgins atskiroje nuomonėje teigė: „niekas 51 straipsnyje nenustato, kad savigny teisė yra naudojama tik tuomet, kai ginkluotą užpuolimą įvykdo kita valstybė.“ (Separate opinion of Judge Higgins. Para. 33. // <http://www.icj-cij.org/>; prisijungimo laikas: 2010-12-02.) Anot teisėjo, ginkluotas užpuolimas nebūtinai turi būti atliktas tikrai valstybės.

Nors ir nėra vieningos nuomonės dėl Jungtinių Valstijų teisės į savigny po teroro aktų įvykdymo, būtina atsižvelgti į Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos nuomonę, kuri atsiskleidžia jos rezoliucijose. Dar nepradėjus Jungtinėms Valstijoms vykdyti karinius veiksmus, Saugumo Taryba išleido Rezoliuciją Nr. 1368 ir jos preambulėje pripažino neatimamą individualios ir kolektyvinės savigny teisę bei teroristinius išpuolius apibūdino, kaip grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui. (Security Council Resolution 1368. 12 September 2001. UN Doc. S/RES/1368. // <http://daccess-dds-ny.un.org>; prisijungimo laikas: 2010-12-01.)

Paminėta, kad kitoje Rezoliucijoje Nr. 1373 Saugumo Taryba taip pat patvirtino neatimamą teisę į individualią ir kolektyvinę savigny bei pripažino, kad prieš tarptautinį terorizmą reikia kovoti visomis priemonėmis, suderinamomis su Jungtinių Tautų Chartija. (Security Council Resolution 1373. 28 September 2001. UN Doc. S/RES/1373. // <http://daccess-dds-ny.un.org>; prisijungimo laikas: 2010-12-01.)

Matome, kad Saugumo Taryba savo rezoliucijomis patvirtino Jungtinių Valstijų teisę veikti savigny ribose. Taip teroristinės atakos, nesvarbu, kad jos buvo vykdomos ne valstybės žinioje, išplėtė veikimo savigny ribose sąvoką. Profesorė Christine Gray teigia, kad išsivystė nauja savigny doktrina, kurioje teisė į savigny prieš terorizmą gali egzistuoti tais atvejais, kai ji patvirtinama Saugumo Tarybos, kaip šiuo konkrečiu atveju - 1368 bei 1373 rezoliucijose. (Evans M. D. *International Law*. New York: Oxford University Press, 2006. P. 604.) Teisė į savigny apima karinę ataką prieš valstybes, kurios aktyviai remia ar suteikia prieglobstį teroristinėms grupuotėms. (Henderson C. The Bush Doctrine: From Theory to Practice. *Journal of Conflict and Security Law*, Vol. 9 No. 1. 2004. P. 5. // <http://jcs.oxfordjournals.org>; prisijungimo laikas: 2010-12-02.) Jungtinių Valstijų karinių atakų įvykdymas, veikiant savigny ribose, buvo nukreiptas prieš Talibano režimą, kuris aktyviai rėmė teroristinės grupuotės Al-Qaida režimą.

¹¹³ Cryer R. The Fine Art of Friendship: jus in bello in Afghanistan. *Journal of Conflict and Security Law*, Vol. 7 No. 1. 2002. P. 4. // <http://jcs.oxfordjournals.org>; prisijungimo laikas: 2010-12-02.

¹¹⁴ Agreement on Provisional Arrangements in Afghanistan Pending the Re-Establishment of Permanent Government Institutions ("Bonn Agreement") [Afghanistan], 5 December 2001. UN Doc. S/2001/1154. // <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3f48f4754.html>; prisijungimo laikas: 2010-12-06.

„įgalioja, kaip numatyta Bonos susitarimo I priede, įsteigti šešioms mėnesiams Tarptautines Saugumo Paramos pajėgas (angl. ISAF), kurios padėtų sukurti saugią aplinką [...]“¹¹⁵

2002 metais Saugumo Taryba įsteigia Jungtinių Tautų pagalbos misiją (angl. UNAMA) ir patvirtina Generalinio Sekretoriaus Specialaus atstovo įgaliojimus planuoti ir vykdyti Jungtinių Tautų veiklą Afganistane.¹¹⁶ Ši Jungtinių Tautų misija neturi vykdomųjų galių ir yra tik politinė, turinti savo biurus tiek regioniniu, tiek provincijų mastu. Jungtinių Tautų pagalbos misijos įgaliojimai apima paramą Afganistano vyriausybei, žmogaus teisių rėmimą, techninės paramos teikimą, pagalbą rinkimų metu, Jungtinių Tautų humanitarinės pagalbos, atkūrimo, atstatymo ir plėtos veiklų valdymą.¹¹⁷

Taigi, greta politinės Jungtinių Tautų pagalbos misijos Afganistane veikia Jungtinių Valstijų vadovaujama karinė operacija „Tvirta taika“ ir NATO vadovaujamos Tarptautinės Saugumo Paramos pajėgos, į kurias įeina 27 valstybių vadovaujamos provincijų atkūrimo grupės,¹¹⁸ (angl. PRTs) veikiančios penkiuose šalies regionuose: šiaurės, rytų, vakarų, pietų ir sostinės.

Pažymėtina, jog prieš misiją Afganistane taikos įtvirtinimas buvo pradamas pasibaigus civiliniam karui, kur vietinė valdžia paskelbus paliaubas prašydavo tarptautinės pagalbos, tačiau Afganistano atveju, visų pirma, buvo pradėta karinė operacija ir tik po to pradėtas taikos įtvirtinimas.¹¹⁹ Pirmiausia pagrindinis tikslas buvo nuversti Talibano režimą ir sunaikinti teroristinę grupuotę Al-Qaida. Nacionalinėje Jungtinių Valstijų strategijoje buvo teigiama: „Kol mūsų šalis stengsis pritraukti tarptautinės bendruomenės paramą, nedvejosime ir pradėsime veikti vieni, jei būtina, naudosisime savigynos teise, kaip prevenciją prieš teroristų veiksmus“.¹²⁰ Toje pačioje strategijoje įtvirtinama, kad tuo pačiu metu, kol bus persekiojami teroristai Afganistane, bus bendradarbiaujama su tarptautinėmis organizacijomis, kaip Jungtinės Tautos ar nevyriausybinėmis organizacijomis, taip pat su šalimis, kurios teiks humanitarinę, politinę, ekonominę, saugumo pagalbą, reikalingą Afganistano valstybės atstatymui.¹²¹

Taip pat svarbu paminėti, jog nors Jungtinės Tautos nemažai prisidėjo formuodamos naują vyriausybę, pagrindinę atsakomybę už politinius ir karinius taikos įtvirtinimo elementus prisiėmė

¹¹⁵ Security Council Resolution 1386. 20 December 2001. S/RES/1386. // <http://daccess-dds-ny.un.org>; prisijungimo laikas: 2010-12-01.

¹¹⁶ Security Council Resolution 1401. 28 March 2002. S/RES/1401. // <http://daccess-dds-ny.un.org>; prisijungimo laikas: 2010-12-01.

¹¹⁷ Jungtinių Tautų pagalbos misija Afganistane // <http://unama.unmissions.org>; prisijungimo laikas: 2010-12-02.

¹¹⁸ Plačiau bus kalbama 2.4. poskyryje.

¹¹⁹ Weiss T. G., Daws S. The Oxford Handbook on The United Nations. New York: Oxford University Press, 2007. P. 410.

¹²⁰ The National Security Strategy of the United States of America. The White House, Washington D.C. September 17, 2002. P. 12. // <http://www.globalsecurity.org>; prisijungimo laikas: 2010-12-05.

¹²¹ Ibid, P. 13.

Jungtinės Valstijos – jos kariai, diplomatai ir kiti pareigūnai.¹²² Tai galima paaiškinti tuo, kad karinių pajėgų įvedimas į Afganistaną pirmiausia buvo susijęs su Jungtinių Valstijų nacionalinio saugumo tikslais, todėl visą iniciatyvą pirmiausia prisiėmė Jungtinės Valstijos. Po Jungtinių Valstijų karinių pajėgų įvedimo į Afganistaną, prie taikos įtvirtinimo prisideda Jungtinių Tautų politinė misija bei Saugumo Tarybos įgaliotos Tarptautinės Saugumo Paramos pajėgos.

Schema Nr. 4

Taikos įtvirtinimas Afganistane

Neseniai Jungtinės Valstijos bei kitos NATO narės pareiškė apie planuojamą karinių dalinių išvedimą ir visišką saugumo kontrolės perdavimą Afganistanui iki 2014 metų. NATO Generalinis Sekretorius Anders Fogh Rasmussen teigė: “Mes pradėsime procesą, kurio metu palaipsniui Afganistano vyriausybė prisiims vadovavimą savo saugumui tiek regioniniu, tiek provinciniu mastu. Tai Prezidento Hamid Karzai pateikta vizija, kuria mes pradėsime įgyvendinti jau kitais metais.”¹²³

Nepaisant tarptautinės bendruomenės pastangų, Afganistano nacionalinės pajėgos: kariuomenė ir policija išlieka toliau susiskaldžiusios, nevienalytės. Daugelis rajonų kontroliuojami Talibano režimo, o sukilėlių grupuotės randa naujų narių prie Pakistano pasienio, ten yra perorganizuojamos, aprūpinamos amunicija ir visa tai vyksta su aktyvia Al-Qaida parama.¹²⁴

¹²² Weiss T. G., Daws S. The Oxford Handbook on The United Nations. New York: Oxford University Press, 2007. P. 410.

¹²³ Opening Statement by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen at meeting on Afghanistan with Heads of State and Government. 20 November 2010. // <http://www.nato.int>; prisijungimo laikas: 2010-12-06.

¹²⁴ Asia Briefing N°115. Afghanistan: Exit vs Engagement. Kabul/Brussels, 28 November 2010. P. 1. // <http://www.crisisgroup.org>; prisijungimo laikas: 2010-12-02.

Tarptautinės Krizių valdymo grupės (angl. International Crisis Group) atstovai dabartinei saugumo situacijai Afganistane priskiria dvi pagrindines priežastis:

- šalies saugumas nebuvo užtikrintas pačioje pradžioje, kai Talibano režimas dar nebuvo toks stiprus;
- nebuvo pakankamai imtasi priemonių, kad pati Afganistano valstybė galėtų užkirsti kelią šio režimo įsigalėjimui.¹²⁵

Šių aplinkybių kontekste toliau bus analizuojami pradiniai tarptautinės bendruomenės įgaliojimai ir jų įgyvendinimas praktikoje.

Rezoliucija Nr. 1386, kuria buvo įsteigtos Tarptautinės Saugumo Paramos pajėgos, suteikė įgaliojimus imtis “visų būtinų priemonių”. Kaip buvo minėta 2.2. poskyryje, būtinų priemonių panaudojimas gali apimti ir jėgos panaudojimą. Nors Tarptautinės Saugumo Paramos pajėgos buvo įgalios imtis būtinų priemonių, tačiau pirminis operacijos veikimas, kuris apsiribojo ties Kabulo miestu ir jo apylinkėmis, leidžia teigti, kad jėgą ketinama naudoti tik savigynos ribose.¹²⁶ Jėgos panaudojimo savigynos ribose, kaip vieno iš esminio taikos misijų principo, buvimą galima paremti ir tuo, kad Tarptautinių Saugumo Paramos pajėgų pagrindinis tikslas buvo padėti palaikyti saugią Kabulo ir jo apylinkių aplinką, bet ne tapti kariaujančia šalimi, todėl manytina, kad priverstinis taikos vykdymas, t.y. jėgos panaudojimas, kaip esminis misijos įrankis, negali būti taikomas.

Afganistano prezidentas Hamid Karzai, Jungtinių Tautų pagalbos misijos vadas Lakhdar Brahimi, daugelis nevyriausybinų organizacijų ir vietiniai gyventojai pasisakė už Tarptautinių Saugumo Paramos pajėgų padidinimą ir išplėtimą, tačiau karius teikiančios šalys neatsakė į šiuos prašymus ir nedidino savo karių skaičiaus.¹²⁷ Nepaisant prezidento ir Jungtinių Tautų prašymų, Vašingtonas prieštaravo šios misijos karių skaičiaus padidinimui, nes bijojo, kad taip susikirs Jungtinių Valstijų vadovaujama operacija “Tvirta taika” ir taip bus sutrukdyta jos vykdomai karinei kompanijai prieš Al-Qaida ir Talibano režimą.¹²⁸ Todėl pradžioje tiek Tarptautinės Saugumo Paramos pajėgas aprūpinančios valstybės, tiek Jungtinės Valstijos nenorėjo, kad būtų padidintas karių skaičius. Jungtinės Valstijos – dėl savo vykdomos politikos, o Tarptautinėse Saugumo Paramos pajėgose dalyvaujančios šalys nenorėjo labiau įsitraukti į rotacijos būdu vykstantį pusės metų dalyvavimą Afganistane.

¹²⁵ Ibid. P. 3.

¹²⁶ Schmitt M. N. *The War in Afghanistan: A legal Analysis*. Newport, Rhode Island: Naval War College, 2009. P. 92.

¹²⁷ Durch W. J. *Twenty-First Century Peace Operations*. Washington DC: US Institute of Peace, 2006. P. 543.

¹²⁸ Asia Report N°145 – 6 February 2008. *Afghanistan: The Need for International Resolve*. 6 February 2008. P. 5. // <http://www.crisisgroup.org>; prisijungimo laikas:2010-12-02.

2003 metais rugpjūčio 13 dieną NATO pradeda vadovauti Tarptautinėms Saugumo Paramos pajėgoms. Nuo tada panaikinta tarp šalių vykstanti šešių mėnesių trukmės rotacija.¹²⁹ Po kelių mėnesių Saugumo Taryba išplečia įgaliojimus ir suteikia teisę misijai veikti už Kabulo miesto ir jo apylinkių ribų.¹³⁰ Palaipsniui buvo pradėtas Tarptautinių Saugumo Paramos pajėgų veikimo zonų plėtros etapas, o 2006 metų spalio 5 dieną, įgyvendinus paskutinį rytų Afganistane, iš Jungtinių Valstijų perimamas vadovavimas tarptautinėms karių pajėgoms.¹³¹

Tarptautinės Saugumo Paramos pajėgos pradėjo veikti kaip platesnio masto taikos misija su įgaliojimais naudoti jėgą tik savigynos atveju, be to, jų veikimas šalyje buvo paremtas prezidento Hamid Karzai sutikimu.¹³² Todėl šalia jėgos panaudojimo savigynai egzistuoja ir kitas pamatinis taikos misijų principas – šalies, kurioje įsteigiama taikos misija, sutikimas. Tačiau vėliau misijai išsiplėtus iki visos Afganistano valstybės teritorijos ir perėmus vadovavimą karinėms pajėgoms, neišvengiamai padidėjo panaudojamos jėgos mastas. 2006 metais padidėjęs karinių veiksmų šalies pietinėje ir rytinėje dalyje skaičius leidžia teigti, kad misija perėjo nuo taikos įtvirtinimo iki karo veiksmų.¹³³ Taip pat paminėtina, kad padaugėjus aukų skaičiui, kurį sukėlė NATO oro pajėgos, Afganistano vyriausybė iškėlė misijos teisėtumo klausimą.¹³⁴ Tai dar kartą patvirtina, kad Tarptautinės Saugumo Paramos pajėgos šalyje veikia kaip platesnio masto misija ir vadovaujamosi tradiciniais taikos misijų principais. Karinių veiksmų padidėjimas paneigia misijos neutralumo principą: Tarptautinės Saugumo Paramos pajėgos iš nešališkos šalies tampa kariaujančia šalimi.

Nors 2003 metais Saugumo Tarybos įgaliojimai suteikė teisę veikti visoje šalyje ir, kaip buvo minėta, Tarptautinės Saugumo Paramos pajėgos palaipsniui prisiėmė vadovauti karinėms pajėgoms, tačiau pažymėtina, kad Saugumo Tarybos rezoliucijoje, išplečiančioje veikimo zonas už Kabulo miesto ribų, įgaliojimai apima pagalbą Afganistano Laikinajai Vyriausybei palaikant saugumą visoje šalyje¹³⁵ ir nesuteikia teisės vykdyti karinių veiksmų.

Tačiau Jungtinės Valstijos, skirtingai nei misijos pradžioje, buvo linkusios į didesnę sąjungininkių karių skaičių. Jungtinės Valstijos kai kurių NATO sąjungininkių prašė teikti daugiau

¹²⁹ Tarptautinių Saugumo Paramos pajėgų istorija // <http://www.isaf.nato.int/history.html>; prisijungimo laikas: 2010-12-02.

¹³⁰ United Nations Security Council. Resolution 1510. 13 October 2003. UN Doc. S/RES/1510. // <http://daccess-dds-ny.un.org>; prisijungimo laikas: 2010-12-01;

¹³¹ Tarptautinių Saugumo Paramos pajėgų istorija // <http://www.isaf.nato.int/history.html>; prisijungimo laikas: 2010-12-02.

¹³² Prezidento sutikimas įkurti taikos misiją netiesiogiai išplaukia iš Bonos susitarimo I priedo, *supra note* 124.

¹³³ Bellamy A. J., Williams P. D. *Understanding peacekeeping*. United Kingdom: Polity Press, 2010. P. 291

¹³⁴ Scott C. *Assessing ISAF: A Baseline Study of NATO's Role in Afghanistan*. London: British American Security Information Council, 2007. P. 4.

¹³⁵ United Nations Security Council. Resolution 1510. 13 October 2003. UN Doc S/RES/1510. // <http://daccess-dds-ny.un.org>; prisijungimo laikas: 2010-12-01;

karių, kad būtų stabilizuota karinė situacija Afganistane, tačiau pastebėjo, kad kai kurios šalys nori ne tiekti daugiau karių, o sumažinti jų skaičių.¹³⁶

Matome, kad iš vienos pusės Jungtinės Valstijos nori aktyviai vykdyti karinę operaciją, tuo tarpu sąjungininkės, nenorėdamos tiekti daugiau savo karių, linkusios mažinti jėgos panaudojimo mastą. Nenoras tiekti daugiau karių siejasi ne tik su padidėjusiu karinių veiksmų mastu, dėl kurio atsirado didelis civilių, tiek pačių karių aukų skaičius, tačiau ir su skirtingais tarptautinės bendruomenės prioritetais.

Tarptautinio saugumo ekspertas Adam Roberts teigia, kad aiškiausias skirtumas yra toks, kad Jungtinės Valstijos, Didžioji Britanija ir Kanada, linkusios laikyti, nors ir su tam tikrais nukrypimais, savo veiksmus stabilia operacija, apimančia priemones prieš sukilėlius, tuo tarpu Vokietija ir kai kurios kitos šalys tai mato tik kaip taikos misiją ar taikos įtvirtinimo misiją.¹³⁷ Tai atskleidžia ir pavyzdys, kai Vokietijos vyriausybė pareiškė, kad tam, kad Tarptautinės Saugumo Paramos pajėgos išliktų nešališka misija, jos turi visiškai atsiskirti nuo operacijos “Tvirta Taika” ir atsisakė tiekti karius į valstybės rytinę bei pietinę dalį, vietas, kur labiausiai reikėjo papildomos kariuomenės.¹³⁸

Šiame kontekste minime 2006 metais Tarptautinės bendruomenės ir Afganistano valstybės priimtą Afganistano Susitarimą (angl. Afghanistan Compact), kuriame įtvirtinama, kad saugumas negali būti pasiekiamas tik karinėmis priemonėmis. Tam reikia gero valdymo ir teisėtumo, kuris įgyvendinamas per šalies pertvarkymo ir vystymo veiksmus.¹³⁹ Todėl norint pasiekti valstybės stabilumą, tolesnį vystymąsi, saugumą reikia užtikrinti daug platesniu mastu nei kariniai veiksmai. Kaip buvo minėta, kai kurios NATO sąjungininkės prilygina savo įgaliojimus ne karinei operacijai, bet taikos įtvirtinimo misijai. Tai pateisina ir Tarptautinėms Saugumo Paramos pajėgoms suteikti Saugumo Tarybos įgaliojimai, kurie yra skirti saugumo šalyje įtvirtinimui, kuris yra būtina sąlyga norint pasiekti taiką. Tuo tarpu yra ir kita grupė valstybių, kurios laiko savo veiksmus karine, o ne taikos įtvirtinimo operacija.

Kad saugumas nebuvo užtikrintas pačioje pradžioje matome iš šių veiksnių:

- Iki tol, kol vadovavimą perėmė NATO, valstybės nenorėjo tiekti daugiau savo karių dėl trumpo pusės metų trunkančio įgaliojimų suteikimo;

¹³⁶ Deazen Y. J. Troop Needs Open NATO Rift. Wall Street Journal, A8, Col. 1. 8 February 2008.

¹³⁷ Schmitt M. N. The War in Afghanistan: A legal Analysis. Newport, Rhode Island: Naval War College, 2009. P. 21.

¹³⁸ Bellamy A. J., Williams P. D. Understanding peacekeeping. United Kingdom: Polity Press, 2010. P. 294.

¹³⁹ The Afghanistan Compact. The London Conference of Afghanistan, 31 January- 1 February. P. 3. // http://www.nato.int/isaf/docu/epub/pdf/afghanistan_compact.pdf; prisijungimo laikas: 2010-12-02.

- Jungtinės Valstijos prieštaravo kitų valstybių karių didinimo skaičiui, nes bijojo, kad tai trukdys jų vykdomai karinei kompanijai prieš Al-Qaida ir Talibano režimą;
- NATO perėmus vadovavimą Tarptautinėms Saugumo pajėgoms ir Saugumo Tarybai suteikus įgaliojimus veikti visoje šalyje, padidėja ne tik karinių veiksmų mastas, bet ir aukų skaičius, dėl ko daugelis valstybių nebenori tiekti savo karių;
- Išsiskiriantys valstybių prioritetai: vienos valstybės savo veiksmus laiko, atitinkančius taikos valstybėje įtvirtinimą, tuo tarpu kitos – kaip karinę operaciją.

Kad nebuvo imtasi pakankamai priemonių Afganistano valstybės stiprinimui, matome iš Tarptautinių Saugumo Paramos pajėgų tikslų nukrypimų. Misija pradėjo veikti kaip platesnio masto taikos misija su tikslu padėti palaikyti Kabulo ir jo apylinkių, vėliau visos Afganistano valstybės teritorijos saugią aplinką. Tačiau nuo pagalbos valstybei buvo nukrypta iki karinių veiksmų. Viršijami platesnio masto taikos misijos įgaliojimai ir pažeidžiami pamatiniai taikos misijų principai. Priverstinio vykdymo veiksmai ir Afganistano valstybės stiprinimas yra absoliučiai nesuderinami.

Apibendrinant šio poskyrio analizę, galime teigti, kad taikos įtvirtinimo misija Afganistane prasidėjo po karinių pajėgų įvedimo ir iš esmės skyrėsi nuo tradicinio taikos įtvirtinimo šalyje būdo, kuris pradamas tik po paliaubų paskelbimo bei su pačios valstybės prašymu.

Nors tarptautinės bendruomenės parama yra gana didelė, tačiau šalyje saugumo situacija vis dar netvirta. Tam įtakos turėjo tarptautinės bendruomenės neaktyvumas jų veiklos pradžioje ir skirtingi dalyvaujančių šalių prioritetai: vienos šalys savo dalyvavimą sieja su karine operacija, tuo tarpu kitos šalys vykdo taikos įtvirtinimo misiją. Saugumas negali būti pasiekiamas tik karinėmis priemonėmis, todėl Tarptautinėms Saugumo Paramos pajėgoms viršijus panaudojamos jėgos mastą ir nukrypus nuo taikos įtvirtinimo tikslų, buvo paneigiamas ne tik pačios misijos neutralumas, tačiau susilpnintas ir Afganistano valstybės atstatymo procesas.

2.4. Lietuva – taikos misijų dalyvė

Lietuvos valstybė, būdama aktyvia tarptautinės bendrijos nare, kartu su kitomis valstybėmis prisideda prie tarptautinės taikos ir saugumo palaikymo. Vienas iš būdų prisidėti prie tarptautinės tvarkos kūrimo – dalyvavimas taikos misijose. Šiame poskyryje išanalizuosime, kodėl Lietuva dalyvauja taikos misijose, iš kur kyla jos įsipareigojimai, kokie nacionaliniai teisės aktai įtvirtina dalyvavimą taikos misijose bei analizuosime šiuo metu didžiausią Lietuvos valstybės įsitraukimą tarptautinėse operacijose – Afganistano Islamo Respublikoje.

Prisidėjimas prie tarptautinio saugumo ir taikos palaikymo kyla iš Lietuvos, kaip tarptautinės bendrijos narės, įsipareigojimų. 1991 metais Lietuva prisijungia prie Jungtinių Tautų Organizacijos, 2004 metais įstoja į NATO. Paminėtina, kad Lietuva yra ir kitų tarptautinių organizacijų, kurių veikla yra susijusi su taikos ir saugumo užtikrinimu, dalyvė, tačiau šio darbo ribose apsiribojame ties minėtomis organizacijomis. Todėl atitinkamai Lietuvos dalyvavimą taikos misijose kildiname iš pasirašytų minėtų organizacijų sutarčių: Jungtinių Tautų Chartijos ir Šiaurės Atlanto Sutarties.

Šiaurės Atlanto Sutarties 5 straipsnyje įtvirtinta: “Šalys susitaria, kad vienos ar kelių iš jų ginkluotas užpuolimas Europoje ar Šiaurės Amerikoje bus laikomas jų visų užpuolimu, ir todėl susitarė, kad tokio ginkluoto užpuolimo atveju kiekviena iš jų, įgyvendindama individualios ar kolektyvinės savigynos teisę, pripažintą Jungtinių Tautų Chartijos 51 straipsnyje, nedelsdama suteiks pagalbą [...]” Vadinasi, grėsmė vienai valstybei prilyginama ir visų kitų NATO narių grėsmei. Šis straipsnis atitinka Lietuvos gynybos politikoje minimą saugumo nedalumo principą ir parodo, kad Lietuvos valstybė, būdama NATO nare, kitos narės ginkluoto užpuolimo atveju visada pasirengusi suteikti pagalbą. Be to, šis Šiaurės Atlanto Sutarties straipsnis prilyginamas fundamentaliajam kolektyvinės gynybos sutarties principui, minimam Lietuvos Respublikos Tarptautinių operacijų, pratybų ir kitų karinio bendradarbiavimo renginių įstatymo (toliau Tarptautinių operacijų įstatymas) preambulėje. Pažymėtina, kad kolektyvinės gynybos principas kyla iš 2.3. poskyryje minėto Chartijos 51 straipsnio, įtvirtinančio kolektyvinę savigyną, jeigu įvykdomas Jungtinių Tautų narės ginkluotas užpuolimas.

Lietuvos įstatymuose minimi saugumo nedalumo ir kolektyvinės gynybos principai parodo ne tik valstybės prisiimtus įsipareigojimus tarptautinio saugumo atžvilgiu, tačiau užtikrina ir Lietuvos saugumą. Tai patvirtina ir Nacionalinė Saugumo Strategija, kurioje teigiama, kad Lietuvos Respublika, atsižvelgdama į tai, kad tarptautinis saugumas yra nedalomas, savo saugumą siekia užtikrinti kaip platesnės regioninės, europinės ir pasaulinės valstybių bendrijos saugumo neatskiriama sudedamąją dalį.¹⁴⁰

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalyje minimas teise ir teisingumu pagrįstas tarptautinės tvarkos kūrimas.¹⁴¹ Matome, kad tarptautinės taikos palaikymas, įtvirtintas aukščiausiajame šalies įstatyme, yra esminis užsienio politikos elementas. Tai patvirtina ir vienas iš ilgalaikių Lietuvos užsienio politikos uždavinių: “aktyviai prisidėti prie tarptautinės bendrijos

¹⁴⁰ Nacionalinė Saugumo Strategija. Patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2005 m. sausio 20 d. nutarimu Nr. X-91. // <http://www3.lrs.lt>; prisijungimo laikas: 2010-11-26.

¹⁴¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija 135 str. 1 d. // <http://www3.lrs.lt>; prisijungimo laikas: 2010-11-26.

pastangų užkirsti kelią terorizmui, konfliktams, įvesti, atkurti ir palaikyti taiką krizių paveiktuose regionuose.¹⁴²

Lietuvos Respublikos Seimas yra nustatęs: “Lietuvos Respublikos kariniai vienetai, sudaryti iš karių ir karinėms pajėgoms priskirtų civilių tarnautojų, gali būti siunčiami dalyvauti tarptautinėse operacijose Balkanų, Centrinės ir Pietų Azijos, Pietų Kaukazo, Persijos įlankos regionuose.¹⁴³ Šis Lietuvos Respublikos Seimo suteiktas mandatas, leidžiantis Lietuvos kariams dalyvauti tarptautinėse operacijose, galioja iki 2010 metų gruodžio 31 d. Todėl norint pratęsti Lietuvos karių dalyvavimą tarptautinėse operacijose nuo 2011 metų turės būti suteiktas naujas Lietuvos Respublikos Seimo mandatas.

Tarptautinių operacijų įstatyme įtvirtinta, kad Lietuvos Respublikos kariniai vienetai, kariai ir civiliai krašto apsaugos sistemos tarnautojai gali dalyvauti tarptautinėse operacijose, pratybose ir kituose renginiuose, kai dėl to priimamas kompetentingos¹⁴⁴ Lietuvos valstybės institucijos ar kompetentingo pareigūno sprendimas, grindžiamas Lietuvos Respublikos Konstitucijos, tarptautinių sutarčių ar susitarimų bei Tarptautinių operacijų įstatymo nuostatomis.¹⁴⁵

Matome, kad Lietuvos valstybės dalyvavimas tarptautinėse operacijose, kylantis iš Lietuvos, kaip tarptautinės bendrijos narės, įsipareigojimų pagal tarptautines sutartis, yra įtvirtinamas nacionaliniuose įstatymuose bei poįstatyminiuose aktuose.

Atskleidus Lietuvos valstybės įsipareigojimus tarptautinei bendrijai bei išanalizavus nacionalinius teisės aktus, įtvirtinančius jos dalyvavimą taikos misijose, pereiname prie praktinės Lietuvos dalyvavimo taikos misijose analizės.

¹⁴² Lietuvos Respublikos Nacionalinio Saugumo pagrindų įstatymas // <http://www3.lrs.lt>; prisijungimo laikas: 2010-11-26.

¹⁴³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. birželio 14 d. nutarimas Nr. X-1184 “Dėl Lietuvos Respublikos karinių vienetų dalyvavimo tarptautinėse operacijose Balkanų, Centrinės ir Pietų Azijos, Pietų Kaukazo bei Persijos įlankos regionuose” // Valstybės žinios. 2007, Nr. 69-2726.

¹⁴⁴ Viena iš kompetentingų institucijų, atsakingų už tarptautinių operacijų sudarymo, finansavimo, parengimo tvarką yra Lietuvos Respublikos Vyriausybė. (Lietuvos Respublikos Tarptautinių operacijų, pratybų ir kitų karinio bendradarbiavimo renginių įstatymas // <http://www3.lrs.lt>; prisijungimo laikas: 2010-11-28.) Pažymėtina, kad Krašto apsaugos ministerija ir Užsienio reikalų ministerija politine parama tiesiogiai atsakingos už Lietuvos karinę veiklą. (Lietuvos Respublikos dalyvavimo tarptautinės bendruomenės veikloje Afganistano Islamo Respublikoje 2009–2013 metų strategija. Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. rugpjūčio 19 d. nutarimu Nr. 989 // <http://kariuomene.kam.lt>; prisijungimo laikas: 2010-11-26.) Šios dvi ministerijos dalyvauja užtikrinant ir civilių veiklą: “Užsienio reikalų ministerija iš anksto informuoja Krašto apsaugos ministeriją apie numatomą siųsti civilinio elemento personalą ir jo planuojamą vykdyti veiklą. Krašto apsaugos ministerija pateikia Užsienio reikalų ministerijai saugumo situacijos ir galimybių sudaryti sąlygas vykdyti planuojamą civilinio personalo veiklą operacijų rajone vertinimą.” (Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro ir Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministro 2009 m. rugsėjo 3 d. įsakymas Nr. V-846/V-155 “Lietuvos Respublikos vadovaujamos Afganistano Islamo Respublikos Goro provincijos atkūrimo grupės veikloje dalyvaujančių karinio vieneto ir civilinio elemento sąveikos tvarkos aprašas” // <http://www.kam.lt>; prisijungimo laikas: 2010-11-26.)

¹⁴⁵ Lietuvos Respublikos Tarptautinių operacijų, pratybų ir kitų karinio bendradarbiavimo renginių įstatymas // <http://www3.lrs.lt>; prisijungimo laikas: 2010-11-28.

1994 rugpjūčio 22 dieną į pirmąją tarptautinę taikos operaciją Kroatijoje išvyko 32 Lietuvos karių būrys. Operacijai vadovavo Jungtinių Tautų apsaugos pajėgos (angl. UNPROFOR). Kroatijoje Lietuvos kariai buvo iki 1996 metų: padėjo palaikyti viešąją tvarką, patruliavo jiems priskirtose teritorijose, kontrolės postuose.¹⁴⁶ Nuo pirmosios taikos operacijos praėjo šešiolika metų, per kuriuos Lietuvos kariai dalyvavo tarptautinėse operacijose Afganistane, Irake, Bosnijoje ir Hercegovinoje, Kosove, Albanijoje, Makedonijoje, Gruzijoje bei kitose šalyse.

Atskirai analizuojame Lietuvos valstybės dalyvavimą Afganistano valstybės atkūrimė. Kaip buvo minėta 2.3. poskyryje, Afganistane veikia Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos įgaliotos ir NATO vadovaujamos Tarptautinės Saugumo Paramos pajėgos, o Lietuva, būdama NATO nare, aktyviai prisideda prie tarptautinio saugumo palaikymo šioje šalyje.

Paminėtina, kad Tarptautinėse operacijose Afganistane Lietuva dalyvauja nuo 2002 metų. Iki 2004 metų pabaigos Lietuvos kariai dalyvavo Jungtinių Valstijų vadovaujamoje karinėje operacijoje „Tvirta taika“.

Nuo 2005 metų Lietuva įsitraukia į aktyvų Afganistano valstybės atkūrimą. Siekdama aktyviai dalyvauti formuojant ir įgyvendinant Jungtinių Tautų ir NATO politinius siekius ir užtikrinant kolektyvinį saugumą, taip pat įgyvendinant Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos rezoliucijas, kuriose sveikinamos NATO valstybės, įsipareigojusios steigti provincijos atkūrimo grupes Afganistane,¹⁴⁷ Lietuva 2005 metais pradeda svarstyti apie dalyvavimą vienoje iš provincijų atkūrimo grupių. Po mėnesio Lietuvos Respublikos Vyriausybė savo nutarimu pritaria Lietuvos Respublikos specialiosios misijos dalyvavimui Goro provincijos atkūrimo grupės veikloje.¹⁴⁸ Lietuva buvo pirmoji tarp naujų NATO narių, prisiėmusių vadovauti vienai iš šių grupių.¹⁴⁹

Pagal Lietuvos karių dalyvavimo tarptautinėse operacijose 2009-2010 metų perspektyvas, išskiriamas Lietuvos valstybės ypatingas dėmesys NATO vadovaujamai Tarptautinių saugumo paramos pajėgų operacijai Afganistane.¹⁵⁰ Aktyvų Lietuvos įsitraukimą, palaikant tarptautinį saugumą, parodo šiuo metu Afganistano valstybėje esantis Lietuvos karių skaičius. Pagal NATO

¹⁴⁶ Ministry of National Defence of The Republic of Lithuania. The Lithuanian Armed Forces. In Service for Peace. Lithuania: ARX Baltica. P. 18. // <http://www.kam.lt>; prisijungimo laikas: 2010-11-26

¹⁴⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. gegužės 23 d. nutarimas Nr. 569 „Dėl tikslingumo dalyvauti Afganistano Goro provincijos atkūrimo grupės veikloje“ // Valstybės žinios. 2005, Nr. 66-2364.

¹⁴⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. birželio 30 d. nutarimas Nr. 732 „Dėl Lietuvos Respublikos specialiosios misijos Afganistano Islamo Respublikoje“ // Valstybės žinios. 2005, Nr. 82-3017.

¹⁴⁹ Ministry of National Defence of The Republic of Lithuania. The Lithuanian Armed Forces. In Service for Peace. Lithuania: ARX Baltica. P. 17. // <http://www.kam.lt>; prisijungimo laikas: 2010-11-26.

¹⁵⁰ Lietuvos karių dalyvavimo tarptautinėse operacijose 2009-2010 m. perspektyvos // <http://kariuomene.kam.lt>; prisijungimo laikas: 2010-11-26.

2010 metų lapkričio 15 dienos duomenis, prie Afganistano valstybės saugumo palaikymo prisideda 219 Lietuvos karių.¹⁵¹

Paminėtina, kad viena iš svarbiausių tarptautinės bendruomenės užduočių Afganistane yra nacionalinių saugumo pajėgų parengimas. Todėl Lietuva taip pat dalyvauja šių pajėgų mokymo ir rengimo procese, pagal galimybes skiria techninę paramą ir ekspertus, stiprina Goro provincijos saugumo pajėgų institucijas, didina jų veiklos efektyvumą.¹⁵²

Lietuva apsiėmė vadovauti provincijos atkūrimo grupei su sąlyga, kad sąjungininkai savo ištekliais prisidės prie provincijos atkūrimo grupės tikslų, ypač civilinių, įgyvendinimo. Lietuvos vadovaujamoje provincijos atkūrimo grupėje tarnauja Lietuvos, Kroatijos, Danijos, Gruzijos, JAV ir Ukrainos kariai, dirba Lietuvos, JAV ir Japonijos civiliai, Europos Sąjungos vadovaujamos policijos misijos atstovai.¹⁵³ Taigi, Lietuvos vadovavimas Goro provincijoje apima ne tik karinius, bet ir civilinius veiksmus. Civilinė veikla Afganistane apima diplomatinio, politinio, vystomojo bendradarbiavimo priemones.

Paminėtina, kad Goro provincijoje Lietuvos vystomojo bendradarbiavimo programa įgyvendina Afganistano susitarime įtvirtintas tris pagrindines sritis:

- saugumą;
- valstybės valdymą, teisėtumą ir žmogaus teises;
- ekonominį ir socialinį vystymąsi.

Įsipareigojimų pagal Afganistano susitarimą įgyvendinimui buvo sukurta Afganistano Nacionalinio Vystymosi Strategija, kurioje apibūdinama reali šalies situacija, iškeliami tikslai, pateikiamos programos ir projektai, reikalingi tų tikslų pasiekimui.¹⁵⁴ Todėl tiek Afganistano Susitarimas, tiek Afganistano Nacionalinio Vystymosi Strategija tampa svarbiais Afganistano valstybės atkūrimo ir bendradarbiavimo mechanizmais, naudojamais Lietuvos ir kitų tarptautinės bendruomenės narių.

Aptarus Lietuvos aktyvų įsitraukimą į taikos įtvirtinimo misiją Afganistane, analizuotinos praktinės misijos įgyvendinimo problemos.

¹⁵¹ Troop numbers and contributions // <http://www.isaf.nato.int>; prisijungimo laikas: 2010-11-26.

¹⁵² Lietuvos Respublikos dalyvavimo tarptautinės bendruomenės veikloje Afganistano Islamo Respublikoje 2009-2013 metų strategija. Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. rugpjūčio 19 d. nutarimu Nr. 989 // <http://www.kam.lt>; prisijungimo laikas: 2010-11-26.

¹⁵³ Ten pat

¹⁵⁴ Islamic Republic of Afghanistan. Afghanistan National Development Strategy 2008-2013. P. 5. // <http://www.embassyofafghanistan.org>; prisijungimo laikas: 2010-12-06.

Visų pirma, minime vieną iš aktualiausių problemų – gynybos srities nepakankamą finansavimą.

Paminėtina, kad Krašto apsaugos ministerija savo veiklą vykdo įgyvendinant tam tikras programas, kaip pavyzdžiui, “Specialiųjų operacijų pajėgos”, kurios tikslas parengti profesionalias, modernias, gerai ginkluotas, gebančias operatyviai ir adekvačiai reaguoti į teroristines grėsmes karines pajėgas. Pažymėtina, kad dėl nepakankamo finansavimo 2009 metais buvo dalyvauta ne visuose planuotuose tarptautiniuose mokymuose ir praktiškai nebuvo vykdomi naujos įrangos įsigijimai.¹⁵⁵ Mokymų ir įrangos trūkumas susilpnina specialiųjų operacijų pajėgų efektyvumą ir taip pilnai neįgyvendinamas Krašto apsaugos ministerijos tikslas – parengti profesionalias pajėgas, įeinančias į NATO pajėgų sudėtį.

Paminėtina, kad kas dvejus metus iš NATO gaunamas Lietuvos Respublikos politinis, karinis, pasirengimo dalyvauti bei dalyvavimo tarptautinėse operacijose bei kitų įsipareigojimų vertinimas. 2009 metais gautas oficialus įsipareigojimų įvykdymo vertinimas prilyginamas „vidutiniškai“, taip pat buvo atkreipiamas dėmesys į nepakankamą Krašto apsaugos sistemos finansavimą ir būtinybę jį didinti, taip pat būtinybę sparčiau modernizuoti Lietuvos kariuomenę, ypatingą dėmesį skiriant pajėgumų perdislokavimo, išsilaikymo, taip pat išgyvenimo galimybėms ir sąveikai su kitų šalių kariniais vienetais.¹⁵⁶

Paminėtina, kad Lietuvos parlamentinės partijos, pasirašydamos susitarimą dėl 2005-2008 metų gynybos politikos, patvirtino savo siekį užtikrinti užsienio ir saugumo politikos tęstinumą, vykdyti įsipareigojimus Šiaurės Atlanto aljansui ir palaipsniui pasiekti, kad išlaidos krašto apsaugai sudarytų ne mažiau kaip 2 procentus šalies BVP.¹⁵⁷ Tačiau praktikoje rezultatai ženkliai skiriasi. Jeigu lygintume 2009 metų NATO valstybių gynybos išlaidas, tai Lietuvos valstybės asignavimai šiai sričiai buvo vieni mažiausių: 2009 metams buvo skirta 1,08 procento BVP, tuo tarpu kitose Baltijos valstybėse: Latvijoje – 1,2 proc., Estijoje – 1,9 proc.¹⁵⁸ Turint omenyje, jog Lietuva, skirtingai nei Latvija ir Estija, vadovauja vienai iš provincijų grupių, jos įsipareigojimai reikalauja didesnio skiriamų lėšų dydžio. Krašto apsaugos ministerijai 2010 metais patvirtinti asignavimai, palyginti su 2009 metais, sumažėjo 143,7 mln. litų arba 14,5 procentais.¹⁵⁹ 2010 metais skiriamos lėšos nesiekia net 1 procento BVP ir sudaro 0,89 procento. Tarp sričių, kuriose daugiausia buvo

¹⁵⁵ Krašto Apsaugos Ministerija. 2009 metų veiklos ataskaita. P. 22. // <http://www.kam.lt>; prisijungimo laikas: 2010-12-12.

¹⁵⁶ Ten pat, P. 17.

¹⁵⁷ Lietuvos narystė NATO // <http://www.urm.lt/index.php?475826570>; prisijungimo laikas: 2010-12-12.

¹⁵⁸ 2010 m. asignavimai krašto apsaugai // http://www.kam.lt/lt/veikla_576/biudzetas_538.html; prisijungimo laikas: 2010-12-12.

¹⁵⁹ Ten pat

sumažinta asignavimų, įeina kovinis krašto apsaugos sistemos rengimas, kuris yra būtinas norint išlaikyti efektyvų Lietuvos valstybės įsipareigojimų vykdymą taikos operacijose.

Pagal Lietuvos Respublikos 2011 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymą, Krašto apsaugos ministerijai priskirta 871 mln. litų, t.y. 20 mln. litų daugiau nei 2010 metais. Tačiau, jeigu lygintume su 2009 metais, Krašto apsaugos ministerijos asignavimai bus 123 mln. litų mažesni. Matome, kad šalia intensyvaus Lietuvos valstybės įsitraukimo Afganistano valstybės atstatyme, esminių pasikeitimų gynybos srities finansavime nėra.

Pagal Vienos konvencijos dėl Tarptautinių sutarčių teisės 27 straipsnį, šalis negali pasitelkti savo vidaus teisės nuostatų, kad pasiteisintų dėl sutarties nesilaikymo.¹⁶⁰ Todėl Lietuvos valstybės įsipareigojimai tiek Jungtinėms Tautoms, tiek regioninėms organizacijoms turi būti tinkamai vykdomi ir jiems neturi trukdyti nepakankamas asignavimų dydis. Karių paruošimui dalyvauti taikos misijose, taip pat misijų veiklai skiriamos lėšos tiesiogiai priklauso nuo gynybos srities finansavimo. Mažinant Krašto apsaugos ministerijai skiriamas lėšas, atitinkamai mažėja ir tarptautiniams įsipareigojimams vykdyti reikalingas finansavimas. Autorės nuomone, išspręsti šią problemą padėtų atskiras taikos misijoms skirtas biudžetas, nepriklausantis nuo Krašto apsaugos ministerijai skiriamų lėšų.

Paminėtina ir antroji Lietuvos dalyvavimo Afganistano atkūrimo procese silpnybė, susijusi su Lietuvos valstybės nacionalinėmis institucijomis. Lietuvos Respublikos dalyvavimo tarptautinės bendruomenės veikloje Afganistano Islamo Respublikoje 2009-2013 metų strategijoje minima, kad į Lietuvos įsipareigojimų Afganistane vykdymą aktyviai įsitraukusios tik Krašto apsaugos ministerija, Užsienio reikalų ministerija ir Vidaus reikalų ministerija ir naudojami ne visi nacionaliniai ištekliai.¹⁶¹ Tačiau, autorės nuomone, didesnis Lietuvos valstybės institucijų įsitraukimas remiant ir stiprinant Lietuvos sėkmingą įsipareigojimų vykdymą sukeltų daugiau tarpinstitucinių koordinavimo problemų. Be to, įsitraukus daugiau institucijų, iškiltų prieš tai minėta problema – finansavimo trūkumas.

Apibendrinant ši poskyrį galime teigti, kad Lietuva, būdama ne vienos tarptautinės organizacijos nare ir įgyvendindama saugumo nedalumo ir kolektyvinės savigynos principą, aktyviai prisideda prie tarptautinės taikos ir saugumo palaikymo. Tačiau pažymėtina, kad skiriant mažesnę finansavimą, Lietuva nebeįstengs vykdyti įsipareigojimų tarptautinei bendrijai. Aktyvus

¹⁶⁰ Vienos Konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės, 1969. 27 str. // <http://www3.lrs.lt>; prisijungimo laikas: 2010-12-12.

¹⁶¹ Lietuvos Respublikos dalyvavimo tarptautinės bendruomenės veikloje Afganistano Islamo Respublikoje 2009-2013 metų strategija. Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. rugpjūčio 19 d. nutarimu Nr. 989 // <http://www.kam.lt>; prisijungimo laikas: 2010-11-26.

Lietuvos įsitraukimas į Afganistano valstybės atkūrimą Goro provincijoje apima platų atliekamų funkcijų ratą nuo saugumo užtikrinimo iki ekonominio ir socialinio vystymo, todėl tiek kariniai, tiek civiliniai elementai galės efektyviai prisidėti prie tarptautinės bendruomenės pastangų, jeigu bus tinkamai finansuojami. Be to, turint mažesnes lėšas, tinkamai neaprūpinant ir neapmokant karių, gali tapti sunku užtikrinti tiek nacionalinį, tiek sąjungininkų saugumą, kurį lemia tik efektyvus tarptautinės taikos ir saugumo užtikrinimas, o tam reikia stiprios kariuomenės.

IŠVADOS

1. Besikeičiantis konfliktų pobūdis nuo tarpvalstybinių iki civilinių karų įtakojo trijų taikos misijų kartų atsiradimą: pirmosios kartos taikos misijų, kurių metu lengvai ginkluoti taikos misijos dalyviai atlieka stebėjimo ir kontrolės funkcijas; antrosios kartos misijų, kuriose greta karinių atsiranda policijos ir civilinės pajėgos bei ženkliai padidėja atliekamų funkcijų ratas ir trečiosios kartos misijų, apimančių ginkluotos jėgos panaudojimą, kaip priemonę pasiekti taiką.
2. Priklausomai nuo grėsmės tarptautinei taikai ir saugumui dydžio, išskiriamos trys taikos misijų rūšys, kurių teisiniai pagrindai įtvirtinti Chartijos VI ir VII skyriuose. Atitinkamai Chartijos VI skyriui priskiriama *prevencinė diplomatija*, o VII skyrius apima *platesnio masto* bei *priverstinio taikos vykdymo* misiją. Ketvirtoji – *tradicinė taikos misijos rūšis* – neatitiko Chartijos VI ir VII skyriaus teisinio režimo, bet buvo teisėta, nes buvo sukurta įgyvendinant Jungtinių Tautų Chartijoje minimus tikslus ir neišeinant iš Jungtinių Tautų organų kompetencijos ribų.
3. Saugumo Tarybos kompetencija tarptautinės taikos ir saugumo palaikymo kontekste yra pagrindinė, tačiau ne išskirtinė: Tarptautinio Teisingumo Teismo praktikoje įtvirtinta, kad tik Saugumo Taryba gali reikalauti priverstinio vykdymo veikslių pagal Chartijos VII skyrių, tačiau atvejais, kai kyla grėsmė tarptautiniam saugumui, o Saugumo Tarybos darbas yra blokuojamas nuolatinių narių veto teisės panaudojimu, Generalinė Asamblėja, remiantis Vienybės taikos labai rezoliucija, gali teikti rekomendacijas, įtraukiančias ir karinės jėgos panaudojimą.
4. Pamatiniai taikos misijų principai (šalies sutikimas, neutralumas ir jėgos panaudojimas savigynai) yra būtini tradicinių ir platesnio masto taikos misijų elementai. Nors vieno iš jų pažeidimas (šalies sutikimo neturėjimas, jėgos panaudojimo savigynai viršijimas ar šališkumas konflikto metu) sąlygoja priverstinio taikos vykdymo atsiradimą, t.y. pažeidus nors vieną principą, taikos misijos dalyviai iš objektyvaus trečiojo asmens tampa kariaujančia šalimi.

5. Jungtinių Tautų operacijos Kongo metu taikos misijų dalyviams buvo priskirtos tradicinei taikos misijai nebūdingos funkcijos, kurios padidino naudojamos jėgos mastą. Atsirado neaiški riba, kada jėga naudojama tik kaip *ultima ratio*, o kada jėgos panaudojimas viršija leistinas ribas, ypač, kai rezoliucijoje minimos būtinos ginkluotos jėgos panaudojimo priemonės, neturint Saugumo Tarybos įgaliojimų vykdyti priverstinį taikos vykdymą.
6. Taikos misijos Bosnijoje metu buvo vykdoma platesnio masto taikos misija, tvirtai laikantis pamatinių taikos misijų principų. Nors reali situacija reikalavo priverstinio vykdymo veiksmų, taikos misijos dalyviai negalėjo viršyti jėgos panaudojimo savigynai ir toliau išliko neutralia šalimi, nes Saugumo Taryba nesuteikė įgaliojimų naudoti priverstinio vykdymo veiksmus.
7. Afganistano saugumas negali būti pasiekiamas tik karinėmis priemonėmis: Tarptautinėms Saugumo Paramos pajėgoms panaudojus karinius veiksmus, neturint Saugumo Tarybos įgaliojimų pagal Chartijos VII skyrių naudoti prievartos priemones, buvo nukrypta nuo taikos įtvirtinimo tikslų ir pažeistas ne tik taikos misijos neutralumo ir jėgos panaudojimo savigynai principas, tačiau susilpnintas ir Afganistano valstybės atstatymo procesas.
8. Gynybos sričiai skiriamas finansavimas nesuderinamas su Lietuvos valstybės aktyviu įsitraukimu į Afganistano Goro provincijos atstatymą. Išspręsti šia problemą padėtų atskiras taikos misijoms skiriamas biudžetas, nepriklausantis nuo gynybos sričiai skiriamų lėšų.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

I. NORMINĖ LITERATŪRA

Tarptautinės teisės aktai

1. Jungtinių Tautų Chartija, 1945. // Valstybės žinios. 2002, Nr. 15-557.
2. Vienna Convention on the Law of Treaties between States and International Organizations or between International Organizations, 1986. // http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_2_1986.pdf.
3. Convention on the Privileges and Immunities of The United Nations, 1946. // <http://www1.umn.edu/humanrts/instreet/p&i-convention.htm>.
4. Convention on the Safety of United Nations and Associated Personnel, 1994. // <http://www.un.org/law/cod/safety.htm>
5. Vienos Konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės, 1969. // Valstybės žinios. 2002, Nr. 13-480.
6. Šiaurės Atlanto Sutartis, 1949 // Valstybės žinios. 2004, Nr. 40-1299.
7. General Assembly Resolution 377(V), 3 November 1950.
8. Security Council Resolution 143. 14 July 1960. UN Doc. S/RES/4387.
9. Security Council Resolution. 161. 21 February 1961. UN Doc. S/RES/4741.
10. Security Council Resolution. 169. 24 November 1961. UN Doc. S/RES/5002.
11. Security Council Resolution 749. 7 April 1992. UN Doc. S/RES/749.

12. Security Council Resolution 776. 14 September 1992. UN Doc. S/RES/776.
13. Security Council Resolution 819. 16 April 1993. UN. Doc. S/RES/819.
14. Security Council Resolution 824. 6 May 1993. UN. Doc. S/RES/824.
15. Security Council Resolution 770. 13 August 1992. UN Doc. S/RES/770.
16. Security Council Resolution 771. 13 August 1992. UN Doc. S/RES/771.
17. Security Council Resolution 836. 4 June 1993. UN Doc. S/RES/836.
18. Security Council Resolution 1368. 12 September 2001. UN Doc. S/RES/1368.
19. Security Council Resolution 1373. 28 September 2001. UN Doc. S/RES/1368.
20. Security Council Resolution 1386. 20 December 2001. UN Doc. S/RES/1386.
21. Security Council Resolution 1401. 28 March 2002. UN Doc. S/RES/1401.
22. Security Council Resolution 1510. 13 October 2003. UN Doc. S/RES/1510.

Nacionaliniai norminiai teisės aktai:

23. Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992. // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
24. Lietuvos Respublikos Nacionalinio Saugumo pagrindų įstatymas, 1996. // Valstybės žinios. 1997, Nr. 2-16.
25. Lietuvos Respublikos 2011 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas, 2010 // Valstybės žinios. 2010, Nr. 151-7712.

26. Lietuvos Respublikos Tarptautinių operacijų, pratybų ir kitų karinio bendradarbiavimo renginių įstatymas, 1994 // Valstybės žinios. 1994, Nr. 58-1133.
27. Nacionalinė Saugumo Strategija, 2005. // Valstybės žinios. 2005, Nr. 15-473.
28. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas Nr. 989 „Dėl Lietuvos Respublikos dalyvavimo tarptautinės bendruomenės veikloje Afganistano Islamo Respublikoje 2009–2013 metų strategijos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2009, Nr. 108-4552.
29. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. birželio 14 d. nutarimas Nr. X-1184 “Dėl Lietuvos Respublikos karinių vienetų dalyvavimo tarptautinėse operacijose Balkanų, Centrinės ir Pietų Azijos, Pietų Kaukazo bei Persijos įlankos regionuose”// Valstybės žinios. 2007, Nr. 69-2726.
30. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. gegužės 23 d. nutarimas Nr. 569 „Dėl tikslingumo dalyvauti Afganistano Goro provincijos atkūrimo grupės veikloje“ ”// Valstybės žinios. 2005, Nr. 66-2364.
31. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. birželio 30 d. nutarimas Nr. 732 “Dėl Lietuvos Respublikos specialiosios misijos Afganistano Islamo Respublikoje ”// Valstybės žinios. 2005, Nr. . 82-3017.
32. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro ir Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministro 2009 m. rugsėjo 3 d. įsakymas Nr. V-846/V-155 “Lietuvos Respublikos vadovaujamos Afganistano Islamo Respublikos Goro provincijos atkūrimo grupės veikloje dalyvaujančių karinio vieneto ir civilinio elemento sąveikos tvarkos aprašas” // Valstybės žinios. 2009, Nr. 108-4555.

II. TEISMŲ SPRENDIMAI

33. Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations, Advisory Opinion: I.C.J. Reports 1949. // <http://www.icj-cij.org/docket/files/4/1835.pdf>.

34. Certain Expenses of The United Nations (Article 17, Paragraph 2 of the Charter) Advisory Opinion of 20 July 1962: I.C.J. Reports 1962. // <http://www.icj-cij.org/docket/files/49/5259.pdf>.
35. Legal consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 2004. // <http://www.icj-cij.org/docket/files/131/1671.pdf>.
36. Separate opinion of Judge Higgins. // <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=4&k=5a&case=131&code=mwp&p3=4>
37. Dissenting Opinion of Judge Koretsky // <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=4&k=4a&case=49&code=ceun&p3=4>.
38. Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276(1970), Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1971.// <http://www.icj-cij.org/docket/files/53/5595.pdf>.
39. U.S. Supreme Court. The Exchange v. McFaddon, 11 U.S. 116, 1812. // <http://supreme.justia.com/us/11/116/case.html>.
40. International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. Prosecutor v. Dusko Tadic. Decision on the defense motion for interlocutory appeal on jurisdiction. 2 October 1995. Case No. IT-94-1-AR72. // <http://www.icty.org/x/cases/tadic/acdec/en/51002.htm>.
41. Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v United States of America), Merits, Judgment, I.C.J. Reports 1986. // <http://www.icj-cij.org/docket/files/70/6503.pdf>.

III. SPECIALIOJI LITERATŪRA

42. Aust A. Handbook of International Law. Cambridge University Press, 2005.
43. Bellamy A. J., Williams P. D. Understanding peacekeeping. United Kingdom: Polity Press, 2010.

44. Brinsmead S. Do UN peacekeepers have a duty to prevent humanitarian violations? 2007.
45. Chesterman S., Franck T. M., Malone D. M. Law and Practice of the United Nations. Documents and commentary. New York: Oxford University Press, 2008.
46. Chetail V. Ad-hocism and the rules of collective security: is peacekeeping still relevant for maintaining international peace and security? Refugee Survey Quarterly, Vol. 23, No. 4, 2004.
47. Cox K. E. Beyond self-defense: United Nations peacekeeping operations & the use of force. Denver Journal of International Law and Policy, 1999.
48. Cryer R. The Fine Art of Friendship: jus in bello in Afghanistan. Journal of Conflict and Security Law, Vol. 7 No. 1. 2002.
49. Durch W. J. Twenty-First Century Peace Operations. Washington DC: US Institute of Peace, 2006.
50. Evans. D. M. International Law. New York: Oxford University Press, 2006.
51. Fleck D. The handbook of the law of visiting forces. United Kingdom: Oxford University Press, 2001.
52. Fortna V. P. Interstate Peacekeeping. Causal Mechanisms and Empirical Effects. World Politics, Volume 56, Number 4, July 2004.
53. Fortna V. P. Where have all the victories gone? Peacekeeping and war outcomes. Columbia University: 2009.
54. Gareis S. V., Varwick J. The United Nations. An introduction. New York: Palgrave Macmillan, 2005.
55. Goulding M. The Evolution of United Nations Peacekeeping. International Affairs, 1993, Vol. 69.
56. Grünfeld F., Vermeulen W. Failures to Prevent Genocide in Rwanda (1994), Srebrenica (1995), and Darfur (since 2003). Genocide Studies and Prevention, Vol.4, No. 2, 2009.

57. Henderson C. The Bush Doctrine: From Theory to Practice. *Journal of Conflict and Security Law*, Vol. 9 No. 1. 2004.
58. Hilaire M. *United Nations Law and The Security Council*. England: Ashgate, 2005.
59. Joseph M. *United Nations Peace Operations: The Applicable Norms and The Application of The Law of Armed Conflict*. 5 June 2000.
60. Malone D. M. *The UN Security Council. From the Cold War to the 21st Century*. London: Lynne Rienner Publishers, 2004.
61. Maogoto J. N. *From Congo to East Timor in Forty Years: The UN Finally Crossing The Rubicon Between Peace-keeping and Peace-making? // <http://www.austlii.edu.au/au/journals/NewcLawRw/2000/3.html>*.
62. Maoz A. War and Peace – as Israeli Perspective. *Constitutional Forum*, Vol. 24, No. 2, 2005.
63. O’Connell M. E. Evidence of Terror. *Journal of Conflict and Security Law*, Vol. 7 No. 1, 2002.
64. Oswald B. The creation and control of places of protection during United Nations peace operations. *International Review of Red Cross*. Vol 83, No. 844, 2001.
65. Rouillard L. P. The Caroline Case : Anticipatory Self-Defense in Contemporary International Law. *Miskolc Journal of International Law*, Vol. 1, No. 2. 2004.
66. Scharf M.P. *Protecting Minorities: The lessons of International Peacekeeping*. *American society of International Law*, Vol. 91, 1997.
67. Schmitt M. N. *The War in Afghanistan: A legal Analysis*. Newport, Rhode Island: Naval War College, 2009.
68. Scott C. *Assessing ISAF: A Baseline Study of NATO’s Role in Afghanistan*. London: British American Security Information Council, 2007.
69. Shaw M.N. *International Law. Sixth Edition*. USA: Cambridge University Press, 2008.

70. Simma B., Mosler H. *The Charter of the United Nations: A Commentary*. USA: Oxford University Press, 2002.
71. Straumann B. *The Peace of Westphalia (1648) as a secular constitution*. Vol. 15, No. 2, June 2008.
72. Thakur, Schnabel R. C., Albrecht. *United Nations Peacekeeping Operations : Ad Hoc Missions, Permanent Engagement*. United Nations University Press, 2001.
73. Tsagourias N. *Consent, Neutrality/ Impartiality and the Use of Force in Peacekeeping: Their Constitutional Dimension*. UK: Oxford University Press, 2007.
74. Tshiband S. *The United Nations' use of Force in Peace Support Operations: The Question of Civilian and Military Insubordination in Onuc's operations in Katanga*. June 19, 2009.
75. Vadapalas V. *Tarptautinė teisė. Pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija*. Vilnius: Eugrimas, 2003.
76. Vadapalas V. *Tarptautinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2006
77. Weiss T. G., Daws S. *The Oxford Handbook on The United Nations*. New York: Oxford University Press, 2007.
78. Wet. E. D. *The Chapter VII Powers of the United Nations Security Council*. Oxford: Hart publishing, 2004.
79. Žalimas D., Žalimienė S. Ž., Petrauskas Z., Saladžius J. *Tarptautinės Organizacijos*. Vilnius: Justitia 2001.

IV. KITI DOKUMENTAI IR ŠALTINIAI

80. *Report of the Secretary-General. No Exit without Strategy: Security Council Decision-making and the Closure or Transition of United Nations Peacekeeping Operations*. UN Doc. S/2001/394.
81. *Secretary-General Report. An Agenda for Peace: Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peace-Keeping*. UN Doc. A/47/277-S/24111.17 June 1992.

82. Secretary-General Report of the Panel of The United Nations Peace Operations. UN Doc. A/55/305 - S/2000/809.
83. Second Report of the Secretary-General on the Plan for UNEF, UN Doc. A/3302 (1956).
84. United Nations Emergency Force. Special Report of the Secretary-General. UN Doc. S/7906 (1967).
85. Report of The Secretary-General. Comprehensive Review of the Whole question of Peace-keeping Operations in all their aspects. Model Status of Forces Agreement for Peace-keeping Operations. UN Doc. A/45/594. 9 October 1990.
86. Report of the Secretary-General. UN Doc. S/4389. July-September 1960.
87. Secretary-General's Bulletin: Observance by United Nations Forces of International Humanitarian Law. 6 August 1999. UN Doc. ST/SGB/1999/13.
88. First Report by the Secretary General on the Implementation of Security Council Resolution S/4387 of 14 July 1960, United Nations Emergency Force, Summary Study of the Experienced Derived From the Establishment and Operation of the Force: Report of the Secretary-General, UN SCOR, UN Doc. S/4389. 14 July 1960.
89. Report of the Secretary-General Pursuant to General Assembly Resolution 53/35: The Fall of Srebrenica, 15 November 1999, UN Doc. A/54/549.
90. Report of the Secretary-General pursuant to resolution 836 (1993) UN. Doc. S/25939.
91. Valstybių Atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus straipsnių projektas, 2001. // Vadopalas V. Tarptautinė teisė. Pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija. Vilnius: Eugrimas, 2003.

92. Ministry of National Defense of The Republic of Lithuania. The Lithuanian Armed Forces. In Service for Peace. Lithuania: ARX Baltica. // http://www.kam.lt/lt/naujienos_874/leidiniai_876.html.
93. Lietuvos karių dalyvavimo tarptautinėse operacijose 2009-2010 m. perspektyvos // <http://kariuomene.kam.lt>.
94. Islamic Republic of Afghanistan. Afghanistan National Development Strategy 2008-2013. // http://www.embassyofafghanistan.org/documents/Afghanistan_National_Development_Strategy_eng.pdf.
95. The Afghanistan Compact. The London Conference of Afghanistan, 31 January- 1 February. // http://www.nato.int/isaf/docu/epub/pdf/afghanistan_compact.pdf.
96. Agreement on Provisional Arrangements in Afghanistan Pending the Re-Establishment of Permanent Government Institutions ("Bonn Agreement") [Afghanistan], 5 December 2001. UN Doc. S/2001/1154.
97. Krašto Apsaugos Ministerija. 2009 metų veiklos ataskaita. // http://www.kam.lt/lt/gynybos_politika_490/aktualus_dokumentai_492/ataskaitos_498.html
98. Krašto Apsaugos ministerija. Baltoji Lietuvos gynybos politikos knyga. Vilnius, 2006.// http://www.kam.lt/lt/naujienos_874/leidiniai_876.html.
99. Public Papers of the Secretaries-General of the United Nations. Vol. III: Dag Hammarskjöld 1956-1957, 1973.
100. United Nations Department of Peacekeeping Operations. Department of Field Support. United Nations Peacekeeping operations. Principles and Guidelines, 2008. // <http://pbpu.unlb.org/pbps/library/Capstone%20Doctrine%20--%20Consultation%20Draft.pdf>.
101. Department of Peacekeeping Operations. Handbook on United Nations Multidimensional Peacekeeping Operations. New York: Peacekeeping Best Practices Unit, 2003.
102. Tomuschat C. Uniting for Peace. General Assembly Resolution 377A (V) // United Nations Audiovisual Library of International Law // <http://untreaty.un.org/cod/avl/ha/ufp/ufp.html>.

103. Department of public information. Former Yugoslavia – UNPROFOR. United Nations, 1996 // http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unprof_p.htm.
104. Statement by The North Atlantic council, Press Release 124, 12 September 2001. // <http://www.nato.int/docu/pr/2001/p01-124e.htm>.
105. The National Security Strategy of the United States of America. The White House, Washington D.C. September 17, 2002. // <http://www.globalsecurity.org/military/library/policy/national/nss-020920.pdf>.
106. Opening Statement by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen at meeting on Afghanistan with Heads of State and Government. 20 November 2010. // http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_68723.htm.
107. Asia Briefing N°115. Afghanistan: Exit vs. Engagement. Kabul/Brussels, 28 November 2010. // <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/asia/south-asia/afghanistan/B115%20Afghanistan%20--%20Exit%20vs%20Engagement.ashx>.
108. Asia Report N°145 – 6 February 2008. Afghanistan: The Need for International Resolve. 6 February, 2008. // http://www.crisisgroup.org/~media/Files/asia/south-asia/afghanistan/145_afghanistan_the_need_for_international_resolve.ashx.
109. Deazen Y. J. Troop Needs Open NATO Rift. Wall Street Journal, A8, Col. 1. 8 February 2008.
110. <http://www.urm.lt> – Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija
111. <http://www.kam.lt> – Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija
112. <http://www.un.org> - Jungtinių Tautų Organizacija
113. <http://www.nato.int> – Šiaurės Atlanto Organizacija
114. <http://www3.lrs.lt> – Lietuvos Respublikos Seimas
115. <http://www.au.af.mil> - Jungtinių Valstijų oro pajėgų portalas
116. www.austlii.edu.au – Australijos teisinės informacijos institutas

117. <http://papers.ssrn.com> – SSRN elektroninis katalogas
118. <http://muse.jhu.edu> – Project MUSE elektroninis katalogas
119. <http://site.ebrary.com> – Ebrary elektroninis katalogas
120. <http://international.westlaw.com> – West Law elektroninis katalogas
121. <http://jcsf.oxfordjournals.org> - Oxford Journals elektroninis katalogas
122. <http://heinonline.org> – Heinonline elektroninis katalogas

SANTRAUKA

Šiame magistriniame darbe autorė analizuoja Jungtinių Tautų taikos misijų teisinį reglamentavimą.

Autorės iškeltas darbo tikslas – išanalizuoti taikos misijų rūšių teisinius pagrindus, pamatinius taikos principus ir atskleisti praktikai būdingas problemas.

Darbą sudaro dvi dalys. Pirmosios dalies pirmame poskyryje pateikiamas Jungtinių Tautų taikos misijų istorinis vystymasis nuo Šaltojo karo iki šių dienų, išskiriamos skirtingos taikos misijų rūšys. Antrame poskyryje analizuojamas Jungtinių Tautų taikos misijų rūšių teisinis pagrindas, trečiajame – atribojama pagrindinių Jungtinių Tautų organų kompetencija, vykdant saugumo politiką. Analizei naudojama Jungtinių Tautų Chartija, Tarptautinio Teisingumo Teismo praktika. Ketvirtajame poskyryje autorė pateikia trijų pamatinių taikos principų turinio analizę.

Antroji dalis skirta praktinėms taikos misijų problemoms. Analizuojant Jungtinių Tautų Organizacijos oficialius dokumentus, pateikiamos tradicinių taikos misijų Konge, platesnio masto taikos misijų Bosnijoje ir Afganistane esminės teisinio pagrindo ir pamatinių taikos misijų principų taikymo problemos. Paskutiniame poskyryje analizuojamas Lietuvos valstybės dalyvavimas taikos misijose: a) pateikiama nacionalinių teisės aktų, susijusių su Lietuvos dalyvavimu taikos operacijose teisinė analizė; b) Lietuvos vadovavimas Afganistano Goro provincijos atkūrimui.

Darbo pabaigoje autorė pateikia teisinio reglamentavimo ir praktinių problemų išvadas. Pagrindinės praktikoje sutinkamos klaidos – pamatinių taikos misijų principų pažeidimas, viršijus leistinos jėgos mastą bei jų neatitikimas realiai konfliktinei situacijai.

LEGAL REGULATION OF UNITED NATIONS PEACEKEEPING OPERATIONS

(LINA MIKŠYTĖ)

SUMMARY

In this paper the author performs analysis of United Nations peacekeeping legal regulation.

The author's goal – to analyze legal basis of different kinds of peacekeeping operations, fundamental peacekeeping principles and disclose typical problems in practice.

The work is divided in two parts.

First part begins with section devoted to historical development of peacekeeping missions – from the Cold War to the present, and classification of peacekeeping missions. In the second section the author analyses legal basis of different types of peacekeeping operations. The third section comprises separation of powers of the main United Nations organs, while conducting security policy. Furthermore, the author analyses The Charter of The United Nations and the practice of The International Court of Justice. The fourth section consists of content analysis of three substantial peacekeeping principles.

In the second part the practical peacekeeping challenges are analysed. The author reviews Official United Nations documents and raises problems related to application of legal basis and fundamental principles of traditional peacekeeping in Congo and wider peacekeeping operations in Bosnia and Afghanistan. The second part is concluded by legal analysis of Lithuanian participation in peacekeeping operations: a) national legislation related to the participation in peacekeeping operations b) Lithuania's leadership in one of Afghanistan province – Ghor – reconstruction.

At the end, the author represents final conclusions of the analysis of legal basis and practical problems. The most frequent problem is the breach of fundamental peacekeeping principles when forces used exceed the necessary amount and are inadequate to situation on the ground.

PRIEDAS 1

Pasibaigusios taikos misijos

Santrumpa	Misijos pavadinimas	Pradžia	Pabaiga	Rūšis	Karta
UNOGIL	Jungtinių Tautų stebėjimo grupė Libane	1958-06	1958-12	tradicinė	pirma
UNSF	Jungtinių Tautų saugumo pajėgos Vakarų Naujoje Gvinėjoje	1962-10	1963-04	tradicinė	pirma
ONUC	Jungtinių Tautų operacija Konge	1960-07	1964-06	tradicinė	pirma
UNYOM	Jungtinių Tautų stebėjimo misija Jemene	1963-07	1964-09	tradicinė	pirma
UNIPOM	Jungtinių Tautų Indijos-Pakistano stebėjimo misija	1965-09	1966-03	tradicinė	pirma
DOMREP	Generalinio Sekretoriaus atstovo misija Dominikos Respublikoje	1965-05	1966-10	tradicinė	pirma
UNEF I	Pirmosios Jungtinių Tautų nepaprastųjų įvykių pajėgos Egipte	1956-11	1967-06	tradicinė	pirma
UNEF II	Antrosios Jungtinių Tautų nepaprastųjų įvykių pajėgos Egipte	1973-10	1979-07	tradicinė	pirma
UNGOMA P	Jungtinių Tautų misija Afganistane ir Pakistane	1988-05	1990-03	tradicinė	pirma
UNTAG	Jungtinių Tautų pereinamojo laikotarpio pagalbos grupė Namibijoje	1989-04	1990-03	platesnio masto	antra
UNIIMOG	Jungtinių Tautų Irano-Irako karinė stebėjimo misija	1988-08	1991-02	tradicinė	pirma
UNAVEM I	Jungtinių Tautų misija Angoloje I	1989-01	1991-06	tradicinė	pirma
ONUCA	Jungtinių Tautų stebėjimo grupė Centrinėje Amerikoje	1989-11	1992-01	tradicinė	pirma
UNAMIC	Jungtinių Tautų misija Kambodžoje	1991-10	1992-03	platesnio masto	antra
UNOSOM I	Jungtinių Tautų operacija Somalyje I	1992-04	1993-03	platesnio masto	antra
UNTAC	Jungtinių Tautų misija Kambodžoje	1992-03	1993-09	platesnio masto	antra
UNASOG	Jungtinių Tautų stebėjimo grupė Aouzou ruože (Čado Respublika)	1994-05	1994-06	tradicinė	pirma
UNOMUR	Jungtinių Tautų stebėjimo misija Uganda-Ruanda	1993-06	1994-09	tradicinė	pirma
ONUMOZ	Jungtinių Tautų operacija Mozambike	1992-12	1994-12	platesnio masto	antra
UNAVEM II	Jungtinių Tautų misija Angoloje II	1991-06	1995-02	platesnio masto	antra
UNPROFOR	Jungtinių Tautų pagalbos pajėgos buvusioje Jugoslavijoje	1992-02	1995-03	platesnio masto	antra
UNOSOM II	Jungtinių Tautų operacija Somalyje II	1993-03	1995-03	priverstinis vykdymas	trečia
ONUSAL	Jungtinių Tautų stebėjimo misija Salvadore	1991-07	1995-04	platesnio masto	antra
UNCRO	Jungtinių Tautų pasitikėjimo atstatymo misija Kroatijoje	1995-05	1996-01	platesnio masto	antra
UNAMIR	Jungtinių Tautų pagalbos misija Ruandai	1993-10	1996-03	platesnio masto	antra
UNMIH	Jungtinių Tautų misija Haityje	1993-09	1996-06	platesnio masto	antra
MINUGUA	Jungtinių Tautų misija Gvatemaloje	1997-01	1997-05	platesnio masto	antra

Santrumpa	Misijos pavadinimas	Pradžia	Pabaiga	Rūšis	Karta
UNAVEM III	Jungtinių Tautų misija Angoloje III	1995-02	1997-06	platesnio masto	antra
UNSMIH	Jungtinių Tautų pagalbos misija Haiityje	1996-07	1997-07	platesnio masto	antra
UNOMIL	Jungtinių Tautų stebėjimo misija Liberijoje	1993-09	1997-09	platesnio masto	antra
UNTMIH	Jungtinių Tautų misija pereinamojo laikotarpio Haiityje	1997-08	1997-12	platesnio masto	antra
UNTAES	Jungtinių Tautų misija Rytų Slavonijoje, Baranja ir Vakarų Syrmium	1996-01	1998-01	platesnio masto	antra
UNPREDEP	Jungtinių Tautų prevencinis pajėgų dislokavimas Makedonijoje	1995-03	1999-02	platesnio masto	antra
MONUA	Jungtinių Tautų misija Angoloje	1997-06	1999-02	platesnio masto	antra
UNOMSIL	Jungtinių Tautų misija Siera Leonėje	1998-07	1999-10	platesnio masto	antra
MINURCA	Jungtinių Tautų misija Centrinėje Afrikos Respublikoje	1998-04	2000-02	platesnio masto	antra
MIPONUH	Jungtinių Tautų civilinės policijos misija Haiityje	1997-12	2000-03	platesnio masto	antra
UNMOT	Jungtinių Tautų stebėjimo misija Tadžikistane	1994-12	2000-05	tradicinė	pirma
UNTAET	Jungtinių Tautų misija Rytų Timore	1999-10	2002-05	platesnio masto	antra
UNMIBH	Jungtinių Tautų misija Bosnijoje ir Hercegovinoje	1995-12	2002-12	platesnio masto	antra
UNMOP	Jungtinių Tautų stebėjimo misija Prevlakoje	1996-01	2002-12	tradicinė	pirma
UNIKOM	Jungtinių Tautų stebėjimo misija Irake-Kuveite	1991-04	2003-10	tradicinė	pirma
UNMISSET	Jungtinių Tautų paramos misija Rytų Timore	2002-05	2005-05	platesnio masto	antra
UNAMSIL	Jungtinių Tautų misija Siera Leonėje	1999-10	2005-12	platesnio masto	antra
ONUB	Jungtinių Tautų operacija Burundyje	2004-06	2006-12	platesnio masto	antra
UNMEE	Jungtinių Tautų misija Etiopijoje ir Eritrėjoje	2000-07	2008-07	tradicinė	pirma
UNOMIG	Jungtinių Tautų stebėjimo misija Gruzijoje	1993-08	2009-06	tradicinė	pirma
MONUC	Jungtinių Tautų misija Demokratinėje Kongo Respublikoje	1999-11	2010-06	tradicinė	pirma

Šiuo metu vykstančios taikos misijos

Santrumpa	Misijos pavadinimas	Pradžia	Rūšis	Karta
UNTSO	Jungtinių Tautų paliaubų stebėjimo misija Viduriniuose Rytuose	1948-05	tradicinė	pirma
UNMOGIP	Jungtinių Tautų karinė stebėjimo grupė Indijoje ir Pakistane	1949-01	tradicinė	pirma
UNFICYP	Jungtinių Tautų taikos misijos pajėgos Kipre	1964-03	tradicinė	pirma
UNDOF	Jungtinių Tautų stebėjimo pajėgos Sirijoje	1974-06	tradicinė	pirma
UNIFIL	Jungtinių Tautų misija Libane	1978-03	platesnio masto	antra
MINURSO	Jungtinių Tautų misija Vakarų Sacharoje	1991-04	platesnio masto	antra
UNMIK	Jungtinių Tautų laikinosios administracijos misija Kosove	1999-06	platesnio masto	antra
UNMIL	Jungtinių Tautų misija Liberijoje	2003-09	platesnio masto	antra

Santrumpa	Misijos pavadinimas	Pradžia	Rūšis	Karta
UNOCI	Jungtinių Tautų operacija Dramblio Kaulo Krante	2004-04	platesnio masto	antra
MINUSTAH	Jungtinių Tautų stabilizavimo misija Haityje	2004-06	platesnio masto	antra
UNMIS	Jungtinių Tautų misija Sudane	2005-03	platesnio masto	antra
UNMIT	Jungtinių Tautų integruota misija Timor-Leste	2006-08	platesnio masto	antra
UNAMID	Afrikos Sąjungos-Jungtinių Tautų hibridinė operacija Darfure	2007-07	platesnio masto	antra
MINURCAT	Jungtinių Tautų misija Centrinėje Afrikos Respublikoje ir Čade	2007-09	platesnio masto	antra
MONUSCO	Jungtinių Tautų stabilizavimo misija Kongo Demokratinėje Respublikoje	2010-07	platesnio masto	antra